

Den problematiske mobiliteten

Om tilreisende roma i Oslo

Hanna Mari Hauan

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Juridisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

08.05.2014

Den problematiske mobiliteten

Om tilreisende roma i Oslo

Hanna Mari Hauan

© Hanna Mari Hauan

2014

Den problematiske mobiliteten. Om tilreisende roma i Oslo

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Advokatfirmaet BA-HR DA

Sammendrag

Den problematiske mobiliteten. Om tilreisende roma i Oslo

Student: Hanna Mari Hauan

Veileder: Kjersti Ericsson

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Universitetet i Oslo

Mai 2014

De siste årene har vi sett en økning i antallet fattige EU-borgere som kommer til Norge for å tjene til livets opphold. Finanskrise, sosiale problemer og vanskelige økonomiske forhold i hjemlandet gjør at folk reiser hit i håp om å skape et bedre liv for seg og sin familie. Det kommer mennesker fra mange forskjellige land, men i min oppgave skal jeg fokusere på en spesifikk gruppe av de nye migrantene, nemlig de som etter hvert har fått navnet «romfolk». Det er en gruppe tilreisende som skiller seg ut ved at mange bor ute, og at mange livnærer seg ved å tigge.

Gruppen jeg kaller tilreisende roma har blitt møtt med sterke reaksjoner. De blir blant annet anklaget for å forsøple og for å okkupere steder i byen, og de blir anklaget for å være kriminelle. Mange mener at strafferettslige tiltak må til for å håndtere situasjonen. På en annen side er det flere som peker på den åpenbare nøden gruppa lever i, og på den utstrakte diskrimineringen som preger måten gruppa blir behandlet, ikke bare her i Norge, men i hele Europa. Mange mener derfor at sosialpolitiske tiltak er bedre egnet for å håndtere situasjonen som har oppstått. Norske myndigheter har landet et sted i midten. Den forrige regjeringen gjeninnførte ikke tiggerforbudet, slik mange ønsket, med var tydelige på at tilreisende tiggere i Oslo er uønsket og åpnet for alternative kontrolltiltak. Samtidig bevilget de penger til hjelpeorganisasjoner som driver humanitært arbeid rettet mot gruppa.

Problemstillingen i oppgaven er: Hvordan møtes tilreisende roma av politiet og ideelle hjelpeorganisasjoner i Oslo? Jeg vil se på disse møtene i lys av inkludering og ekskludering, med spesiell vekt på inkludering og ekskludering i det offentlige rom. Hovedfokuset vil være på strukturer i samfunnet som kommer til syne gjennom måten vi møter tilreisende roma.

Oppgaven er tredelt. Først gir jeg en beskrivelse av hvordan tilreisende romas hverdag formes av de mulighetene og begrensningene oppholdet i Oslo gir. Mulighetene innebærer først og fremst det å tjene penger, hovedsakelig gjennom ulike former for gatearbeid. Fordi de ikke har råd til å leie et sted og bo er mange nødt til å sove ute, noe som er ulovlig i tettbygd strøk i Oslo. Dermed går mye av tiden med på å gjemme seg for politiet. Roma opplever også problemer med å oppholde seg uforstyrret i det offentlige rom på dagtid, for eksempel i parker. I tillegg blir de i stor grad utestengt fra privattoffentlige rom, som butikker og T-banestasjoner.

Oppgavens andre del fokuserer på kontroll og regulering og her står møtet med politiet i fokus. Tilreisende roma i Oslo føler seg i stor grad plaget og jaget av politiet. Politiet på sin side forteller om en vanskelig oppgave. De må løse problemer som oppstår her og nå, samtidig som de skal forebygge. Kommunikasjonsproblemer er noe av det som gjør at gruppa er vanskelig å styre, og det hindrer politiet i å utføre jobben på en skikkelig måte. Dessuten opplever politiet at de ikke har tilstrekkelige midler til å utføre jobben de er satt til, samt at retningslinjene ofte er uklare, noe som gjør at praksisen til hver enkelt politibetjent varierer. Resultatet er at de flytter på et problem heller enn å løse det.

Oppgavens tredje del handler om møtet mellom tilreisende roma og ideelle hjelpeorganisasjoner. Felles for organisasjonene er at de ønsker å gi gruppa verdighet og anerkjennelse, og de er opptatt av å møte tilreisende roma som medmennesker i nød. Hjelpearbeidet tar ulike former, det kan være materiell hjelp som mat, klær, overnatting, arbeid etc., og det kan være sosialpolitisk arbeid. Organisasjonene opererer i et politisk «betent» felt, og jeg viser hvordan det er stor variasjon i måten de ulike organisasjonene manøvrerer i dette problematiske feltet, og hvor de plasserer seg. Til slutt ser jeg på hvordan de ulike formene for hjelp representerer ulike former for inkludering.

Avslutningsvis diskuterer jeg hvordan tilreisende roma i Oslo synliggjør det Jock Young omtaler som et bulimisk samfunn, et samfunn som inkluderer og ekskluderer simultant. Til slutt ser jeg på hvordan tilreisende roma representerer *den problematiske mobiliteten*, og hva det er ved den problematiske mobiliteten vi ikke tåler. Slik jeg ser det handler det om noe vi oppfatter som uakseptabel oppførsel, at de er fremmede, at de tigger og er fattige, og sist, men ikke minst, at de er synlige. Vi er tvunget til å forholde oss til dem, og det ønsker vi å slippe unna.

Forord

Anna var litt tung å dra fremtil, men ho fann seg i det, ho tolde vatnet utruleg, - ho ville visst gjerne bli ven og fin. Det vart vask, retteleg bondevask, i andletet, på hendene, halsen, føtene, armane. Kari brukte såpe, og ho brukte kost – til Anna lite var til å kjenne att: Ho kom til å likne meir på ei menneskje enn på ein fant.

Sidan laut dei minste gutane tole hjelp, dei au. Med då Fredrik såg det vart alvor av, gjekk han godviljug i faren. Han var sakte ikkje den karen som tok mot slik medferd av bondehender. Etterpå kunne ein nok sjå skilnad på dei som fekk vask og skrubb av Kari – og dei som gjekk friviljug i bløyta. Dei friviljuge var meir allgrå, hadde liksom att meir av den ekte taterleten.

Utdraget er hentet fra den norske barneboka *Gjenta frå landsvegen*, skrevet av Halvor Floden i 1936. Fanter, tatere, sigøynere, romfolk. Ordene forandrer seg med tiden, men betydningen forblir den samme: dette er annerledes og mindreverdige mennesker. For å passe inn må de forandres, og en skikkelig vask er en god start. Vi kan enkelt vaske bort alt det vonde og stygge.

Det er ikke noe rart å ville passe inn. Jeg skulle allikevel ønske at flere kunne hatt et kritisk blick på den såkalte normaliteten majoritetssamfunnet representerer. Jeg skulle ønske flere brukte tilfeller som bryter med forståelsen av hvordan ting skal være til å sette spørsmålstegn, i stedet for å fordømme. Jeg påstår ikke at dette er en enkel oppgave, eller at det finnes noen enkle svar. For min egen del sitter jeg igjen med flere spørsmål enn jeg hadde da jeg startet arbeidet med masteroppgaven. Allikevel er det bare slik man kan lære, det er bare slik noe kan endres, det er bare slik man kan skape et samfunn med større romslighet.

Oppgaven hadde aldri blitt til, hadde det ikke vært for gode hjelpere. Takk for deres tid og at dere har delt tanker, meninger og kunnskap. Takk for at dere har inspirert meg og kritisert meg. Takk for at dere er engasjerte.

Oslo, mai 2014

Hanna Mari Hauan

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tema	1
1.2	Tigging er tillatt, men uønsket i Norge.....	3
1.3	Problemstilling.....	6
1.3.1	Teoretiske perspektiver	7
1.3.2	Tidligere forskning	12
1.3.3	Begrepsavklaringer.....	13
1.4	Oppbygning av oppgaven.....	15
2	Metode	17
2.1	Forforståelser og forkunnskaper	17
2.2	Å nærme seg et ukjent felt.....	17
2.2.1	Å kaste ut ballen, og rulle med den	18
2.2.2	Ting jeg ikke har gjort.....	19
2.3	Intervjuer	21
2.3.1	Bruk av tolk	23
2.3.2	Intervjuanalyse	25
2.4	Frivillig arbeid hos Frelsesarmeen	26
2.5	Etiske overveielser.....	27
2.5.1	Behandling av personopplysninger	27
2.5.2	Penger.....	29
2.5.3	Tillit og lojalitet.....	29
2.6	Møtet med meg	31
3	Tilreisende romas hverdag i Oslo	37
3.1	Hvorfor er de her?.....	37
3.1.1	Hvorfor Norge?	39
3.2	Lengden på oppholdet	40
3.3	Inntjening.....	42
3.3.1	Hva pengene brukes til	43
3.4	Måter å tjene penger	45
3.4.1	Flaskesamling.....	46
3.4.2	Bladsalg.....	47

3.4.3	Ting fra søppelkasser	48
3.4.4	Gatesalg	49
3.4.5	Gatemusikk.....	50
3.4.6	Strøjobber	50
3.4.7	Stjeling	51
3.5	Oppholdssteder og overnatting	52
3.5.1	Steder de ikke får være	53
3.5.2	Soving i parker og andre offentlige steder	55
3.5.3	Et hemmelig sted	56
3.5.4	Sinsenkrysset	56
3.5.5	Akuttovernatting.....	57
3.6	Oppsummering	58
4	Kontroll og regulering	59
4.1	Selvrepresentasjoner	59
4.1.1	Dårlige roma og dårlige rumenere	60
4.1.2	Narkomane	61
4.1.3	Diskriminering	64
4.2	Møtet med politiet	66
4.3	Kommunikasjon.....	67
4.3.1	«Go, go!», tegnspråk og gestikulering	68
4.3.2	Skrivet	69
4.4	Tigging.....	70
4.4.1	En utsatt posisjon	71
4.4.2	Å holde seg nede	73
4.4.3	Aggressiv tigging	75
4.5	Ansamlinger.....	78
4.5.1	Parker	79
4.5.2	Mennesker som ikke passer inn	80
4.6	Overnatting	81
4.6.1	Campingforbudet.....	81
4.6.2	Ulik håndhevelse	83
4.6.3	Flytting av problemer	86
4.6.4	Sinsenkrysset.....	90

4.6.5	Soving i bil	91
4.6.6	Vekking	93
5	Steder som tar i mot tilreisende roma	95
5.1	Verdier	96
5.1.1	Verdighet	96
5.2	Presentasjon av stedene	98
5.2.1	Frelsesarmeen	98
5.2.2	Evangeliesenteret	100
5.2.3	Kirkens Bymisjon	102
5.2.4	Røde Kors	105
5.2.5	Folk er Folk	107
5.3	Hjelpearbeid i møte med politikk og markedskrefter	109
5.3.1	Oslo kommune og leiemarkedet	109
5.3.2	NAV og arbeidsmarkedet	111
5.4	Plassering i det politiske landskapet	112
5.4.1	Hjelp er viktigere enn kontroll	112
5.4.2	Hjelpearbeidets balansegang	113
5.4.3	Den sosialpolitiske skalaen	115
5.4.4	Ulike former for inkludering	116
6	Avslutning	119
6.1	Møter	119
6.2	Strukturer i samfunnet	121
6.3	Den problematiske mobiliteten	123
	Litteraturliste	126
	Vedlegg	137

1 Innledning

1.1 Tema

De siste årene har vi sett en økning i antallet fattige EU-borgere som kommer til Norge for å tjene til livets opphold. Finanskrise, sosiale problemer og vanskelige økonomiske forhold i hjemlandet gjør at folk reiser hit i håp om å skape et bedre liv for seg og sin familie. Det kommer mennesker fra mange forskjellige land, men i min oppgave skal jeg fokusere på en spesifikk gruppe av de nye migrantene, nemlig de som etter hvert har fått navnet «romfolk». Det er en gruppe tilreisende som skiller seg ut ved at mange bor ute, og at mange i stor grad livnærer seg ved å tigge. Bakgrunnen for at de har funnet veien hit henger sammen med to ting. Det ene er Romania og Bulgarias medlemskap i EU i 2007, som gjorde det mulig for innbyggerne å reise fritt innenfor EU og EØS-landene. Det andre er opphevelsen av den siste paragrafen i Løsgjengerloven i 2006, som avkriminaliserte tigging i Norge.

Roma, eller sigøynere som de også kalles, blir omtalt som Europas største og mest diskriminerte minoritet (Johansen, 2010). En fersk rapport fra Amnesty International (2014) viser en markant økning av rasistisk motivert vold mot roma de siste årene i Europa. Ingen vet eksakt hvor stor befolkningsgruppen er, men EU opererer med et tall på mellom 10 og 12 millioner roma i Europa (FRA, 2011). Usikkerheten i antallet gjenspeiler diskrimineringen: regjeringer ønsker færrest mulig roma i sitt land og roma selv vil ikke innrømme eller registrere at de har romaopphav (NRK, 27.05.2012). Diskrimineringen av roma har en lang historie, som kulminerte i det som kalles Porajmos, sigøynernes Holocaust. Det er stor uenighet om hvor mange som døde, men noen anslår at så mange som 1,5 millioner roma omkom eller ble drept av nazistene (Financial Times, 26.02.2014).

Norge er intet unntak når det gjelder diskriminering av roma. Her har det eksistert sigøynere lenge, i hvert fall siden 1500-tallet (Minken, 2012). I 1999 fikk to forskjellige romagrupper status som nasjonale minoriteter i Norge: rom (også omtalt som sigøynere) og romanifolk (også omtalt som tatere). Anne Minken omtaler det å gi rom og romanifolk status som nasjonale minoriteter som en form for oppreisning etter all den dårlige behandlingen de har blitt utsatt for (ibid.). Maria Rosvoll (2013), som har forsket mye på roma i Norge, nevner blant annet «sigøyneparagrafen» i Fremmedloven av 1927, der det het at «sigøynere og andre omstreifere som ikke kan godtgjøre å ha norsk statsborgerskap, skal nektes adgang til riket»

(Fremmedloven, § 3). Et rundskriv fra Justisdepartementet til politimestrene i 1924 og 1925 fratok norske sigøynere statsborgerskapet. Departementet mente at passene, og dermed statsborgerskapet, var gitt på falske premisser, så de vedtok at «[h]vis det kommer zigøinere som har norsk pass, hvori det er angitt at de er norske statsborgere, er et slikt pass ugyldig og bør inndras.» (Niemi m. fl., 2003, s. 453). Sigøyrerparagrafen og fratagelsen av statsborgerskapet hadde fatale konsekvenser. I 1934 ble et følge på 68 norske roma på vei fra Tyskland til Norge stoppet på den dansk-tyske grensen. De var bekymret for den økte forfølgelsen etter at Hitler kom til makten, men norske myndigheter nektet dem innreise. Danske myndigheter transporterte dem til Tyskland, der de ble plassert i arbeidsleirer. De ble løslatt fra arbeidsleirene, men senere arrestert og sent til utryddelsesleirer. Da krigen var over var det kun 12 av de 68 som hadde overlevd (Bergkvist, 2010).

Fremmedloven av 1927 ble endret i 1956, og man kunne ikke lenger avvise folk på grunnlag av at de var sigøynere. Man kunne allikevel avvise en person om han var «omstreifer eller liknende.» (Bergkvist, 2010). Forut for og samtidig med lovendringen kom norske roma tilbake til landet, og i 1957 ble Polykarp Karoli den første som fikk statsborgerskapet sitt tilbake (Rosvoll, 2013, s. 25). Rosvoll skriver at dragkampen mellom myndighetene og statsløse roma fortsatte helt frem til 1972, da den siste saken ble avgjort. Utover 60-tallet og frem til 80/90-tallet var man opptatt av å integrere roma i det norske samfunnet. Allikevel, påpeker Rosvoll, selv om det lå gode intensjoner bak, tok en del av tiltakene utgangspunkt i at roma var en mindreverdig gruppe, noe som også kan være en forklaring på hvorfor tiltakene har vært så lite vellykkede (ibid. s. 26). Etter at norske roma fikk status som nasjonal minoritet ble det også igangsatt en del tiltak, men i følge Rosvoll har heller ikke statusen som nasjonal minoritet ført til konkrete forbedringer (ibid. s. 27).

Jeg har gitt en kort og forenklet versjon av historien til roma i Norge og selv om jeg gjerne vil kan jeg ikke gå inn i detaljer. Poenget mitt er allikevel ganske enkelt: diskriminering av roma har dype røtter, både i Europa og her i Norge. Det er ikke lenger lov å diskriminere på grunn av etnisitet, hudfarge eller opprinnelse. Den offentlige debatten rundt «romfolk-problematikken» i Oslo omhandler stort sett tigging. Selv om tiggingen blir trukket frem som «problemet», vil jeg i oppgaven vise at det ikke bare er tiggingen som gjør at det norske samfunnet reagerer på tilreisende roma. Derimot vil jeg hevde at det handler vel så mye om livsstilen mange har, måten mange oppfører seg på, og sist, men ikke minst, hvem de er, eller rettere sagt, hvem vi antar at de er.

1.2 Tigging er tillatt, men uønsket i Norge

Hvordan forholder norske myndigheter seg til utlendinger som kommer til Norge for å tigge? Jeg vil gi en kort og forenklet presentasjon av den politiske situasjonen slik den utspilte seg forsommeren 2013, en periode der den offentlige interessen rundt tigging og tilreisende roma nådde et (foreløpig) toppunkt. Johansen (2014a) finner at ordet «tigging» ble brukt 1117 ganger i norske papiraviser mellom 1. januar og 31. mai dette året, mer enn dobbelt så mange ganger som året før og ti ganger så mange ganger som tilsvarende tidsrom i 2011 (ibid. s. 226). Min beskrivelse av den politiske situasjonen vil muligens være noe karikert, men det er for å få frem et poeng, nemlig at situasjonen rundt tilreisende tiggere, spesielt i Oslo, er kompleks med sterke aktører som drar i forskjellige retninger med ulike tiltak. Jeg vil ta utgangspunkt i en diskusjon som utspiller seg mellom tre hovedaktører: Daværende justisminister Grete Faremo fra Arbeiderpartiet, byrådsleder i Oslo Stian Berger Røsland fra Høyre og visepolitimester i Oslo Roger Andresen.

«Det er ikke tiggingen i seg selv som er problemet, men omfanget det har fått, leirene, og sanitær- og renovasjonsproblemene som oppstår i kjølvannet. Så lenge det er tillat å tigge, kommer mennesker til å gjøre det. Vi mener et tiggeforbud er det som må til for å stoppe tilstrømningen.» (Byrådsleder Røsland, sitert i OsloBy, 29.04.2013).

Byrådslederen legger som vi ser ikke skjul på at det er menneskene som tigger og livsstilen deres som er problemet. Tilsvarende holdning fremkommer i et brev fra visepolitimester Andresen i Oslo politidistrikt til Politidirektoratet et år tidligere, der det blir forklart hvordan utenlandske tiggere representerer ordensmessige utfordringer.

«Dels skyldes dette at de er så vidt mange, dels at de uten bopel ikke er i stand til å innrette seg på en måte som er forenelig med hva et moderne bysamfunn krever, hvor det forutsettes at man har et sted å bo, det er ikke lov å forsøple, ikke lov å «campe»/overnatte ute verken i byen eller i marka (utover de rammer som friluftsløven setter).» (Oslo Politidistrikt, 30.05.2012).

Flere politiske partier (H, FrP og Sp), samt Oslo politidistrikt, har fremmet forslag om å gjeninnføre et nasjonalt tiggerforbud, fordi slik de ser det er et forbud den eneste måten man kan gjøre noe med problemet.

På tross av presset nektet den rødgrønne regjeringen å gjeninnføre et nasjonalt tiggerforbud. En av grunnene var at de ikke ønsket å kriminalisere fattigdom. Allikevel uttalte daværende

justisminister Grete Faremo at «tigging er uønsket i Norge» (regjeringen, 07.05.2013), og regjeringen innførte en ordning der politiet fikk mulighet til å begrense og regulere tigging gjennom å innføre meldeplikt samt tid- og soneinndeling for tigging i lokale politivedtekter. De lanserte også en såkalt «tiggerpakke», en pott på 10 millioner til humanitære tiltak retta mot tilreisende tiggere¹. Regjeringen gjorde altså to ting: På den ene siden understreket de at vi ikke skal gjeninnføre tiggerforbudet, og spesielt ikke når det i bunn og grunn handler om å håndtere en spesifikk gruppe mennesker. Johansen (2014a) omtaler dette som et eksempel på at den politiske viljen til å behandle romfolk på grunnlag av deres etnisitet, er vingeklippet og gjort maktesløs av rettsstaten (ibid. s. 236). På den andre siden erkjente regjeringen at gruppa utgjorde et problem for kommunene og ga derfor politiet mulighet til å innføre lokale tiltak. Samtidig var de lydhøre ovenfor de aktørene, deriblant ideelle hjelpeorganisasjoner, som pekte på den uholdbare humanitære situasjonen, og bevilget penger til hjelpetiltak.

Selv om justisminister Faremo uttalte at «det å bruke politiressursene til å gå etter tiggere, det er etter min oppfatning helt feil ressursbruk» (NRK, 07.05.2013 b), i forbindelse med hvorfor de ikke ønsket å gjeninnføre tiggerforbudet, var det altså politiet som fikk i oppgave å innføre en eventuell ordning med meldeplikt og/eller tid – og soneinndeling for tigging. Byrådsleder Røslund synes heller ikke det burde være politiets oppgave å løpe etter tiggere. «[J]eg vil tro de har mer fornuftige ting å gjøre ennå løpe opp og ned Karl Johan og fortelle folk at de må vente 20 minutter før de kan tigge» (OsloBy, 29.04.2013). En ordning med meldeplikt og tid- og soneinndeling for tigging har med andre ord ikke blitt innført i Oslo, fordi man mener det vil bli en umulig oppgave for politiet. Det vi ser er at regjeringen ikke vil at politiet skal ha i oppgave å løpe etter fattigfolk ved å gjeninnføre tiggerforbudet. Byrådet vil heller ikke at politiet skal løpe etter tiggere ved å innføre tid - og soneinndeling for tigging. Hva sier politiet?

Politimestrene i de største byene, samt Politidirektoratet, mener et generelt tiggerforbud er veien å gå (NRK, 07.05.2013 b). Innføringen av meldeplikt har blitt møtt med skepsis fordi det vil kreve mye ressurser å følge det opp (NRK, 03.04.2013). Holdningen fra politiet slik jeg har forstått det er enten eller, det vil si enten et totalforbud eller fritt fram for tigging.

¹ Tiltakene var del av en helhetlig plan for å begrense tigging. I tillegg til lokal regulering av tigging og bevilgninger til humanitære tiltak i Norge ble det bevilget 300 millioner til tiltak i blant annet Romania og Bulgaria. I tillegg skulle terskelen for utvisning av EØS-borgere som begår kriminalitet senkes. Sist, men ikke minst, ble det bevilget en million til forskning fordi «det er behov for mer forskningsbasert kunnskap om tigging og *de bakenforliggende årsakene.*» (Regjeringen, 07.05.2013, min kursivering).

«Regjeringen sier at de ikke ønsker å kriminalisere fattigdom. Det mener vi er et underlig og paradoksalt standpunkt. For vi har fått klar beskjed fra høyeste hold om å bruke alle hjemler vi har fullt ut. Det vil si at det forventes at vi ligger tett på disse utenlandske tiggerne og griper inn mot de ulovlighetene de gjør. Det vil ikke bare innebære mye bruk av ressurser, men også en ganske høy grad av bøtelegging, og vi er nokså sikre på at det neppe hjelper dem ut av fattigdommen.» (Visepolitimester Andresen sitert i OsloBy, 29.04.2013).

Når det gjelder «tiltaks pakken» på 10 millioner til humanitære tiltak retta mot tilreisende tiggere var dette midler som også kommunene kunne søke om. Oslo kommune søkte om midler, ikke til humanitære tiltak, men til ekstra vakthold i Botanisk hage. De fikk avslag. Byrådsleder Røsland sier det er uaktuelt for kommunen å opprette egne dusjer eller andre hjelpetilbud for tiggerne. «Det er klart at det går en grense for hva man skal gjøre av tilrettelegging før det får en innvirkning på antallet som kommer» (NRK, 07.05.2013a). Samtidig understreker Røsland at kommunen allerede har tilbud om akutt helsehjelp og overnatting på vinterstid, samt at frivillige organisasjoner som Frelsesarmeen har et hjelpetilbud til fattige tilreisende.

Den offentlige debatten rundt hvordan man skal håndtere tilreisende roma representerer en dragkamp mellom stat og kommune. Begge parter er enige i at vi ikke ønsker tiggende (eventuelt gruppa som tigger, aktivitetene gruppa driver med eller livsstilen de fører), men de er uenige i måten vi skal håndtere det på. Politiet og hjelpeorganisasjoner, som er i kontakt med gruppa som befinner seg i stridens kjerne på daglig basis, havner i midten av denne dragkampen. Politiet og kommunen ønsker nye og harde kontrolltiltak. Flere av hjelpeorganisasjonene har på sin side vært ute og frarådet kontrolltiltak, og heller foreslått forskjellige former for bistand til gruppa. Det man diskuterer er med andre ord om man skal møte gruppa med strafferettslige eller sosialpolitiske tiltak. Oslo kommune og deler av politiet ønsker å gå den strafferettslige veien, mens hjelpeorganisasjonene ønsker sosialpolitiske tiltak. Staten, eller regjeringen, havnet et sted i midten og innførte alternative kontrollmetoder samt mulighet til å opprette akutttiltak.

1.3 Problemstilling

Problemstillingen i oppgaven min er:

Hvordan møtes tilreisende roma av politiet og ideelle hjelpeorganisasjoner i Oslo? Jeg vil se på disse møtene i lys av inkludering og ekskludering, med spesiell vekt på inkludering og ekskludering i det offentlige rom.

I oppgaven prøver jeg ikke å si noe om hvem tilreisende roma som gruppe er. Det er en alt for stor og mangfoldig gruppe til at jeg kan generalisere ut i fra mine data. En av oppgavens avgrensninger er at jeg ikke tar for meg kriminalitetsspørsmålet, altså hvorvidt dette er en gruppe hvor kriminalitet er utbredt eller ikke. Mye av den offentlige debatten rundt «romfolk» er preget av nettopp dette spørsmålet og det er mange sterke meninger, men få velbegrunnede svar. Politibetjentene jeg har snakket med er tydelige på at mange tilreisende roma er kriminelle. Når jeg allikevel velger ikke å diskutere graden av kriminalitet i oppgaven er det ikke for å underkommunisere politiets vektlegging av det, men fordi det ikke er relevant for min problemstilling. Det jeg er opptatt av er måten de blir behandlet på. Maria Rosvoll skriver at «[v]i kan ikke si noe om rom eller romgruppen ut fra fordommene, men vi kan si noe om våre egne samfunn» (Rosvoll, 2013, s. 12). På samme måte tenker jeg at vi ikke kan si noe om tilreisende roma ut fra måten vi oppretter kontrolltiltak eller hjelpetiltak, måten vi ekskluderer eller inkluderer, men vi kan si noe om vårt eget samfunn. Kan man si noe om strukturene i det norske samfunnet ved å se på måten vi behandler tilreisende roma?

Grunnen til at jeg er opptatt av møter er todelt. Det ene er at jeg er interessert i hvordan de forskjellige partene opplever hverandre. Jeg er opptatt av personlige erfaringer, fra begge sider. Hvordan oppleves det å bli kontrollert for tilreisende roma? Hvordan oppleves det å være den som kontrollerer? Hvordan oppleves det å motta hjelp og hvordan er det å være en hjelper? Det andre handler om strukturer som avdekkes i møtene, og her vil jeg hovedsakelig fokusere på former for inkludering og ekskludering. Kan man, ut fra hvordan tilreisende roma i Oslo møtes av politiet og hjelpeorganisasjoner, si noe om hvordan vi håndterer ekstrem fattigdom i Norge?

Tilreisende roma jeg har snakket med tilbringer mesteparten av sin hverdag i det offentlige rom og derfor blir det offentlige rom et relevant tema for oppgaven. Måten vi behandler folk i det offentlige rom kan kanskje si noe om en generell samfunnsholdning. Hva er det man vil

oppnå når man forbyr soving på offentlige plasser? Hva betyr det når man ikke ønsker å sette opp offentlige vannfontener og toaletter for fattige tilreisende i Oslo? Hva er det disse tiltakene eller mangelen på tiltak i det offentlige rom sier om strukturer i samfunnet?

1.3.1 Teoretiske perspektiver

Mye av inspirasjonen til oppgaven er hentet fra boka *Et anstendig menneske* av Ida Nafstad (2013), som handler om rusbrukere og deres bruk (og ikke-bruk) av det offentlige rom i Oslo. Nafstad skriver at det offentlige rom både er formet av det sosiale, og at det former det sosiale (ibid. s. 2). Hun refererer til Bourdieu (1999a) og skriver at en persons posisjon i det sosiale rom uttrykkes gjennom hvilke materielle rom personen tar i bruk og hvordan personen bruker disse rommene. For Bourdieu er det sosiale rommet konstruert av at sosiale aktører inntar en relasjonell posisjon i forhold til hverandre (Bourdieu, 1997, s. 21). Rommet er en helhet av distinkte og sameksisterende posisjoner som er utvendige i forhold til hverandre, og som definerer hverandre gjennom sin gjensidige utvendighet, og gjennom nærhet eller fjernhet i forhold til hverandre og gjennom hvilken rang de har i forhold til hverandre (Bourdieu, 2002, s. 7). Med andre ord er selve ideen om rom basert på forskjeller og avstand. Plasseringen i rommet foretas på grunnlag av to differensieringsprinsipper, nemlig fordelingen av økonomisk og kulturell kapital (ibid.). Jo mer aktørene har til felles, jo nærmere befinner de seg hverandre i det sosiale rommet, og jo mindre de har til felles, jo lenger unna hverandre befinner de seg. Posisjoneringen i det sosiale rommet legger grunnlaget for det Bourdieu kaller habitus, et genererende og forenende prinsipp, som de indre og relasjonelle kjennetegnene ved en posisjon komme til uttrykk i form av en enhetlig livsstil (ibid. s. 10). Litt enklere forklart kan man si at habitus handler om måter å tenke på, smakspreferanser og adferd som tilegnes gjennom ens posisjon i det sosiale rommet. Habitusformene innebærer også ulike klassifikasjonsskjemaer, ulike prinsipper for klassifiseringer, anskuelse og inndelinger (ibid.). Med andre ord er habitus med på å forme hva som passer inn og hva som ikke passer inn, det virker som en sosial stedsans, en 'sense of one's place' (ibid. s. 208). Ikke bare handler det om en følelse av egen plass, men også en følelse av andres plass, hvem som hører «hjemme» i et gitt rom, og hvem som ikke gjør det. Hvor hører tilreisende roma hjemme, hva er deres sosiale posisjon? I oppgaven vil jeg se på hvordan tilreisende roma i Oslo ofte blir ansett som noe som ikke passer inn, og dermed får en lav status i det sosiale rom. Det kommer tydelig til uttrykk gjennom steder de tar i bruk, og steder de hindres i å ta i bruk.

Inkludering og ekskludering

Hvordan håndterer samfunnet de som ikke passer inn? To sentrale strategier er inkludering og ekskludering. Lévi-Strauss omtaler primitive samfunn som antropofage, de "svelger" sine avvikere, inkluderer dem og gjør dem til en del av felleskapet, mens moderne samfunn er antropoeme, de «spyr» ut og ekskluderer sine avvikere (Young, 1999, s. 388). Med utgangspunkt i Lévi-Strauss terminologi kaller Young det senmoderne samfunnet for et bulimisk samfunn: det konsumerer og assimilerer masser av mennesker gjennom utdanning, media og deltagelse i markedet for så å «spyr» ut de som er uønsket (ibid. s. 394). Det senmoderne samfunnet feirer diversitet og forskjellighet som det absorberer og renser, men det samfunnet ikke kan tåle, er vanskelige mennesker og farlige klasser, som det forsøker å forsvare seg mot (Young, 1999, s. 390). Med andre ord er det et samfunn hvor både inkludering og ekskludering skjer simultant, som Young skriver, massiv kulturell inklusjon akkompagneres av en systematisk strukturell eksklusjon (Young, 2003, s. 397). Dette er et teoretisk perspektiv jeg skal komme tilbake til avslutningsvis.

En måte å utøve inkludering og ekskludering er gjennom disiplin og grensekontroll. I forbindelse med inkludering og ekskludering av tilreisende roma i det offentlige rom vil jeg blant annet bruke Ingrid Sahlin (2001;2008) og Heidi Mork Lomell (2007). Begrepene disiplin og grensekontroll har bakgrunn i Foucaults bok *Overvåkning og straff* (1994) hvor han beskriver hvordan folk på slutten av det 17. århundret håndterte pest og spedalskhet. De spedalske ble utstøtt fra samfunnet eller innesperret, mens de som var rammet av pest ble overvåket og kontrollert (ibid. s. 171-174). Utopien var et «rent» samfunn, der det syke og farlige ikke fikk lov til å eksistere (Sahlin, 2001, s. 121). Foucault har vist stor interesse for disiplinen som en moderne form for makt som gjør det mulig å styre folk uten å bruke de mer primitive formene for utstøtning og innesperring som ble brukt i tidligere tider (Sahlin, 2011, s. 122). Sahlin mener derimot at grensekontrollen, metodene som ble benyttet for å beskytte samfunnet mot spedalskhet, ikke er mindre utbredt eller at de har blitt erstattet av disiplinen, men at de to kontrollmetodene sameksisterer og interagerer (ibid.). Poenget mitt er ikke å finne ut hvorvidt disiplin eller grensekontroll er den mest utbredte kontrollformen i vårt samfunn, men i mitt materiale viser grensekontroll seg å være en utbredt form for kontroll av tilreisende roma. Disiplinen som kontrollmetode er avhengig av at mennesker lar seg styre og det kan hende mye av nøkkelen til at tilreisende roma blir utsatt for grensekontroll og

ekskludering ligger her. De har ofte lite å miste, og dermed fungerer ikke de tradisjonelle sanksjonsmetodene like bra som på andre.

Renhet og urenhet

Hvordan kan man forklare mekanismene som ligger bak utvelgelsen av dem man inkluderer og de man ekskluderer? Mary Douglas bok *Rent og Urent* (1997)² handler om hvordan ritualer som har å gjøre med renhet og urenhet skaper helhet i tilværelsen (ibid. s. 21), eller måten mennesker kategoriserer verden på utfra hva som er rent og hva som er urent. Å skape helhet i tilværelsen handler om å skape orden, frykten vi har for det som er skittent handler i følge Douglas om frykten for uorden. I forordet skriver Jorun Solheim at boka er sterkt inspirert av fransk strukturalisme, en tradisjon som ser på sosiale systemer som mønstre av kollektive meningskategorier. Den sosiale ordenen først og fremst en symbolsk orden, et system av tegn og betydninger (ibid. s. 10). Med andre ord handler det om ideer og forestillinger vi har, i dette tilfellet om det rene og det urene, og hvordan disse ideene og forestillingene danner kollektive symbolske strukturer.

Slik jeg ser det kan man bruke renhetsbegrepet til å bedre forstå bakenforliggende ideer som fører til, og rettferdiggjør, at tilreisende roma i stor grad blir ekskludert. I media har de blitt omtalt som «rotter», «kakerlakker» og «parasitter» (OsloBy, 17.07.2012). Rusken, som skal fjerne søppel fra Oslos gater, er indirekte involvert i å fjerne mennesker også (Aftenposten, 30.04.2012). I et anbudsdokument fra Oslo kommune ble sigøynere plassert under søppelhåndtering, de ble nevnt sammen med bilvrak, høyt gress og trær som kunne være til fare i forbindelse med rydding og bortkjøring av søppel. Byrådsleder Røsland innrømmet at det var en uheldig formulering, og lovet å endre den (Aftenposten, 10.10.2012). Det er interessant, og jeg mener det er veldig relevant, hvordan tilreisende roma stadig blir knyttet til noe skittent eller urent, noe som ikke passer inn og som må fjernes for at vi skal kunne skape orden.

Skitt er noe som ikke er på sin rette plass ('dirt is matter out of place') (Douglas, 1997, s. 50). At noe ikke er på sin rette plass forutsetter et system, eller et klassifikasjonsskjema, som definerer det som nettopp skitt. Dermed vil hva som er skittent variere med tid og sted. Douglas eksemplifiserer med at mat ikke er skittent, mens matflekker på klærne er det. Skitt

² Boka ble første gang utgitt i 1966.

er med andre ord relativt. Også systemene som differensierer mellom rent og urent er kulturelt betinget, det vil si at heller ikke de er statiske. For eksempel ville vi kanskje ikke reagert dersom vi så en fattig tigger på gata i Romania. Når den samme tiggeren befinner seg midt på Karl Johan derimot, oppstår det et brudd. Det er noe fremmed, noe som ikke hører hjemme, noe vi må fjerne. Det er vanskelig å si noe om det urene fordi ingenting er skittent i seg selv, det blir skittent gjennom en differensiering og sortering av ting som hører sammen og ting som er fremmed og ikke passer inn. Det man kan si noe om er klassifikasjonsskjemaene som definerer noe som skittent. Ved å analysere de eller det som er uønsket kan man si noe om hva som er ønsket.

For å sette Douglas' begreper om renhet og urenhet i forhold til måten vi håndterer tilreisende roma inn i en mer konkret sammenheng vil jeg bruke Tim Cresswells bok *In Place/Out of Place* (1996). Det er spesielt interessant når det gjelder bruken av det offentlige rom, og særlig når det gjelder utestengelse fra (eller å bli hindret i å ta i bruk) det offentlige rom. Cresswell viser til Bourdieu (1997) og skriver at delingen av rom er en primær form for klassifisering. En primær form for klassifisering innebærer at den fungerer under bevissthets og språket, utenfor viljens kontroll. Det er det man kan kalle 'common sense', en verden av felles mening (Bourdieu, 2002, s. 211). 'Common sense' er også en domineringsmekanisme (Cresswell, 1996, s. 19), som strukturerer et normativt landskap. Med andre ord har «normaliteten» ofte en geografisk forankring. På den måten setter Cresswell Douglas' formulering om at skitt er 'matter out of place' inn i en geografisk sammenheng. Han skriver ikke om 'matter out of place', men om folk eller handlinger som ikke er på sin plass, og hvordan defineringen av folk eller handlinger som upassende sier noe om steds mening. Et annet sentralt tema er hvordan det normative landskapet utfordres ved at man overskrider eller utfordrer grensene for bruken av rom og sted (ibid. s. 8). Det er et interessant tema, for slik jeg ser det er det i stor grad det tilreisende roma i Oslo gjør, de utfordrer og overskrider grensene for «normal» bruk av rom og sted og setter dermed spørsmålsteget ved hva som er riktig, rettferdig eller passende i det offentlige rom.

Anerkjennelse

Jeg spurte en ansatt i en hjelpeorganisasjon om hva hun anså som den største utfordringen tilreisende roma møter i Oslo. Svaret jeg fikk var at det handla ikke om mat, penger, bosted eller arbeid. Den største utfordringen de møter, slik hun oppfatter det, er følelsen av å være

uønsket, eller i noen tilfeller hatet. Hun sa at mange er veldig opptatt av å fortelle at de ikke stjeler, at de ikke er kriminelle. At de vil fremstå som respektable mennesker. Det samme temaet tar Nafstad (2013) opp i sin bok om rusbrukere, nemlig deres ønske om å bli ansett som et anstendig menneske. Gjennom intervjuer og samtaler med roma har jeg fått et innblikk i hvordan de stadig opplever krenkelser, og at behovet for å bli anerkjent, å bli sett som likeverdige (eller i det minste verdige) mennesker er veldig sterkt.

I *Redistribution or Recognition* (2003) diskuterer Nancy Fraser og Axel Honneth hvordan man skal forstå rettferdighet, og hva som er det viktigste middelet for å oppnå rettferdighet – omfordeling/redistribusjon, eller anerkjennelse. For Honneth er anerkjennelse den grunnleggende moralske kategorien for å forstå rettferdighet. Fraser på sin side mener at både redistribusjon og anerkjennelse er grunnleggende, ikke-reduserbare dimensjoner ved rettferdighet, og at Honneth legger for liten vekt på økonomisk fordeling. Honneth skriver at materiell utettferdighet er et av de største problemene i de høyt utvikla kapitalistiske landene og at rettferdig fordeling av essensielle goder bør gis høyest prioritet (ibid. s. 112). Med andre ord er han ikke uenig i viktigheten av økonomisk fordeling. Det han er uenig i, slik jeg forstår ham, er å skille materielle og kulturelle betraktninger av rettferdighet, det vil si å skille redistribusjon fra anerkjennelse. For Honneth *er* redistribusjon anerkjennelse.

Så hva innebærer anerkjennelsesbegrepet? I følge Honneth kan man se på det kapitalistiske samfunnet som en institusjonalisert anerkjennelses-orden, som differensierer mellom tre forskjellige sfærer av anerkjennelse: kjærlighet, rettigheter og oppnåelse (ibid. s. 139). De tre sfærene er institusjonalisert gjennom henholdsvis ekteskap og barneoppdragelse, å bli gitt status som samfunnsmedlem med rettigheter, og verdsettingen av betalt arbeid. Disse prinsippene danner sammen det Honneth forstår med ideen om sosial rettferdighet (ibid. s. 175). Gro T. Lie er en av de som har tatt for seg Honneths anerkjennelsesbegrep (Lie og Granby, 2011). Hun skriver at behovet for anerkjennelse er grunnleggende både for individuell utvikling, for utvikling av rettssamfunnet og rettsforståelse, og for utviklingen av solidariske samfunn (ibid. s. 148). Med andre ord er ikke anerkjennelse bare en personlig erfaring, det er også en forutsetning for et rettferdig og inkluderende samfunn. Hva kan være tegn på at anerkjennelsen uteblir? Overgrep eller vold mot kroppen kan være et eksempel på brudd mot kjærlighetens forutsetninger (ibid. s. 156). Det truer både den fysiske og personlige integritet og bryter forutsetningene for et tillitsforhold. Nekting av rettigheter er også en måte å frata mennesker anerkjennelse. Det er et uttrykk for at man ikke blir funnet verdig til å ha

samme rettigheter som andre, og kan føre til at man blir både oversett og usynliggjort, noe som også kan føre til sosial nød. En siste måte å frata mennesker anerkjennelse er å nekte dem oppnåelse (for eksempel gjennom arbeid). Når man blir stilt utenfor verdifelleskapet har man ingen akseptert sosial status eller positiv verdi i aksepterte felleskap (ibid.).

Tilreisende roma i Oslo blir utsatt for krenkelser innenfor alle de tre anerkjennelsessfærene; de blir utsatt for vold og overgrep, de har få rettigheter, og de er utestengt fra verdifelleskapet. Med andre ord består ikke deres marginale posisjon bare av materiell fattigdom, det handler også om mangel på anerkjennelse. Slik jeg ser det er mangelen på anerkjennelse en faktor som befester og kanskje forsterker den marginale posisjonen roma har i samfunnet, både her i Oslo og kanskje også resten av Europa. Fraværet av anerkjennelse hindrer dem i å ta del i samfunnet på samfunnets premisser, for eksempel gjennom lønnsarbeid. Hvis vi tar opp tråden fra diskusjonen mellom Fraser og Honneth, hva om roma hadde blitt anerkjent? Ville den økonomiske og materielle marginaliseringen opphørt da? Når det gjelder diskusjonen mellom Fraser og Honneth om hvorvidt anerkjennelse er redistribusjon eller om begge deler er like viktige dimensjoner ved rettferdighet er ikke min oppgave å finne et svar. Poenget mitt er heller å nyansere en fattigdomsdiskusjon, fordi som vi skal se lider tilreisende roma av mye mer enn materiell fattigdom.

1.3.2 Tidligere forskning

Da jeg tenkte på å skrive masteroppgave om tilreisende roma i Oslo antok jeg at det var mange som skrev om det, i og med at det har vært så stort trykk i media og den offentlige debatten. Ved nærmere ettersyn viser det seg at det er nokså få, i hvert fall i forbindelse med forskning. Det finnes noen bacheloroppgaver, men jeg vet bare om en som har skrevet masteroppgave (Nordbø, 2013)³. Det er utgitt flere rapporter om tilreisende roma i Oslo, fra Antirasistisk senter (Denne, 2012), Kirkens Bymisjon (Brattvåg, 2012), Frelsesarmeen (Frelsesarmeen, 2011), HL-senteret (Rosvoll og Bielenberg, 2012), og NOVA (Engebrigtsen, 2012). Rapportene og arbeidet til Nordbø har vært nyttig, både fordi jeg har kunnet tilegne meg kunnskap om temaet og i forhold til å sammenligne mine empiriske funn med det de har funnet.

³ Masteroppgaven til Nordbø er klausulert og dermed kan jeg ikke henvise til den. Han sendte meg manuset til en rapport han har skrevet basert på masteroppgaven som enda ikke er publisert. Det er denne rapporten jeg henviser til.

1.3.3 Begrepsavklaringer

Begrepsbruken har vært problematisk for meg fra starten, fordi det brukes så mange forskjellige betegnelser på gruppa, i tillegg til at gruppa bruker forskjellige betegnelser om seg selv. Det har sammenheng med at det innenfor den gruppa som i Norge kalles «rom» finnes mange forskjellige grupperinger, det er ikke ett folkeslag⁴.

Gruppa jeg skriver om kan sies å være del av det som historisk og kanskje også allment blir omtalt som sigøynere. Personlig liker jeg sigøynerbegrepet best, hovedsakelig fordi jeg har positive assosiasjoner til begrepet. Som Tore-Jarl Bielenberg sier i et intervju: «Det er noe romantisk ved ordet sigøyrer, som er verdifullt» (Klassekampen, 09.04.2013). Mange som forsker på og jobber med gruppa bruker begrepet sigøyrer ('gypsy' på engelsk), for eksempel den kjente forskeren Ian Hancock. Problemet er at det for mange er knyttet negative assosiasjoner til sigøynerbegrepet. I Norge brukes ikke sigøyrer lenger, den offisielle betegnelsen på gruppa er «rom»⁵.

Gruppa jeg skriver om blir ofte omtalt som «romfolk». Det er et medieskapt begrep, ingen offisiell betegnelse. Måten debatten om «romfolket» har utviklet seg i Norge har gjort at jeg kun har negative assosiasjoner til begrepet. Dessuten minner det om noen som kommer fra verdensrommet, at de er aliens, som igjen understreker det fremmede. Som Bjarne Benjaminsen påpeker, sigøyrerne kom ikke fra månen («romfolket»), de har hele tiden vært vaskeekte europeere.⁶ Jeg vil med andre ord ikke bruke «romfolk», selv om det kanskje er begrepet flest vil kjenne igjen.

Jeg kunne omtalt dem som rumenere. De jeg har snakket med, og de aller fleste utenlandske tiggere i Oslo, er rumenere. Kanskje kan det å omtale dem ut fra nasjonalitet være mindre stigmatiserende enn å bruke etnisitet. Jeg kunne kalt dem utenlandske tiggere. Da hadde jeg også unngått å bruke etnisitet som kjennetegn. Problemet er at ikke alle tilreisende roma i Oslo tigger, derfor er det urettferdig å sette alle inn i tiggerkategorien. Allikevel er etnisiteten noe som i stor grad preger livene deres, både hjemme og her i Oslo. Den etniske markøren

⁴ Se for eksempel Bielenberg (2012).

⁵ Store Norske Leksikon. http://snl.no/rom%2Fetnisk_gruppe [Lesedato: 02.02.2014]

⁶ «Gata er for alle! (Historien om tre gatemagasiner, ved ett av dem)». Innlegg på hjemmesiden til Gatemagasinet. URL: <http://www.gateavisa.no/2013/04/08/gata-er-for-alle-historien-om-tre-gatemagasiner-ved-en-av-dem/> [Lesedato: 20.05.2013]

preger også, slik jeg skal argumentere for i oppgaven, måten de blir behandlet på i Oslo, og for øvrig resten av landet og Europa, og derfor mener jeg det er viktig å bruke den etniske markøren aktivt, nettopp for å markere at det er snakk om en gruppe som defineres av andre ut fra sin etnisitet og som også (ofte) definerer seg selv ut i fra etnisitet.

Begrepet jeg vil bruke i oppgaven er roma. Norge er, så vidt jeg vet, det eneste landet som bruker begrepet «rom», ingen andre europeiske land bruker det. Med andre ord bruker ikke de jeg har snakket med denne betegnelsen om seg selv. De omtalte seg som roma, selv om noen brukte andre begreper i tillegg, som tsigan (som kan oversettes til sigøynere). Roma er også den internasjonale betegnelsen på gruppa, Europarådet bruker det, og det er flere som bruker betegnelsen også i Norge⁷.

Det offentlige rom

Det offentlige rom er et begrep jeg bruker mye i oppgaven og dermed er det på sin plass med en avklaring av hva jeg legger i det. Selve begrepet «offentlig rom» brukes ikke i lovverket, man bruker heller «offentlig plass» eller «offentlig sted» (Nafstad, 2013, s. 45). Disse begrepene har ikke veldig klare definisjoner utover det at de henviser til steder som er alminnelig beferdet eller bestemt for alminnelig ferdsel (ibid.). For å få et bedre grep om hva som menes med offentlig rom viser Nafstad til Sahlin (2008) som diskuterer hvordan eierskap påvirker tilgangen til ulike steder. Det er ikke nødvendigvis slik at offentlig eide steder har lik tilgang for alle, mens privateide steder har begrenset tilgang. Eksempelvis er offentlige kontorer eller administrasjon ikke definert som offentlig rom og kommunale bygninger er like private som private bygninger (Sahlin, 2008, s. 106). På en annen side kan et sted være privat eid, men med allmenn tilgang som for eksempel marka i Oslo (Nafstad, 2013, s. 47). For å kunne definere et rom må man se til både eierskap og juridisk status (ibid.). Det vil si, hvem eier stedet, og hvem er stedet ment for? Det som er interessant i denne sammenheng er offentlig og privat eide steder som er ment for allmennheten, med andre ord har de en juridisk status som offentlig. Det man ser er at adgangen til disse stedene varierer.

I oppgaven vil jeg fokusere på offentlig eide steder med fri tilgang, som parker og plasser, samt privat eide steder med begrenset tilgang, men som er ment for allmennheten, som butikker og T-banestasjoner. Nafstad kaller offentlige rom med private eiere for

⁷ Se for eksempel Johansen (2010) og Bielenberg (2012).

privatoffentlige rom, og offentlige rom med offentlig eier kaller hun offentlig rom (ibid. s. 49), noe jeg også kommer til å gjøre. Et slikt skille mellom ulike typer offentlige rom er nyttig blant annet fordi det ofte er knyttet ulike former for regulering og kontroll til disse stedene.

1.4 Oppbygning av oppgaven

Før hoveddelen i oppgaven er det et metodekapittel hvor jeg diskuterer måten jeg har jobba med oppgaven og hvordan jeg har foretatt datainnsamling. I metodekapitlet vektlegger jeg hovedsakelig to ting. Det ene er måten jeg har jobbet på for å skaffe informasjon, nemlig ved å bruke snøballmetoden og ved å jobbe som frivillig på et hjelpetilbud rettet mot tilreisende roma. Det andre er etiske overveielser i forbindelse med å skrive oppgave om en marginalisert gruppe.

Hoveddelen av oppgaven er tredelt. Den første delen bruker jeg på å beskrive livet i Oslo slik tilreisende roma jeg har snakket med beskriver det. Jeg gjør det dels for å legge et grunnlag for å forstå møtene som oppstår mellom tilreisende roma og politiet og hjelpeorganisasjoner i Oslo. Men jeg gjør det også for å la dem komme til orde, og for å la dem beskrive situasjonen slik den ser ut fra deres ståsted. Selvfølgelig vil beskrivelsen bære preg av mine egne synspunkter og tolkninger, og ikke minst bære preg av hva det er jeg har stilt spørsmål om. Dessuten blir historiene både forkortet og forenklet, det vil være enkelte aspekter ved historiene som uteblir. Allikevel forsøker jeg så langt det er mulig å formidle deres fortellinger slik de har blitt fortalt til meg.

I hoveddelens andre del beskriver jeg møter og konflikter som oppstår når tilreisende roma er i kontakt med politiet. Jeg vil også si litt om møter og konflikter med andre aktører i byen, for eksempel folk på gata og rusbrukere. Her vil det handle mye om kontroll, ekskludering og marginalisering. Jeg ser på ulike former for kontroll, spesielt fra politiets side, og hvilke midler de benytter seg av. Her vil jeg også skrive om politiets opplevelse av situasjonen og hvilke problemer de står ovenfor i møtet med tilreisende roma.

I hoveddelens tredje del skal det handle om steder som tar i mot tilreisende roma i Oslo. Roma jeg har snakket med beskriver livet i Oslo som et liv der de stort sett er utestengt fra det meste: ikke bare når det gjelder tilgang til samfunnets store institusjoner (som bolig, arbeid, sosialhjelp, utdanning etc.) samt tilgangen til private eller privatoffentlige steder, men også tilgangen til det offentlige rom. I dette landskapet har det oppstått steder som tar i mot roma

og inkluderer dem. Noen hjelper med mat, klær og varme, andre med arbeid og støtte i kampen mot diskriminering og utestengelse. Med andre ord skal jeg skrive om de ideelle hjelpeorganisasjonene. Her skal jeg også se på de ulike organisasjonenes tolkninger av hjelp.

Avslutningsvis vil jeg oppsummere hovedfunnene i oppgaven. Jeg vil ta opp spørsmålene jeg stilte innledningsvis, og se om materialet kan gi grunnlag for å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Hovedfokuset vil være på hvilke samfunnsstrukturer som kommer til syne gjennom måten vi møter tilreisende roma, og hva det er de representerer, som vi ikke tåler.

2 Metode

2.1 Forforståelser og forkunnskaper

Ideen om å skrive om det jeg den gang kalte «romfolk» i Oslo kom først og fremst av at jeg var nysgjerrig på dem. Hvem var de, hvor kom de fra, hvorfor er de her og hvordan har de det her? I fire år har jeg bodd på Grønland i Oslo, med utsikt mot Vaterlandsparken og Vaterlandsbrua, der de har holdt til lenge, og fortsatt til en viss grad holder til. Mitt inntrykk av disse menneskene var todelt. På en side syntes jeg synd på dem, fattigdommen var påfallende og jeg så at de levde et vanskelig liv. På en annen side var det noe med uttrykket deres som fascinerte meg. Det virket som om de hadde et godt samhold, de sov sammen i store grupper, de snakket høyt lo masse, de virket ikke utslått på den måten jeg er vant til å se norske tiggere.

«Feltet» var med andre ord kjent for meg på den måten at «romfolk» har vært mine nærmeste naboer i flere år. På en annen side var det totalt ukjent. Jeg visste ikke noe som helst om gruppa utenom det jeg hadde lest i avisene, og det jeg leste var stort sett lite opplysende.

2.2 Å nærme seg et ukjent felt

Det første jeg gjorde var ikke å bestemme meg for problemstilling eller tema, men å finne så mye som mulig av det som allerede var skrevet om gruppa. Etter å ha lest over det jeg fant, stod to temaer sentralt. Det ene omhandlet gruppa i seg selv og deres kultur. Kanskje fordi jeg har en sosialantropologisk bakgrunn var det et tema jeg var interessert i å undersøke nærmere. Jeg hadde lyst til å bli kjent med dem, finne ut hva de tenkte om seg selv og omverdenen, slik at jeg kunne videreformidle det og kanskje bidra med kunnskap om gruppa. Det andre var måten de ble møtt på i Oslo i form av kontroll og ekskludering. Slik det så ut for meg forsøkte myndighetene og mediene å gjøre alt for å fremstille gruppa som skitt, noe vi måtte få vekk. Tema nummer en, å bli kjent med gruppa, måtte jeg legge fra meg fordi jeg var usikker på om jeg kunne få det til på den måten jeg ønsket. Jeg hadde nemlig en idé om å gjøre som Elida Høeg, og leve sammen med dem i Oslos gater (Høeg, 2012). Prosjektet var nok litt for ambisiøst.

Jeg gikk altså for tema nummer to, som handler om kontroll og ekskludering, og jeg bestemte meg for å undersøke motsatsen også, nemlig hjelp og inkludering (med det i mente at kontroll og hjelp nødvendigvis trenger å være gjensidig utelukkende kategorier). På den måten kunne jeg få frem ulike sider av situasjonen og sammenligne forskjellige perspektiver. Planen var hele veien å få prate med tilreisende roma også, men ved å velge å fokusere på kontroll og hjelp tok jeg høyde for at det ikke lot seg gjøre. Jeg fikk nemlig høre av flere at det å få prate med dem, og å skaffe tolk, ikke var enkelt.

2.2.1 Å kaste ut ballen, og rulle med den

Noe av det første jeg gjorde var å kontakte Ada Engebrigtsen, som forsker ved NOVA. Hun har jobbet mye med roma både i Norge og i utlandet. Jeg tenkte det var lurt å snakke med en som var erfaren innen feltet, og muligens få noen tips om hvordan jeg burde gå frem. I løpet av møtet fikk jeg inntrykk av at hun ikke var veldig positiv til oppgaven min, noe som er forståelig i og med at den var veldig dårlig planlagt på det tidspunktet. Allikevel fikk jeg mange nyttige tips. Blant annet tipset hun meg om å kontakte Frelsesarmeen fordi de hadde en som kunne snakke både norsk og romanés. I tillegg fikk jeg mange gode litteraturtips.

Etter samtalen holdt jeg på å revurdere hele oppgaven fordi jeg tenkte at dette aldri kom til å la seg gjennomføre. Heldigvis la jeg det ikke på hylla, men begynte å kontakte hjelpeorganisasjoner. I *Deltagende observasjon* skriver Katrine Fangen at kvalitativ forskning ofte er eksplorerende og at veien blir til mens man går (Fangen, 2010, s. 33). Det er en god beskrivelse av hvordan oppgaven min har blitt til. Jeg hadde en veldig åpen problemstilling og en (litt for) løs plan om hvordan jeg skulle gå frem. Det eneste jeg visste var at jeg skulle kontakte hjelpeorganisasjoner først og politiet sist, og så håpet jeg på å få snakket med noen tilreisende roma underveis.

Da ballen begynte å rulle rullet den fort. Jeg startet datainnsamlingen i februar 2013, og innen april hadde jeg hatt intervjuer og møter med over 10 personer tilknyttet forskjellige hjelpeorganisasjoner. I mars begynte jeg å jobbe som frivillig på et tilbud Frelsesarmeen har for tilreisende roma, noe jeg fortsatte med frem til høsten. De jeg var i kontakt med henviste meg videre til andre de trodde kunne være til hjelp og jeg kontaktet alle jeg fikk tips om. Alle var imøtekommende, jeg fikk aldri avslag på en forespørsel og som regel fikk jeg svar etter en dag eller to. Jeg spurte ikke om intervju med alle jeg kontaktet, det var flere jeg bare hadde møter med hvor vi snakket om temaet og delte tanker og erfaringer. Fordelen med det var at i

starten (for så vidt på slutten også, men mest i starten) var intervjuene litt «stive». Det vil si, jeg var ikke helt komfortabel i rollen som intervjuer, alt ble tatt opp og samtalen var regissert. Når vi kun hadde møter og snakket fritt ble samtalen helt annerledes og i mange tilfeller bedre enn under et intervju.

Jeg har altså benyttet meg av det som kalles «snøballmetoden» (Thagaard, 2009, s. 56), det vil si at jeg har kontaktet personer som er relevante for min problemstilling, og bedt dem henvise meg videre til andre som kan være relevante. Å benytte seg av «snøballmetoden» har fungert bra fordi jeg visste såpass lite i starten. Dessuten har metoden gjort at jeg har kommet i kontakt med personer jeg aldri hadde kommet i kontakt med ellers. På en annen side har det vært en utfordring å vite hva jeg skal droppe, hva som er mindre relevant, og når jeg skal stoppe og følge etter «snøballen». I mitt tilfelle har den bare fortsatt å rulle, og jeg måtte forlate den til slutt, noe som ikke var lett. Da jeg satte i gang arbeidet med oppgaven hadde jeg den innstillingen at jeg ville lære mest mulig om temaet, jeg ville vite mest mulig om tilreisende roma i Oslo og jeg ville snakke med flest mulig som jobbet med gruppa. I etterpåklokskapens lys er nok ikke det den mest effektive metoden, fordi det er mye informasjon og data jeg ikke får tatt med i oppgaven. En annen ulempe med snøballmetoden og det at jeg lot den vokse seg så stor, er at jeg brukte veldig mye tid og energi på hjelpeorganisasjoner, noe som gikk utover arbeidet med kontrollbiten, og intervjuene med politibetjenter. Jeg har snakket med mange flere av de som driver med hjelpearbeid enn de som driver med kontrollarbeid, noe som kan skape en skjevhet i materialet. Jeg håper jeg klarer å kompensere for det i måten jeg strukturerer oppgaven og hvor mye data jeg bruker fra de forskjellige aktørene.

2.2.2 Ting jeg ikke har gjort

Opprinnelig ønsket jeg å snakke med ulike representanter for kontrollapparatet, nemlig politiet, vektere og Rusken. Det var fordi jeg ville se om det var forskjeller dem i mellom og for ikke å få en for ensidig fremstilling. Grunnen til at jeg ville snakke med noen fra Rusken er at de har vært med på mange av de store «ryddeaksjonene». Det er aksjoner der politiet og Rusken har ryddet «leirene» til tilreisende roma, altså steder der de har holdt til, for eksempel under Vaterlandsbrua og på Sognsvann. Selv om Rusken ikke har myndighet på samme måte som politiet, kan man fortsatt se på dem som en del av kontrollapparatet. Blant annet ble folk som ser leirer oppfordret til å kontakte politiet eller Rusken, slik at de kunne komme og rydde

opp (DittOslo, 05.06.2011). En annen grunn til at jeg ønsket å kontakte Rusken er at Ruskengeneral Jan Hauger har fremstått i media som nokså tydelig på hva han synes om tilreisende roma. Dersom han representerer Rusken som organisasjon, virker det ikke som om de er veldig positive til denne gruppa⁸.

Jeg kontaktet faktisk Rusken ganske tidlig, og fikk beskjed om at jeg måtte kontakte Ruskengeneralen direkte. Parallelt begynte den nevnte snøballen innenfor hjelpeorganisasjonene å rulle, og i det jeg ble med den på ferden rant det å kontakte Ruskengeneralen litt ut i sanden, jeg tenkte at jeg kunne gjøre det senere. Utover våren og sommeren var jeg travelt opptatt med å intervju folk fra hjelpeorganisasjoner og tilreisende roma, samt å jobbe på Frelsesarmeen og da tiden kom for å ta for seg kontrollapparatet hadde jeg allerede for mange intervjuer. Dessuten begynte jeg å få dårlig tid. Dermed så jeg meg nødt til å kutte noe og jeg bestemte meg for å droppe Rusken.

Vektere derimot, prøvde jeg iherdig å få tak i, men uten hell. Jeg kontaktet NOKAS, G4S og Securitas. Grunnen til at jeg valgte akkurat disse selskapene er at det er de jeg har sett på steder der det holder til mange tilreisende roma. Det viste seg ikke å være helt enkelt. Hos Securitas og NOKAS fikk jeg til slutt kontakt, og sendte mail med vedlagt informasjonsskriv til kontaktpersonene. Fra NOKAS fikk jeg til slutt svar, og de avsto forespørselen. I mailen stod det blant annet at ingen av deres vektere kunne stille i en slik intervjuprosess, «all vår tid ute hos våre kunder, er det kunden som betaler for og de vil ikke godta at en av vekterne blir opptatt i den tiden dette tar.» Videre stod det at de hadde stilt opp på lignende forespørsler tidligere, men at det kun har vært «svært korte» intervjuer, noe som ikke var relevant for meg.

Det er ikke bare jeg som har hatt problemer med å få tak i vektere i forbindelse med forskningsprosjekter. Heidi Mork Lomell, som skulle gjøre observasjonsstudier i forskjellige overvåkningssentraler, blant annet på kjøpesentre og transportsentraler, samt politiets overvåkning i Oslo, hadde også problemer med å få tilgang til sentralene som ble styrt av private selskaper. «Det viste seg å være vanskeligere å få tilgang til private overvåkningssentraler enn offentlige.» (Lomell, 2007, s. 44). Med tanke på at hun drev et

⁸ Ruskengeneralen har blant annet uttalt at «[d]e stjeler, nasker, driver med lommetyveri og tigger. Dette er multikriminelle. Jeg sier ikke at akkurat disse er det, men miljøet er det. Fengslene er fulle av folk fra Øst-Europa.» (DittOslo, 05.06.2011). I en annen artikkel sier Ruskengeneralen at han føler seg mistolket av mediene i forbindelse med uttalelser om roma (NRK, 20.10.2011). Jeg tillegger han ingen meninger ut fra det som står i avisene, men det hadde allikevel vært interessant å finne ut mer om hans syn på situasjonen.

doktorgradsarbeid, samt at prosjektet var en del av et større europeisk forskningsprosjekt, ville jeg tro at i hvert fall hun ville få nokså enkel tilgang, men det gjorde hun altså ikke.

Var mitt forsøk på å få kontakt med vektere bortkastet, siden jeg ikke fikk noe intervju? Lomell viser til Jupp (1996), som ser disse prosessene som en del av datainnsamlingen, noe som sier noe viktig om feltet og hvordan det fungerer (Lomell, 2007, s. 45). Vektere er en sentral maktutøver. Det er synd at det er så vanskelig å få snakke med noen som jobber så nært en utsatt gruppe, om hva slags erfaringer de har og hva de tenker om situasjonen.

2.3 Intervjuer

Totalt har jeg hatt 19 intervjuer. Syv av dem har vært med folk fra hjelpeorganisasjoner, henholdsvis Frelsesarmeen, Evangeliesenteret, Kirkens Bymisjon (jeg har snakket med tre personer fra Kirkens Bymisjon), Røde Kors og Folk er Folk. Fire av intervjuene har vært med politibetjenter, og åtte av intervjuene har vært med tilreisende roma⁹. Intervjuene har vart fra omtrent 45 minutter til to timer, men de fleste har vart i omtrent en time. Når jeg har intervjuet folk fra hjelpeorganisasjoner og politibetjenter har jeg dratt til deres arbeidsplass. Intervjuene med tilreisende roma ble foretatt på Fyrlyset, utenom ordinær åpningstid. Alle intervjuene er tatt opp på diktafon og transkribert i sin helhet.

Når det gjelder intervjuene med politibetjenter har jeg snakket med to fra Sentrum politistasjon og to fra Grønland politistasjon. Alle er ordenspoliti. Da jeg først kontaktet Sentrum fikk jeg beskjed om at de fikk mange intervjuforespørsler fra studenter og at det ikke var sikkert de kunne ta meg i mot. Allikevel ordnet det seg til slutt, med god hjelp fra Liv Finstad. Da jeg senere kontaktet Grønland trengte jeg ikke si mer enn temaet for oppgaven og at jeg hadde snakket med folk på Sentrum, før jeg ble invitert dit også. Med andre ord var det litt vanskelig å få kontakt i starten, men da jeg først fikk det var de veldig imøtekomne. Jeg sendte informasjonsskrivet til mellomledere ved ordensavsnittet på de to politistasjonene, og

⁹ To av intervjuene med tilreisende roma var dobbeltintervju, altså at to stykker ble intervjuet samtidig. Da svarte begge hver for seg på hvert spørsmål, i tillegg til at de utdypet hverandres svar og kommenterte hverandre. Det var de siste intervjuene som var dobbeltintervju, og jeg gjorde det for å effektivisere. Det tok nemlig en del tid å gå fra Fyrlyset og ned til byen for å finne noen som ville være med, så gå tilbake til Fyrlyset (det var der intervjuene foregikk) og så gjenta prosedyren. I de to første intervjuene var det også to stykker til stede, men bare en av dem ble intervjuet. Det ene var med en mor og en datter (egentlig ville jeg snakke med datteren, men hun fikk ikke lov av moren hvis ikke moren ble med, og det endte med at moren snakket mest), og det andre var med et ektepar hvor mannen ble intervjuet. I begge intervjuene snakket begge to, men jeg har valgt å definere det som et intervju fordi det hovedsakelig var en som snakket. Totalt har jeg med andre ord snakket med 10 tilreisende roma i løpet av intervjuene.

de formidlet forespørselen om intervju og satte meg kontakt med politibetjenter som var interessert. På Sentrum intervjuet jeg politibetjentene hver for seg, men på Grønland hadde de ikke så god tid så jeg intervjuet dem sammen. De svarte stort sett hver for seg på alle spørsmålene, men utfylte også hverandres svar.

Fordi jeg har hatt mange intervjuer har jeg hatt tid til å utforske forskjellige intervjumetoder. Thagaard skriver at kvalitative intervjuer kan være lite strukturerte, relativt strukturerte, eller delvis strukturerte (Thagaard, 2009, s. 88-89). Jeg har vært innom alle tre, men hovedsakelig brukt delvis strukturert intervju. Det lite strukturerte intervjuet, skriver Thagaard, kan ses som en samtale mellom forsker og informant, der hovedtemaene er bestemt på forhånd (ibid.). Jeg har hatt noen slike intervjuer. Fordelen er først og fremst at det nærmest blir som en vanlig samtale, og dermed veldig avslappet. En annen fordel er at den jeg snakker med kan bringe opp temaer vedkommende er opptatt av, og ofte har jeg lært nye ting eller fått tips om ting jeg ikke har tenkt på selv. En ulempe er at jeg ofte har glemt å stille spørsmål eller ta opp temaer som har vært viktige for meg. I det relativt strukturerte intervjuet, skriver Thagaard, er spørsmålene utformet på forhånd, og rekkefølgen er nokså fastlagt (ibid.). Det har jeg også prøvd og fordelen er at jeg har fått med alle spørsmålene jeg ønsket å få svar på, og ikke glemt å ta med noe. Ulempen er at samtalen blir veldig «regissert». Jeg har noen ganger fått følelsen av at det blir et slags avhør. Dessuten blir det mindre rom for digresjoner.

Måten jeg har lagt opp intervjuene har, som resten av datainnsamlingen og arbeidet med oppgaven, vært eksplorerende og veien har blitt til mens jeg har gått¹⁰. Det første intervjuet opplevde jeg som alt for strukturert. Jeg var så opptatt av å få svar på spørsmålene at det ble lite rom for «utenomssnakk». Andre intervjuer har båret preg av alt for mye «utenomssnakk». Jeg har forandret på intervjuguiden fra intervju til intervju, men holdt fast ved hovedtemaene, og landet nok på det Thagaard omtaler som et delvis strukturert intervju. Det jeg har skjønt etter hvert som jeg ble mer komfortabel i rollen som «intervjuer», er at det ikke handler så mye om måten intervjuguiden er utformet. Det viktigste for meg har vært å oppleve en viss trygghet i rollen som intervjuer og i intervjusituasjonen, for da har kjemien med den jeg har snakket med blitt mye bedre.

¹⁰ Det skal sies at jeg fikk litt starthjelp i forbindelse med intervjuene jeg hadde med tilreisende roma ved at jeg fikk se på intervjuguiden til Nordbø (2013), som også har intervjuet tilreisende roma i Oslo. Jeg skylder ham en stor takk.

2.3.1 Bruk av tolk

I intervjuene med tilreisende roma måtte jeg bruke tolk, for jeg kan hverken rumensk eller romanés, og de fleste jeg har vært i kontakt med snakker dårlig engelsk. Så, hvordan skaffer man en tolk? Jeg var forberedt på litt av hvert, å legge ut kontaktannonser og å betale en del penger for at noen skulle stille opp. Jeg trengte ikke gjøre noen av delene, så jeg har vært heldig. Mitt første intervju hadde jeg med Martin, som på den tiden styrte programmet Frelsesarmeen har for tilreisende roma i Oslo. Martin er frelsesoffiser fra Romania og har jobbet mye med roma der. Etter intervjuet inviterte han meg til å komme til Fyrllyset for å se hvordan det fungerte og hvordan de jobbet. Etter at jeg hadde vært og sett hvordan det var der ble jeg værende, som frivillig (jeg skriver mer om mitt arbeid på Frelsesarmeen nedenfor). I løpet av denne tiden ble jeg godt kjent med Martin, og han var veldig interessert i prosjektet mitt. Da jeg spurte om han kunne tenke seg å hjelpe meg fikk jeg positiv respons med en gang¹¹.

Å benytte seg av tolk er mer enn å ha en oversetter. Inger Skjelsbæk skriver at en tolk ikke bare er en nøytral oversetter av ord, hans eller hennes nærvær gjør «noe», som i sin tur påvirker hva som blir sagt, hva som oppfattes og hvordan man reflekterer (Skjelsbæk, 2007). Med andre ord er tolken en del av intervjusituasjonen og dermed deltar i den meningsskapende prosessen. Det at jeg har brukt tolk i intervjuene med tilreisende roma, gjør at den transkriberte teksten, og analysen av denne teksten, er en konstruksjon av tre stemmer: intervjueren, den intervjuede, og tolken (Skjelsbæk, 2006, s. 378). Men det er mer enn tre stemmer, det er også tre tolkninger: min tolkning av tolken, som tolker den vi intervjuer og den vi intervjuer sin tolkning av spørsmålet. Det er med andre ord mange ledd en fortelling skal gjennom før den når meg, og hva som forsvinner eller legges til på veien er umulig for meg å kontrollere, utover det åpenbare. Dessuten snakker ikke Martin norsk, han snakker engelsk. Så det har vært tre, noen ganger fire språk, som skal oversettes: fra norsk, til engelsk, til rumensk og noen ganger romanés, og så tilbake igjen. Det er klart det er mye informasjon som vil forsvinne eller endres på veien. Da jeg transkriberte intervjuene oversatte jeg det til norsk mens jeg transkriberte for å spare tid, for jeg ønsket å gjengi sitatene på norsk i oppgaven. Jeg forsøkte så godt det lot seg gjøre å oversette direkte, slik at jeg endret minst mulig av det som ble sagt.

¹¹ Jeg prøvde å gi Martin betaling for at han hadde stilt opp som tolk. Det nektet han. Jeg prøvde å kompensere ved å kjøpe mye kaffe til han og så ga jeg han blomster og en liten gave som takk for hjelpen før han dro tilbake til Romania.

Språk er mer enn ord, det er også koder eller uttrykk som innebærer mer enn ordene i utgangspunktet tilsier. Med andre ord oversetter ikke tolken bare ord, han oversetter også kultur. Det kan ha både fordeler og ulemper. En fordel er at han kan oversette og forklare ting jeg ellers ikke ville fått med meg eller forstått. En ulempe er at han kan «overtolke», altså at han legger mer i det som er sagt enn det som var intensjonen til den som sa det.

Tolkens rolle

Martin har ikke på noen måte vært en nøytral person. Martin var med i hele intervjuprosessen, både før, under og etter intervjuene. Han hjalp meg blant annet med å tilpasse spørsmålsformuleringene slik at de ble mer forståelige. Under intervjuene var det flere anledninger der han spurte meg om vi ikke skulle gå tilbake til intervjuet da ting sklei ut og vi begynte å snakke om andre ting. Noen ganger var det en stor hjelp, for det var episoder der jeg syntes det var vanskelig å skjære gjennom og si at vi måtte tilbake til saken, hvis de for eksempel fortalte en hjerteskjærende historie om nøden hjemme i Romania. Andre ganger ønsket jeg å høre hva de hadde å si, selv om det var utenfor «manus», og da sa jeg til Martin at han skulle la dem prate videre. Jeg vet at Martin ved flere anledninger svarte direkte uten å oversette til meg. Sannsynligvis har han stoppet noen i å si noe uten at jeg har vært klar over det også. Det kan ha ført til at noe informasjon ikke kom frem. Når vi var ferdige oppsummerte vi intervjuene sammen, og hvis det var noe jeg lurte på eller ikke hadde fått med meg hjalp han meg å få klarhet i det. Med andre ord tok Martin en aktiv del både før, under og etter intervjuene, så aktiv at jeg vil si at det var *vi* som hadde intervjuene.

Når det gjelder utvalget av informanter spilte også Martin en aktiv rolle. Selv om jeg kunne funnet folk å snakke med gjennom arbeidet på Frelsesarmeen ønsket jeg å oppsøke folk ute på gata, jeg tenkte at utvalget ville bli mer tilfeldig på den måten. Martin var med som tolk og i starten var det jeg som pekte ut potensielle folk vi kunne prate med. Etterhvert var det mange som sa nei og jeg overlot derfor utvelgelsen til Martin. Det var mye enklere, for da kunne han gå bort til en gruppe og høre om noen av dem ville bli med, i stedet for at vi skulle oppsøke en og en. En konsekvens av det er at de vi har snakket med stort sett er folk Martin kjente til fra før, og dermed er ikke utvalget tilfeldig, men selektivt. Jeg prøvde allikevel å få et mest mulig variert utvalg, så jeg sa for eksempel at vi måtte finne en eldre mann eller en ung kvinne, slik at han hadde noen retningslinjer for hvem han skulle spørre.

I ettertid fortalte Martin at de som hadde sagt nei til å la seg intervjuet stort sett var folk han ikke hadde noe kjennskap til fra før. Det kan være en indikasjon på at de som sa ja, sa ja nettopp fordi de kjente til Martin og dermed hadde en viss tillit til han. Ada Engebrigtsen påpekte i samtalen vi hadde at dette en gruppe som ikke har veldig mye tillit til utenforstående. På den måten har Martin vært det Fangen (2010) kaller portvakt, en sentral person for gruppa som er gjenstand for studien, og som kan formidle kontakt med de andre medlemmene (ibid. s. 67). Nå er ikke Martin en del av gruppa, men han har mange kontakter. Selv om Martin har tillit blant mange er han samtidig en lederskikkelse på Fyrlyset og dermed er maktforholdet skjevt. Det vil nødvendigvis påvirke intervjusituasjonen. Slik jeg ser det kan det være et problem fordi mange kanskje vil unngå å si noe negativt om Frelsesarmeen eller noe som kan sette dem selv i dårlig lys. På en annen side har makten vært positiv ved at Martins autoritet tidvis har vært til stor hjelp.

Like før vi skulle ha intervjuer kom jeg på at jeg har taushetsplikt og at det er noe jeg understreker når jeg skal intervjuet folk. Hva med tolken? I mitt tilfelle, der vi intervjuet folk som mer eller mindre kjente Martin fra før, var det ekstra viktig å klargjøre Martins rolle i intervjuet. Det jeg gjorde var at jeg lagde en «Agreement of confidentiality», et skriv hvor det står at han har taushetsplikt, og at han ikke skal misbruke informasjon. Det står også at han ikke kan dele informasjon som kan spores tilbake til enkeltpersoner.

2.3.2 Intervjuanalyse

Intervjuene er analysert tematisk fordi jeg har vært interessert i å gå i dybden på de enkelte temaene, som for eksempel tigging og soving. Først sammenlignet jeg temaene som ble tatt opp i intervjuene jeg hadde med folk innad i hver gruppe (folk fra hjelpeorganisasjoner, politibetjenter og roma) og så sammenlignet jeg temaene på tvers av gruppene. På den måten har jeg fått frem mange ulike perspektiver på de forskjellige temaene. Tematisk analyse har blitt kritisert for at den ikke ivaretar et helhetlig perspektiv (Thagaard, 2009, s. 171). Fordi utsnitt av tekster fra ulike informanter sammenlignes kan tekstbitene løsrives fra sin opprinnelige sammenheng og derfor er det viktig at informasjonen settes inn i den sammenhengen som den opprinnelig var en del av (ibid.). Selv om helheten er umulig å gjengi forsøker jeg så godt det lar seg gjøre å sette informasjon og sitater inn i sin opprinnelige sammenheng. Der det kan være tvil gjengir jeg noe av det vi pratet om forut for sitatet eller hva jeg spurte om.

2.4 Frivillig arbeid hos Frelsesarmeen

Da jeg intervjuet Martin ba han meg komme til Fyrlyset og se selv hvordan tilbudet fungerte, ettersom jeg hadde stilt så mange spørsmål om det. I et emne om etnografisk kriminologi jeg tok på den tiden skulle vi ha en observasjonsøvelse, og jeg tenkte det var en gylden mulighet til å slå to fluer i en smekk, og utførte observasjonsøvelsen på Fyrlyset. Den gangen var jeg der kun som observatør, men jeg ville ikke bare stå og se på, jeg ville være med å hjelpe til. Som sagt så gjort. Omtrent hver onsdag fra den 6. mars til den 21. august 2013 var jeg på Fyrlyset. Med andre ord har jeg tilbragt omtrent 100 timer som frivillig. Som regel jobba jeg på kjøkkenet, der hovedoppgaven var å dele ut suppe og annen mat og drikke til gjestene. Noen ganger jobba jeg også i dusjområdet, da med å dele ut håndklær og undertøy til de som skulle dusje, og noen ganger klær dersom noen trengte det. I tillegg var jeg med noen av de ansatte på tur i byen, hvor vi pratet med folk på gata og informerte om tilbudet.

Jeg informerte både lederen på Fyrlyset, de ansatte og andre frivillige om at jeg skrev masteroppgave om tilreisende roma i Oslo. I starten var tanken at jeg skulle opprettholde et strengt skille mellom frivillig arbeid og oppgaveskriving. Ganske raskt forstod jeg at dette skillet var umulig å opprettholde, fordi mine erfaringer derfra enten jeg vil det eller ei blir en del av min kunnskap om feltet. Erfaringene fra Fyrlyset preger mye av det jeg vet og hva jeg tenker om temaet, og dermed vil det også prege oppgaven.

De første gangene jeg jobbet på Fyrlyset var jeg i dusjområdet sammen med Martin. Området består av et rom med dusjer og et rom med en disk hvor gjestene får utdelt klær og håndklær. I dette området er det ikke så mye folk, for det er en låst dør inn til rommet og de slipper bare inn to, tre stykker av gangen som venter på ledige dusjer. Med andre ord er det veldig rolig der. Da jeg fikk beskjed om å jobbe på kjøkkenet derimot, var stemningen en litt annen. På Fyrlyset er det plass til 300 mennesker og mange av dagene jeg jobba der var det oppimot 200 gjester. I starten ble jeg ganske overveldet av pågangen. Jeg opplevde stemningen som kaotisk, folk ropte og prøvde å komme først i køen for å få mat, og der stod jeg og forstod ikke et ord av hva de sa, og prøvde så godt jeg kunne og dele ut suppe samtidig som jeg forsøkte å hindre alt sukkeret til kaffen i å bli brukt opp i løpet av noen minutter. I starten var jeg også engstelig for å gå rundt i lokalet fordi da jeg gjorde det fikk jeg noen ubehagelige tilnærminger. Allikevel endret førsteinntrykket seg veldig fort. Når jeg ser tilbake på notatene mine er det utelukkende positivt, jeg skriver for eksempel at folk er flinke til å stå i kø og

vente på maten på tross av at de er mange og at flere har stått utenfor i timevis og ventet på at det skulle åpne. Etter hvert ble jeg glad i lyden av alle menneskene og jeg opplevde ikke lenger stemningen som kaotisk. Jeg ble tryggere både i jobben og på meg selv, og etter hvert fikk jeg også et veldig godt forhold til gjestene. Vi kunne tulle og tøyse selv om ingen forstod noe særlig av hva den andre sa. Jeg er takknemlig for at jeg fikk lov til å være med som frivillig på Fyrlyset, for ikke bare har jeg blitt litt bedre kjent med gruppa jeg skriver om, men jeg har også fått muligheten til å gi noe tilbake.

2.5 Etiske overveielser

Tove Thagaard skriver at all vitenskapelig virksomhet krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper som gjelder både internt i forskningsmiljøer så vel som i forhold til omgivelsene (Thagaard, 2009, s. 23). I løpet av arbeidet med oppgaven har jeg fokusert mye på etiske overveielser, både i forhold til det administrative rundt et masterprosjekt, men mest av alt har jeg fokusert på etiske dilemmaer i møtet med de menneskene jeg har vært i kontakt med. Ofte flyter det administrative og det praktiske inn i hverandre og i det følgende skal jeg ta for meg noen av de etiske overveielsene jeg har måttet ta stilling til i løpet av mitt masterprosjekt.

2.5.1 Behandling av personopplysninger

Prosjektet er meldt til NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste) og det er ikke meldepliktig eller konsesjonspliktig etter Personopplysningsloven, fordi jeg ikke benytter meg av personopplysninger. Personopplysninger er opplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til en enkeltperson, noe jeg ikke har i min oppgave. Jeg anonymiserer alle ved å bruke fiktive navn.

Informert samtykke

Alle jeg har snakket med har gitt informert samtykke til å la seg intervju. Folk fra hjelpeorganisasjoner og politibetjenter har fått et skriv de har signert. Jeg har ikke tilbakeholdt noe informasjon om oppgaven min, men for å unngå et alt for langt informasjonsskriv er opplysningene om oppgaven forkortet. Det viktigste for meg har vært å presisere at alle opplysningene de gir blir behandlet konfidensielt, at de vil bli anonymisert, og at deltagelsen er frivillig og at de når som helst kan trekke seg. Hvis de har spurt om oppgaven, utover det

som står i informasjonsskrivet, har jeg forsøkt å svare så godt jeg kan og forklare mer utdypende hva oppgaven handler om.

Når det gjelder intervjuene med tilreisende roma har de også gitt informert samtykke, men muntlig. Jeg bestemte meg tidlig for ikke å bruke noe skriftlig. Det er flere grunner til det, blant annet at mange ikke kan lese eller skrive. En annen grunn er at poenget med et skriv, slik jeg ser det, er at man blir grundig informert. I samtalen med Ada Engebriksen fortalte hun meg at mange ikke nødvendigvis vet hva en student er eller hva en masteroppgave er¹². Dermed tenkte jeg at det ikke var noe poeng med et avansert informasjonsskriv, og dersom jeg skulle skrevet et forenklet informasjonsskriv, som mange muligens ikke kunne lese, var det like greit å droppe det.

Tolken fikk en liste av meg over ting han skulle si, som han presenterte før intervjuet fant sted. Vi var ute på gata for å finne folk å snakke med, og i den situasjonen var det mest praktisk at tolken presenterte prosjektet og at de ville være anonyme, kunne trekke seg etc. Før vi gikk i gang med selve intervjuet repeterte jeg alle punktene, ett og ett, for på den måten å forsikre meg om at alt kom med. Når det gjelder informasjon om selve oppgaven sa jeg hovedsakelig at vi skulle snakke om hvordan de har det her, og hva slags forhold de har til politiet og hjelpeorganisasjoner. Det viktigste for meg var å forsikre meg om at det var klart for dem at dette er frivillig, at jeg og tolken har taushetsplikt, at de er anonyme, og at de ikke trenger å svare på noe de ikke har lyst til.

Heller enn å være slavisk opptatt av det informerte samtykket har jeg prøvd å skape en trygg situasjon for de jeg har snakket med. På den måten har jeg tilpasset det informerte samtykket til situasjonen jeg har vært i og menneskene jeg har snakket med, i stedet for å tilpasse menneskene til det informerte samtykket.

¹² I flere av intervjuene fikk jeg spørsmål om hva det var jeg holdt på med. Var jeg journalist? Jeg vet at Martin hadde forklart at jeg var student, ordet er omtrent det samme på rumensk, og jeg hørte at han sa det til alle vi snakket med før intervjuet fant sted. Kanskje de hadde glemt det, men jeg fikk såpass mange spørsmål om det at jeg tror det er noe i det Ada Engebriksen sa om at mange har begrensede kunnskaper om for eksempel universitetssystemet. For dem var det mer sannsynlig at jeg var en journalist. Vi forklarte at jeg var student, og jeg repeterte at jeg ikke skulle bruke navnet deres og at dette var frivillig. De nikket og smilte, men om de egentlig forstod at jeg ikke var journalist kan jeg ikke si med sikkerhet.

2.5.2 Penger

Da jeg planla prosjektet hadde jeg ikke tenkt å gi penger til de jeg intervjuet. Jeg tenkte å gi en røyk, kanskje noen småpenger, som Camilla Lied gjorde i sitt prosjekt der hun intervjuet tiggere og gatearbeidere (Lied, 2005). Grunnen var at jeg så for meg små intervjuer på gata. Gå bort til noen som satt og tigget for eksempel, slå av en liten prat og så gå igjen. I samtalen med Ada Engebrigtsen fortalte hun at jeg sannsynligvis ikke kom å få noe intervju dersom jeg ikke ga penger. Martin sa det samme. Ettersom vi hadde intervjuene et stykke unna der de holdt til, i tillegg til at det varte en stund, ble situasjonen annerledes. Så jeg endte opp med å gi penger og det tror jeg var det riktige. At de stiller opp på intervju er i realiteten tapt tid og dermed tapt arbeidsfortjeneste. Jeg synes det er rett og rimelig at når de gir meg så mye, så skal jeg gi noe tilbake. I ettertid har jeg lært at det er en sterk tradisjon på IKRS at man gir noe tilbake til utsatte grupper når de gir av sin tid og forteller om sitt liv¹³.

Jeg var helt klar på at jeg minimum skulle gi 50 fordi jeg ikke ville gi mynter. Mynter gir meg assosiasjoner til tiggerkoppen og at de får smårusket i lomma mi. Jeg ønsket å gi mest mulig og alternativet var 100 kroner. Jeg landa allikevel på 50, det samme som Nordbø (2013) ga de han intervjuet. De som var to i et intervju fikk 50 hver, selv om jeg hovedsakelig bare intervjuet en av dem.

Det er flere grunner til at 100 kroner kunne blitt for mye. En grunn er at det kan oppleves som urettferdig for de som ikke blir spurt om å la seg intervju. Fordi det kan være ganske mye penger for noen kan det bli en lottoeffekt, hvor noen få er heldige. De andre sitter igjen uten noe. En annen grunn var at jeg ikke ønsket at pengene i seg selv skulle være grunnen til at de stilte opp. Så langt det var mulig sa ikke Martin noe om pengene når vi spurte om de ville bli intervjuet. Noen sa ja før han nevnte pengene. Men i noen tilfeller sa han det, fordi enkelte var skeptiske. Da sa han at de skulle få 50 kroner og noen ble med, andre syntes det var for lite og ville ikke. Da sa vi at det var helt i orden, og gikk videre.

2.5.3 Tillit og lojalitet

De aller fleste kjente som sagt til Martin fra før. Vi gjennomførte intervjuene i juni og juli og jeg begynte som frivillig på Frelsesarmeen i mars, så mange hadde nok sett meg der. Jeg tror det gjorde at mange hadde en viss tillit til oss, noe jeg tror har vært viktig. Det, i tillegg til at

¹³ Instituttet ga meg til og med pengene tilbake. Takk til Turid Eikvam og IKRS!

vi foretok intervjuene i Frelsesarmeens lokaler, kan ha vært med på å gjøre situasjonen trygg fordi de kjente til stedet. De aller fleste snakket mye og var vanskelige å stoppe, så for meg virket det som om de var komfortable i situasjonen.

Betydningen av tillit ble tydelig i de to siste intervjuene. Da snakket vi med Emanuel og Andrei, som Martin ikke kjente fra før. Begge hadde vært på Frelsesarmeen flere ganger, men når det er godt over 100 mennesker innom hver gang det er åpent er det ikke alle Martin rekker å bli kjent med. Jeg hadde sett Emanuel der, men jeg vet ikke om han kjente igjen meg. Spesielt Andrei svarte veldig kort på spørsmålene. Jeg måtte improvisere og finne på ekstra spørsmål for å få han til å prate og selv da sa han veldig lite. Da vi snakket med Emanuel om stedet han holdt til var han veldig vag. Jeg tolket det etter hvert som at han ikke ønsket å prate om det så jeg spurte ikke noe mer. Jeg fikk en følelse av at han ikke ville snakke om det fordi han ikke stolte på oss. Fordi jeg opplevde de andre som veldig åpne om tilsvarende ting merket jeg en stor forskjell.

Tilliten de jeg har intervjuet har til Martin, til Frelsesarmeen og til dels til meg, tror jeg har vært avgjørende for at intervjuene har blitt så gode som de ble. Det er nok mange ulemper ved det også, som jeg har nevnt, at det blir et skjevt utvalg og kanskje også en skjev fremstilling. Derfor prøver jeg på ingen måte å si at mine data er representative for alle tilreisende roma i Oslo. Allikevel, dersom vi hadde snakket med folk vi ikke kjente fra før og som ikke kjente til oss og stedet, tror jeg det hadde vært vanskelig i det hele tatt å få gjennomført et skikkelig intervju.

Lojalitet

Da jeg intervjuet politibetjenter på Sentrum politistasjon ble jeg invitert med på patrulje slik at jeg kunne få se hvordan politiet jobbet. Jeg takket for tilbudet og sa jeg skulle gi beskjed dersom det ble aktuelt. Tilbake på skolen fikk jeg beskjed om at dette var en unik sjanse som jeg burde gripe. Hvorfor sa jeg ikke umiddelbart ja? I det jeg holdt på å skrive en mail tilbake til Sentrum politistasjon og takke ja til tilbudet slo det meg: hva om jeg møter kjentfolk, hva vil de tro om meg da? I samtalen med Ada Engebrigtsen advarte hun meg mot å bli assosiert med politiet. Jungeltelegrafen går fort og dersom jeg ble mistenkt for å være politiagent ville jeg ikke slippe unna stempelet og sannsynligheten for å få tillit hos gruppa ville minske betraktelig. Dersom noen så meg kunne jeg ikke forklart at jeg ikke jobber for politiet og det

kunne sikkert ikke politiet gjort heller. Om vi så kunne forklare det, at jeg bare er med som observatør, ville de trodd på det? Ville de forstått det?

Jeg kom frem til at jeg ikke vil risikere forholdet jeg har til roma jeg har snakket med ved at de skal tro at jeg på en eller annen måte jobber for politiet. Jeg ønsker ikke at de skal føle seg sviktet eller utnyttet. Lojaliteten min ligger først og fremst hos dem.

2.6 Møtet med meg

Anne Solberg skriver at «[d]en distanserte forsker blir sett på som et ideal i en del av litteraturen om kvalitative metoder.» (Solberg, 1996, s. 130). Men som hun skriver videre, for det første er en slik rolle sjeldent mulig, og for det andre vil de utforskede i de fleste tilfeller ikke godta en slik adferd, de vil prøve å innordne nykommeren i en rolle som de kjenner fra før. Hun understreker at dersom forskeren ikke godtar den rollen han eller hun blir tilskrevet kan det bli både ubehagelig å være til stede og vanskelig å få kunnskap. Når det gjelder intervjuene jeg har hatt med tilreisende roma er det interessant å reflektere over hva slags rolle jeg har fått. Hva kan jeg lære gjennom den de gjør meg til, eller rollen jeg tilskrives?

Hjelperrollen

Jeg har fått flere forespørsler om hjelp, spesielt i forhold til hjelp med penger. Det var noe jeg var forberedt på, i og med at mange lever av å be om penger. I løpet av arbeidet med oppgaven har jeg tenkt mye på skillet mellom rollen som forskerstudent og hjelper. Hvorfor er det egentlig viktig å skille mellom disse rollene?

Karen-Sofie Pettersen (2005) diskuterer forholdet mellom rollen som hjelper og forsker i sin doktoravhandling om forholdet mellom tatere og Misjonen. Dilemmaet hun stod ovenfor var at hun hadde tilgang til arkivmateriale som omhandlet menneskene hun var i kontakt med i forbindelse med avhandlingen, informasjon de selv hadde problemer med å få tilgang til. Hun kom frem til at det eneste riktige var å hjelpe de som ønsket det med å få tilgang til dokumentene, så hun hjalp blant annet til med å skrive brev og søknader. Pettersen skriver at det førte til et engasjement som gikk langt utover den tradisjonelle forskerrollen (ibid. s. 81), men at det allikevel var det eneste riktige for henne å gjøre. Hva er den tradisjonelle forskerrollen? Pettersen skriver ikke noe om det, men jeg kan tenke meg at det er noe i retning av den distanserte forskeren jeg nevnte ovenfor, et ideal om at man skal kunne innhente

opplysninger uten å involvere seg i eller påvirke feltet man opererer i, selv om det er umulig i praksis¹⁴. Allikevel må man prøve å finne en balanse, for som Pettersen skriver videre, «engasjement er ikke uproblematisk. Et for sterkt engasjement kan resultere i at det reises tvil om forskningsresultatene og hvordan de er framkommet.» (ibid.). Hun viser til Alver og Øyen (1997), som sier at forskere på kultur og samfunn er medspillere på den arenaen de forsker på, og at nærheten til feltet kan true den distanserte holdningen som forskeren må ha til sitt felt (ibid. s. 69). Jeg er engasjert og involvert og det er i utgangspunktet vanskelig ikke å ta standpunkt i forhold til temaet jeg jobber med, noe som blir enda vanskeligere jo mer involvert jeg blir. Jeg var for eksempel i tvil om mitt frivillige arbeid på Frelsesarmeen ville føre til at jeg kom for «nær» feltet. Jeg har deltatt på demonstrasjoner og lignende, og jeg har vært i tvil om det forkludrer distansen. I begge tilfeller har jeg kommet frem til at det er greit, og at jeg ikke kan la vær å engasjere meg bare fordi jeg skriver oppgave om temaet.

Det er en ting å være nær feltet man jobber med, men noe annet å være nær menneskene man jobber med. Jeg har ønsket å ha en viss distanse til de jeg har intervjuet, ikke bli for personlig involvert. En måte å opprettholde denne avstanden er å sette grenser for hva slags type hjelp jeg kan gi. Dinu for eksempel, lurte på om jeg kunne skrive et skilt til han og kona som de kunne bruke når de tigget. Det sa jeg at jeg kunne gjøre etter intervjuet, men vi fant ikke noe papp vi kunne skrive på så det ble ikke noe av. Dinu spurte også om penger. Han spurte både Martin og meg, om vi kunne hjelpe han med 500 kroner så han kunne betale strømrregningen hjemme. Han var i en ganske desperat situasjon og det hastet, fordi noen venner av han skulle hjem den påfølgende søndagen, og de kunne ta med pengene og betale regningen. Dersom den ikke ble betalt ville de kutte strømmen¹⁵. Vi sa at vi dessverre ikke kunne hjelpe han med det.

Hvorfor er det greit å hjelpe med å skrive et skilt, men ikke med penger? Hjelperrollen handler i stor grad om makt, og penger er makt. Fordi jeg har mer penger og ressurser enn roma jeg har snakket med har jeg makt og mulighet til å hjelpe dem. Det at de spør om penger tydeliggjør dette maktforholdet. Jeg kunne betalt strømrregninga til Dinu slik at han får beholde lyset i rommet sitt. Det er ubehagelig å sitte med den makta. Det er ubehagelig å se mennesker i så desperate situasjoner, og vite at hvis jeg hadde villet, så kunne jeg hjulpet

¹⁴ Den umulige rollen som nøytral forsker er nydelig illustrert i filmen «Salmer fra kjøkkenet» fra 2003.

¹⁵ Å få kutta strømmen for Dinu er ikke det samme som om jeg får kutta strømmen her. Betaler jeg regninga kommer strømmen tilbake. Jeg snakka med Martin om det i etterkant av intervjuet og han fortalte at Dinu sannsynligvis har en ulovlig strømkobling til noen andre som han leier strøm av. Dersom han ikke betaler vil de fysisk kutte ledningen og dermed gjøre det vanskelig for han å få strømmen tilbake.

dem. Den viktigste grunnen til at jeg ikke har villet gi økonomisk hjelp utover det de fikk for å bli med på intervju er at jeg vet hvor stort behovet er for hjelp, og at hvis jeg først begynner å hjelpe noen så vil det bli vanskelig å avslå andre. Dersom jeg hjelper en og avslår en annen kan det oppleves som urettferdig og jeg synes ikke jeg skal velge side. I tillegg blir det å gi penger en form for maktutøvelse som jeg ikke synes at jeg som forskerstudent skal drive med.

En som lytter

Fokuset mitt har ikke vært å finne ut hvordan tilreisende roma har det hjemme og hvordan deres familiesituasjoner er. Allikevel virker det som om dette er viktig for alle jeg har intervjuet. Derfor har jeg latt de som ønsker det, så langt det har vært mulig, fortelle litt mer enn det jeg har vært ute etter om hvordan de har det hjemme og om familien deres. Mange elendighetshistorier har blitt fortalt og mange tårer har blitt felt, både av dem og av meg (Martin holdt som regel maska).

Ekteparet Dinu og Rebeca er et eksempel. De har vært gift i 7 år nå, men før de møttes hadde begge det veldig vanskelig. *Da jeg kom ut fra fengsel etter 10 år fant jeg huset mitt helt ødelagt. Moren min var død. Broren min, de lette ikke en gang etter meg, de kom ikke til fengselet for å besøke meg eller noe (Dinu).* Med andre ord stod Dinu alene, uten hjem og familie. Før Rebeca møtte Dinu bodde hun med datteren sin i et lite hus, men da datteren var 15 ble hun veldig syk. *Jeg hadde et lite hus og jeg måtte selge det for å prøve å behandle dattera mi, gjøre henne bedre. Men jeg kunne ikke gjøre noe for henne og hun... Så jeg solgte alle tingene mine, for da hun døde trengte jeg penger til å begrave henne...* Rebeca slet lenge med depresjoner, men Dinu forteller at da de møttes hjalp de hverandre, han hjalp henne ut av depresjonen og *hun lærte meg å bli et bedre menneske.*

Det er vanskelig ikke å bli påvirket av slike historier og det føles feil å si at jeg ikke vil høre om det. Selv om det ikke er direkte relevant for oppgaven og problemstillingen synes jeg det er viktig å la dem fortelle om det de er opptatt av. Dessuten tror jeg de trenger å fortelle historien sin. Jeg tror det er godt for dem å ha noen som lytter, noen som er interessert, noen som har tid til å se dem slik de ønsker å bli sett.

I *Kjærlighetskarusellen* (2004) skriver Hans W. Kristiansen om eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge. Han skriver blant annet om konsistens og sammenheng, samt moralsk selvrepresentasjon som viktige aspekter ved livsfortellingene han har blitt

fortalt (ibid. s. 62-67). I min oppgave fokuserer jeg ikke på livsfortellinger, men jeg har allikevel blitt fortalt, i hvert fall deler av slike fortellinger. Historier som den Dinu og Rebeca fortalte er en del av en slik livsfortelling, hvor nettopp konsistens og moralsk selvrepresentasjon er viktige aspekter. Når Dinu forteller hvor vanskelig de har hatt det (og fortsatt har det) hjemme i Romania skapes en konsistent fortelling om hvorfor de i dag sitter på gata i Oslo og tigger om penger. Videre gir de en moralsk akseptabel fremstilling av seg selv. Rebeca brukte det lille hun hadde på å begrave datteren sin. De hjelper hverandre å bli bedre mennesker, selv om de har et vanskelig utgangspunkt. Det appellerer til verdier som er allmenngyldige, som for eksempel verdsettelsen av barn, og dermed kan de vise at også de er moralsk høyverdige.

Personene Kristiansen snakket med har helt andre måter å skape konsistens og moralsk selvrepresentasjon i sine livsfortellinger enn de jeg har snakket med. Poenget er ikke å sammenligne måter å gjøre det på, poenget er heller å vise at livsfortellingene til tilreisende roma, og hva det er de vektlegger, ikke er noe unikt. Å skape sammenheng og konsistens i egen historie, i eget liv, samt å rettferdiggjøre seg selv moralsk, er noe allmennmenneskelig og eksistensielt. Allikevel er det noen grupper som kanskje har større utfordringer enn andre i forhold til å bli akseptert, og for dem vil det være enda viktigere å få presentert et konsistent og moralsk bilde av seg selv.

Gifteklar

Familie er viktig for mange roma og med det følger også en interesse for min familiesituasjon, spesielt hvorvidt jeg er gift og har barn. Det er det flere som har spurt om, og mange har rynket litt på nesen når jeg har fortalt at jeg er 26 år og hverken er gift eller har barn. Felicia for eksempel, var veldig nysgjerrig på når jeg skulle gifte meg. Hun er 21 år og gifta seg da hun var 18. Både Felicia og moren Andreea var klare og tydelige på at en så ung og pen dame som meg burde få seg et mannfolk snart!

Dinu og Rebeca var overbevist om at jeg og Martin var en klar mach. Det gjorde at intervjuet ble veldig hyggelig etter hvert, fordi de stadig tøysa med at vi måtte gifte oss. Rebeca forsikret Martin om at jeg garantert kom til å ta godt vare på han og hun var overbevist om at jeg var flink på kjøkkenet. På et tidspunkt skled alt ut da de begynte å organisere bryllupet vårt. Vi lo godt, men klarte å styre samtalen tilbake til temaet uten at det ble noe ubehagelig stemning.

Det at vi pratet om at jeg var ugift og at vi kunne tulle med at jeg måtte finne en mann snart (eventuelt Martin), kan ha vært med på å ta vekk litt av brodden på møtet med meg som en i utgangspunktet ukjent person. Det var en måte å la dem bli «kjent» med meg fordi det var noe de interesserte seg for. Det var ikke mange som spurte om hva det var jeg drev med, om studier eller jobb, ting som nordmenn ofte forteller hverandre om. Jeg ble plassert i en rolle de kjenner og som er meningsfylt. Rollen som student eller forsker er kanskje ikke like gjenkjennbar, og dermed er det mye mer meningsfylt å forholde seg til meg som en gifteklar kvinne. Gjennom å bli plassert i rollen som gifteklar sier det også noe om deres verdier, som i stor grad omhandler familie.

3 Tilreisende romas hverdag i Oslo

Gjennom både intervjuer, uformelle samtaler og samvær har jeg fått mye informasjon om hvordan tilreisende roma lever i Oslo, hvordan hverdagen deres ser ut og hva slags handlingsrom de har. I det følgende vil jeg gi et riss av hvordan de jeg har pratet med lever livene sine i Oslo. Først skal jeg si litt om bakgrunnen for hvorfor de kom hit og så si litt om legden på oppholdet. Videre vil jeg se på de forskjellige aktivitetene de driver med for å tjene til livets opphold. Til slutt vil jeg se på stedene der de oppholder seg og sover. I de påfølgende kapitlene vil jeg sette beskrivelsene av tilreisende romas hverdag i Oslo i sammenheng med møtene som oppstår når måten de lever på ikke passer inn i det norske samfunnets normer og forventninger.

3.1 Hvorfor er de her?

Jeg har spurt alle om hvorfor de kom til Norge. Svarene varierer, men felles er at de ikke klarer å skaffe nok inntekt i Romania. De har familier å forsørge, barn som trenger skoleutstyr og hus som skal repareres.¹⁶ Alle jeg har snakket med forteller at de sliter med å skaffe arbeid hjemme og at arbeidsmarkedet, der som her, er tilnærmet umulig å komme inn i.

Arbeidsløsheten blant roma, både Romania og andre EU-land, er høy i forhold til arbeidsløsheten blant resten av befolkningen (FRA 2012). Viorel Achim, som har skrevet om roma i Romania viser til en undersøkelse foretatt i Romania i 1992¹⁷, der det kom frem at 79,4 prosent var arbeidsledige. Av de få som hadde jobb var over halvparten ansatt som ufaglærte (Achim, 2004, s. 203). En fersk rapport fra Verdensbanken viser at 42 prosent av roma menn i arbeidsfør alder har jobb i Romania, for roma kvinner er tallet 19 prosent (Verdensbanken, 2014, s. 66). Rapporten *The Situation of Roma in 11 EU Member States* sier blant annet at 90 prosent av roma i Europa lever under fattigdomsgrensen (FRA, 2012). Den høye arbeidsløsheten blant roma i Romania, og for så vidt i hele EU, henger sammen med både lavt utdanningsnivå og/eller manglende ferdigheter, i tillegg til utstrakt diskriminering i arbeidsmarkedet (FRA, 2012, s. 16). Ana Maria forteller at *min datter har fullført high school*

¹⁶ En utbredt oppfatning om roma er at de er reisende, eller nomader. Det er noe mange mener er en gammel myte (Johansen, 2010; Le Monde Diplomatique, 2012). Alle jeg har snakket med er bofaste.

¹⁷ I følge Achim er det den største og beste undersøkelsen som er foretatt i Romania om sigøynernes (han bruker begrepet «gypsies») sosiale situasjon. Jeg har ikke hatt muligheten til å gå hverken denne eller andre rumenske undersøkelser noe nærmere i sømmene, nettopp fordi de er rumenske.

og nå er hun 26 år gammel, men hun har fortsatt ikke funnet jobb. Hun får ikke en gang vaske... Og alle mine andre barn, de har heller ikke noe jobb. En vanlig kritikk mot roma er at de ikke får jobb fordi de mangler utdanning og ikke sender barna på skolen. Det kan nok stemme i mange tilfeller, men som vi ser av historien til Ana Maria så vil ikke nødvendigvis utdanning og skolegang automatisk åpne tilgangen til arbeidsmarkedet.

Flere forteller at det er vanskeligere å tjene til livets opphold i Romania nå enn det det var tidligere. *Jeg synes det var mye bedre under Ceausescu for da fant man arbeid mye enklere. Vi kunne jobbe på fabrikker, i jordbruket, vi hadde arbeid. Og nå, hvem har penger og store hus? Bare mafiaen (Dinu).* Frem til 1989 ble Romania styrt av Nicolae Ceausescu og hans kommunistregime. Da kommunistregimet falt ble arbeidsmarkedet liberalisert og bedrifter privatisert, og for ufaglærte arbeidstakere, som mange roma er, resulterte det i at de i stor grad ble ekskludert fra arbeidsmarkedet. I tillegg medførte kommunistregimets fall store endringer innenfor velferdsordninger. Andreea fortalte at under Ceausescu hadde de barnehager til alle barna og at de fikk sosialhjelp. Mange får sosialhjelp nå også, men slik de fremstiller det er den mye dårligere nå enn tidligere. På grunn av oppgavens rammer kan jeg ikke gå inn i en diskusjon av hvordan det faktisk var eller ikke var i Romania under Ceausescu, og mange vil nok si at situasjonen for roma i Romania er bedre i dag enn den var tidligere. I denne omgang nøyer jeg meg med å konstatere at mange forteller at de og deres familier hadde det bedre under Ceausescu fordi de hadde arbeid og nok penger og ressurser til å dekke familiens grunnleggende behov.

Vi kom ikke hit bare fordi vi hadde lyst, vi ville tjene penger. Få en inntekt for familien vår. [...] Ha en forsikring for morgendagen (Emanuel). Mange uttrykker ønsket om en forutsigbar fremtid som noe av grunnen til at de kom hit. På grunn av problemene og usikkerheten i hjemlandet er det større sjanse for en jevn inntekt her. I *Meditasjoner* skriver Bourdieu (1999b) om mennesker uten fremtid, for eksempel arbeidsløse. Grunnen til at de ikke har noen fremtid er at de har blitt fratatt en sosial kjent og anerkjent funksjon og et univers av ansporinger og anvisninger som orienterer hele det sosiale livet (ibid. s. 230-31). Med andre ord, arbeid gir for det første den som utfører det en funksjon i samfunnet, samtidig som det legger rammer for det sosiale livet gjennom avtaler, tidsfrister, datoer etc. Livet får struktur og mening. Alle jeg har pratet med ønsker seg arbeid, men det virker som om mange har gitt opp håpet. Det er ikke sikkert det er arbeidet i seg selv de ønsker, men en sikker inntekt slik at de kan forsørge seg selv og familien sin, altså en forsikring for morgendagen. Flaatten (2007)

viser også til Bourdieu (1999b) og skriver at hvis man mister opplevelsen av kontroll i eget liv, kombinert med en opplevelse av at tilfeldighetene råder, så tappes livet for mening. Fremtiden blir hul fordi det ikke lenger er mulig å planlegge (ibid. s. 29). Den hule fremtiden er noe jeg kan kjenne igjen fra mine intervjuer. Mange forteller at de ikke lenger har noen ønsker for fremtiden, at de har mistet alt håp. Når jeg spør Bogdam hva hans drømmer for framtida er svarer han at *jeg har ikke noen. [...] For jeg har ikke noe jobb. I Romania har jeg ikke sjans på arbeid for alle selskapene blir solgt, i Norge vet jeg ikke om jeg vil få noe jobb [...] Jeg tror det vil gå fra ille til verre.* Ana Maria har ikke lenger noen drømmer for seg selv. *I min alder har jeg ingen forventninger til framtida. Kanskje for barna mine. Det jeg ønsker for framtida er at jeg kan være her og være i stand til å spare litt penger som jeg kan sende til barna mine.*

3.1.1 Hvorfor Norge?

Hvorfor kom de til Norge, og ikke et annet land?

Jeg hørte at Norge var et land du kunne klare deg i, tjene litt penger.. [...] Av lønna man får i Romania kan man ikke overleve fra måned til måned, det er alt for lite. Så derfor kom vi hit, for inntekten er mye bedre enn i Romania (Andrei).

Både lønninger og sosialstøtte i Romania er lav i forhold til det man kan samle sammen av penger i Norge. Sosialstøtten man får i Romania er på om lag 18 euro, eller ca. 200 kr i måneden (Drammens Tidende, 18.06.2012, Frelsesarmeen, 2011). Det kan tilsvare en dags inntjening på tigging i Norge. En lærer i Romania kan i følge Kirkens Bymisjon tjene 50 kroner dagen¹⁸ og i følge Frelsesarmeen er en gjennomsnittlig månedslønn i Romania i underkant av 2000 kroner (Frelsesarmeen, 2011). Jeg kan ikke med sikkerhet vite om disse tallene stemmer, og jeg vet heller ikke hva Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon har basert sine tall på. Poenget er bare å vise at det er ikke bare de jeg har snakket med som forteller om dårlige økonomiske forhold i hjemlandet.

Det er ikke bare penger som gjør at de velger å dra til Norge. Diana for eksempel, hørte at det var penger å tjene her, men også *at her var det mennesker med gode hjerter, som var villige til å hjelpe. Og på grunn av det så valgte jeg å komme hit (Diana).* Det er flere som sier at

¹⁸ Hentet fra hjemmesiden til Kirkens Bymisjon. <http://www.bymisjon.no/Nyheter3/2014/23-sporsmael-og-svar-om-akuttovernatting-og-fattige-tilreisende/> [Lesedato: 30.04.2014]

nordmenn er snille fordi de gir penger og viser medmenneskelighet. Det kan selvfølgelig hende de sier det for å blidgjøre meg. Allikevel er ikke min oppgave å vurdere hvorvidt det de forteller er «riktig» eller «galt», min oppgave er å formidle deres opplevelser slik de fremstiller det. Og veldig mange understreker at nordmenn er gode mennesker og at det er en viktig grunn til at de valgte nettopp Norge.

3.2 Lengden på oppholdet

Georghe en den som har vært lengst i Norge, han har vært her i 9 år. Andrei har vært her kortest, da jeg pratet med han hadde han vært her i halvannen måned. Resten har vært her i mellom 1 og 6 år. Jeg har ikke stilt spørsmål om hvorvidt de drar frem og tilbake mellom Norge og Romania, men jeg har inntrykk av at de aller fleste reiser en del frem og tilbake. Når jeg har spurt hvor lenge de har vært her svarer mange i retning av «sist jeg kom hit var...». Noen forteller om turer de har hatt hjem, eller at de sparer penger til å dra hjem. Martin fortalte at de aller fleste drar hjem i hvert fall i jula og også til påske. Det er noe jeg også har observert, det er for eksempel nesten ingen tilreisende roma i gatene ved juletider.

Generelt ser det ut til at de ikke er her på permanent basis, på den måten at de har planlagt å være her i flere år fremover. Grunnene til det kan være mange, blant annet at de har familie og barn hjemme i Romania, at det er vanskelig å leve på gata i Norge på vinteren, og at de ikke tjener nok her til at de kan bli. For eksempel fortalte Andreea en dag jeg møtte henne på Frelsesarmeen at nå skulle hun og datteren Felicia dra hjem for godt fordi det ikke var nok penger å tjene her lenger. Etter det så jeg ingen av dem på en lang stund. Noen måneder senere så jeg Andreea igjen, sittende på sin faste tiggerplass. Flere av dem er folk jeg har sett i byen i mange år og jeg møter mange fortsatt. Så det er en slags blanding av permanent og ikke permanent opphold, for mange virker det som om det er en permanent ordning med å reise frem og tilbake mellom Norge og Romania. At oppholdet ikke er permanent har sannsynligvis også mye å gjøre med det faktum at de i prinsippet ikke har lov til å være her så lenge de vil. EØS-borgere kan, så lenge de forholder seg til norske lover og regler og ikke er en urimelig byrde for offentlige velferdsordninger¹⁹, fritt oppholde seg i Norge i opptil tre

¹⁹ I en kommentarutgave til Utlendingsloven står det om hva som menes med byrde for velferdsordninger: «I forarbeidene er det uttalt det skal være en «høg terskel» for bortfall av oppholdsretten, og at en enkelt forespørsel til sosialmyndighetene ikke er tilstrekkelig – det må foreligge en «ein meir aktiv, systematisk og hyppig» - eller med andre ord «uvanleg» - bruk av offentlige velferdsordninger.» Et eksempel kan være at økonomisk sosialhjelp benyttes i uvanlig stor utstrekning (Vevstad, 2010, s. 649). Jeg har ikke hørt om tilreisende roma som har tilgang til offentlige velferdsordninger, bortsett fra akutt medisinsk hjelp.

måneder, jf. Utlendingsloven § 111²⁰. Vil man være her lenger enn tre måneder må man registrere seg hos politiet, jf. Utlendingsloven § 117²¹. For å registrere seg må man dokumentere at man oppfyller visse krav, eksempelvis at man har nok midler til å forsørge seg selv, er selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker. I praksis er disse kriteriene for høye for mange tilreisende roma, og de må dermed forholde seg til tre måneders-regelen.

Tre måneders-regelen er interessant, for hvordan kan myndighetene kontrollere at den overholdes? Når man krysser grensa til Norge får man ikke noe stempel i passet, man blir ikke registrert. Så hvordan kan man kontrollere hvor lenge folk har vært her? Jeg snakket med noen av politibetjentene om det og Tobias omtalte det som en sovende regel. *I praksisåret mitt i Trondheim så var det en som hadde bilde av seg selv, han stod ved svenskegrensa, og det viste han frem. Han hadde ikke vært her i tre måneder, han hadde vært i Sverige.* Helene, som også er politibetjent, forklarte at dersom man skulle kontrollere hvor lenge de er her måtte man registret folk flere ganger om dagen, hver dag, i de tre månedene. Hvis man først har vært her i tre måneder, er det da noen karantenetid før man kan vende tilbake? I selve lovverket står det ingenting om det, men i en kommentarutgave til Utlendingsloven står det at «det ikke kan gjøres gjeldende noen karantenetid for hvor lang tid man må oppholde seg utenfor landets grenser før man kan påbegynne en ny tremånedersperiode ved ny innreise» (Vevstad, 2010, s. 648). Med andre ord er det ingen minstetid for hvor lenge man må være ute av landet før man kan komme tilbake. Dermed fungerer det slik jeg har forstått det helt fint å gjøre som personen Tobias hadde vært i kontakt med, nemlig å dra over grensa til Sverige og så komme tilbake.

²⁰ Utlendingsloven § 111, første ledd: «En EØS-borger som har gyldig identitetskort eller pass, har oppholdsrett i inntil tre måneder, forutsatt at vedkommende ikke blir en urimelig byrde for offentlige velferdsordninger.» (Utlendingsloven, § 111).

²¹ Utlendingsloven § 117, registreringsbevis for utlendinger med oppholdsrett etter § 112 eller 113: (første og andre ledd):

En EØS-borger som oppholder seg i riket etter §§ 112 eller 113 i mer enn tre måneder, skal registrere seg. Fristen for registrering er tre måneder fra innreisedatoen. Når EØS-borgeren framlegger dokumentasjon som nevnt i annet og tredje ledd, utstedes straks et registreringsbevis.

For registrering av en EØS-borger med oppholdsrett etter § 112 kan det i tillegg til gyldig identitetskort eller pass kreves framlagt

a) bekreftelse fra arbeidsgiver på ansettelse eller bevis for at utlendingen utøver selvstendig næringsvirksomhet eller bekreftelse på avtale om tjenesteytelse, jf. § 112 første ledd bokstav a og b,
b) sykeforsikring og dokumentasjon på at vedkommende har tilstrekkelige midler til å dekke underhold for seg selv og eventuelle familiemedlemmer, jf. § 112 første ledd bokstav c,
c) bekreftelse på at vedkommende er opptatt ved en godkjent utdanningsinstitusjon, sykeforsikring og erklæring om at vedkommende råder over tilstrekkelige midler til å dekke underhold for seg selv og eventuelle familiemedlemmer, jf. § 112 første ledd bokstav d. (Utlendingsloven, § 117).

Noen sier de kunne tenke seg å bli her dersom de hadde hatt muligheten til det.

Jeg tror det ville vært fint å bli her fordi det er en mye bedre måte å leve på enn det vi gjør i Romania. Her i Norge er det så annerledes. For eksempel, hvis du har ditt eget hus og du har en jobb, og alt du trenger. Etter en stund så har du fritid og da kan man gå og ha det gøy eller slappe av eller.. Nyte livet. Det jeg ser på nordmenn er at når de jobber så jobber de og når de har fri så slapper de av, på en fin måte. De sitter i sola, de slapper av... (Emanuel).

Emanuel sier at hvis man får jobb i Romania er lønnen så lav at den ikke dekker levekostnadene. Han forteller om et liv der familien må bruke all sin tid til å få endene til å møtes. Når han påpeker at nordmenn har muligheten til å «nyte livet», understrekes kontrastene mellom det livet han lever i Romania, og det livet han ser at det er mulig å leve her. Som Young skriver, den direkte og ofte intime kjennskapen til livene til de mer velstående med på å kaste lys over de fattiges deprivasjon (Young, 2003, s. 396).

3.3 Inntjening

Når jeg har spurt hva som er en bra dag og hva som er en dårlig dag har alle, uten unntak, svart ut i fra hva de tjener. Penger har tilsynelatende avgjørende betydning i forhold til å definere hva som er en bra dag og hva som er en dårlig dag. Det kan selvfølgelig hende at de tolket spørsmålet i den retningen, det er jo ikke helt unormalt å tolke spørsmål om hva som er en bra dag i retning av at det impliserer inntjening.

Når det gjelder hva tilreisende roma i Oslo stort sett tjener er ikke jeg den rette til å svare på det. Jeg har ikke foretatt noen kvantitative undersøkelser, som man måtte gjort i det tilfellet. Alt jeg vet er basert på de 8 intervjuene jeg har hatt og det jeg har lært gjennom arbeidet med datainnsamling og tiden jeg jobbet på Frelsesarmeen. Jeg har regnet litt på det og kommet frem til at den (omtrentlige) gjennomsnittlige daglige inntjeningen til de jeg har intervjuet er 140 kroner. Det samsvarer omtrent med det Hildegunn Brattvåg fant i sin rapport, at tiggerne fra Romania tjener rundt 150 kroner (Brattvåg, 2007, s. 15). Jeg syntes det var litt underlig, for de fleste forteller at de tjener mye mindre nå enn før. Brattvågs rapport er sju år gammel, og jeg ville tro de tjente mer da enn nå. På en annen side, som meg har ikke Brattvåg foretatt en representativ undersøkelse, rapporten er derimot basert på ustrukturerte samtaler med 24 informanter. Det som er enda mer rart er at Ada Engebrigtsen, i sin rapport fra 2012, opererer med en gjennomsnittlig dagslønn på 300 kr (Engebrigtsen, 2012 s. 33). Engebrigtsen har

kommet frem til at hver person i snitt kan sende hjem omtrent 2700 kroner i måneden. Det er mye mer enn de jeg har intervjuet forteller at de sender hjem. Og dette var bare to år før jeg foretok datainnsamlingen.

Det kan hende de forteller at de tjener mindre enn de faktisk gjør for å vekke sympati. Nordbø (2013) fant også at tilreisende roma han snakket med fortalte om lavere inntjening enn det Engebrigtsen opererer med i sin rapport. Nordbø skriver at det kan ha noe å gjøre med at de tegner et bilde av seg selv og sin livssituasjon slik det er hensiktsmessig for dem å bli oppfattet, nemlig som verdig trengende (Nordbø, 2013, s. 15). Det kan hende det samme gjelder de jeg har snakket med. I en rapport fra Antirasistisk senter står det at tilreisende rom som tigger i Oslo tjener mellom 50 og 200 kroner (Denne, 2012). Å operere med et slikt tall er nok mer hensiktsmessig enn å snakke om gjennomsnittlig inntjening fordi dagene varierer så mye. Mange forteller om dårlige dager der de tjener så lite som 10 eller 20 kroner. Kanskje det ikke spiller så stor rolle hvorvidt gjennomsnittlig inntjening er 140 eller 300 kroner per dag. På dårlige dager vil de ha problemer med å skaffe seg mat, og selv om de tjener «godt» enkelte dager vil de likevel befinne seg godt under det Norge har satt som fattigdomsgrense.

3.3.1 Hva pengene brukes til

Det de trenger penger til er barn, hus, og å sikre familiens fremtid. Dinu og Rebeca har et hus, eller rettere sagt et skur²² hjemme i Romania. De forsøker å skaffe penger til å bygge et ekstra rom slik at de får litt bedre boforhold og med det kanskje får muligheten til å adoptere et barn. Andreea trenger penger til å betale for skoleutstyr til barna. Marte, som jobber i Kirkens Bymisjon, fortalte at skole i Romania er gratis, men at de må betale for skoleutstyr selv, og at det er veldig dyrt.

Alle har lagt vekt på at det er barna og familiens fremtid de ønsker å sikre gjennom å være her og tjene penger. De forteller med andre ord en helt annen historie enn at de er her for å søke lykken på et personlig plan. At pengene de tjener brukes til å sikre familiens fremtid, samsvarer med det andre som har skrevet om tilreisende roma i Oslo har funnet (Brattvåg, 2007; Denne, 2012; Nordbø, 2013; Engebrigtsen, 2012; Frelsesarmeen, 2011).

²² Jeg har ikke sett huset deres, så jeg kan egentlig ikke vite om det er et skur. De forteller at de har et rom, et frittstående rom, ikke som del av et hus. Altså en firkanta bygning med tak. De har ikke kjøkken, ikke bad, men de kan lage litt mat i rommet og de kan sove der. Taket lekker og de har ingen ordentlige fyringsmuligheter. Dermed synes jeg det er mer nærliggende å kalle det et skur enn et hus.

«Behovet for penger er den entydige begrunnelsen de fra Romania gir for at de tigger i Oslo. [...] Det som nevnes hyppigst er hus som skal repareres, bygges på eller utbedres, og klær og utstyr til barna. [...] Til tross for at mat, klær og hus kan ses som umiddelbare behov, kan det ut fra perspektivet til informantene fra Romania se ut til at pengene brukes til en form for investering. Flere av dem nevner sikring av fremtiden til barna som en årsak til at de tigger.» (Brattvåg, 2007, s. 3).

At pengene brukes som en form for investering, kan ha noe å gjøre med pengekultur. Å begi seg ut i kulturforklaringer kan være farlig, spesielt hvis man skal si noe om romakultur. Fordi denne gruppa er så mangfoldig er det ikke mulig å generalisere. Allikevel vil jeg si litt om en type pengekultur Catalina Tesar (2011) har skrevet om, fordi det kan gjøre det lettere å forstå investeringsaspektet ved pengene de samler inn eller tjener i utlandet. Tesar gjorde feltarbeid blant en gruppe roma som kaller seg Cortorari, hvor hun blant annet fulgte en familie som dro til Italia for å tigge. I løpet av tiden i Italia oppdaget Tesar noen interessante aspekter ved deres forhold til penger. Hjemme i landsbyen var det status å bruke penger, mens i Italia var det status å spare. Hjemme ble penger i stor grad sett på som noe som skulle sirkuleres, mens i Italia ble det sett på som noe sjeldent som ikke skulle sløses, men samles og spares. For å få til denne sparingen trosset de alle grunnleggende behov, som mat, søvn og helse, på samme måte som tilreisende roma i Oslo gjør.

Tesar setter den akkumulerende adferden opp mot et tradisjonelt bilde av roma som et delende og redistribuerende folk. Hvordan kan man forklare det? Tesar skriver at de hun var i kontakt med bruker ulike begreper om ulike typer penger. De bruker *lei* (rumensk valuta) eller *xurde* om rumenske penger, eller småpenger. Penger, eller tellbare penger, omtales som *love*. Å separere pengene i to kategorier legger grunnlag for to ulike typer økonomier. Den ene økonomien handler om å bruke penger på ting som fester, mat til gjester og annet umiddelbart konsum. Det er penger man kan tjene gjennom lokal handel i landsbyen. Fordi denne handelen skjer under alles åsyn forventes det at man deler overskuddet, for eksempel ved at man spanderer på svigerfamilien.

Den andre økonomien handler om å sikre familiens fremtid, gjennom for eksempel husbygging eller ekteskapsarrangementer. Det er her pengene fra tigging kommer inn i bildet. Tesar opplevde selv at personer med lommeboka full av euro spurte om å låne penger til å kjøpe sigaretter hjemme i landsbyen. Euro er en måte å spare på og de venter så lenge som

mulig med å veksle euro til lei. Euro brukes ikke til fester, til mat, til konsum, men til fremtidige investeringer.

Jeg vet ikke om den samme pengekulturen gjelder blant dem jeg har snakket med. Allikevel er det ting jeg har lurt litt på som kanskje kan forklares med betraktningene fra Tesar. Ana Maria for eksempel, begynte å gråte da hun fortalte at barnebarnet så gjerne ønsket seg en sykkel hjemme i Romania som hun ikke hadde råd til selv om den bare kostet 40 kroner. Vanligvis sparte hun mellom 5 og 600 kroner i uka som hun sendte hjem. Hvorfor kunne ikke noen av pengene brukes til å kjøpe sykkel hvis det var så viktig for henne? Jeg spurte ikke om det. Det kan hende det er helt andre grunner til at hun ikke kunne kjøpe den sykkelen, eller at hun faktisk ikke har råd fordi pengene må brukes på viktigere ting. Men det kan også hende at det er nettopp det at penger tjent her i Norge kun skal brukes på investeringer for familiens fremtid, ikke ting.

Hvis det er slik Tesar beskriver kan det se ut til at tiggepenger eller penger tjent i utlandet, er mer verdifulle enn penger tjent i hjemlandet når det gjelder investeringer i familiens fremtid. Slik Tesar beskriver det er disse pengene «vernet» på en annen måte enn penger tjent i hjemlandet. Denne formen for pengekultur på kan fort fremstå som noe unikt, noe annerledes. At roma ser på penger på en helt annen måte enn alle andre. Slik er det ikke. I *Bakgater* (1993) beskriver Høigård og Finstad den todelte økonomien til mange prostituerte. Legale inntekter brukes til husleie og regninger, det «staite» livet, mens prostitusjonspenger brukes på uteliv, dop, alkohol og klær. «De brenner i lomma og må brukes fort» (ibid. s. 89). Jeg har også tilsvarende måter å kategorisere penger på, for eksempel er penger jeg får i gave penger som må brukes fort og gjerne på noe ufornuftig. Poenget er at det å dele penger inn i ulike kategorier, at penger ikke bare er penger, det er ikke noe unikt eller uvanlig. Det er for øvrig heller ikke uvanlig å være opptatt av å investere i familiens fremtid.

3.4 Måter å tjene penger

Først og fremst vil jeg understreke at alle sier de ønsker å jobbe. Noen har prøvd å skaffe arbeid og fått avslag, andre anser det norske arbeidsmarkedet som helt lukket for dem og har derfor ikke gjort noe forsøk en gang.

Jeg vil bruke begrepet «gatearbeider» som en samlebetegnelse på de ulike aktivitetene tilreisende roma i Oslo driver med. Grunnen er at jeg ikke ønsker å referere til dem som

tiggere, slik mange gjør, og som jeg også selv gjorde i begynnelsen av prosjektet. Ettersom jeg har lært mer om gruppa har jeg forstått hvor kreative de er og at tigging på langt nær er den eneste inntektskilden. Det er heller kombinasjonen av ulike aktiviteter som gjør at de klarer å samle sammen nok penger. *Hvis jeg prøver å sette alle disse aktivitetene sammen på en dag, tigge i to, tre timer, samle flasker i to, tre timer og selge blader i to, tre timer, så kan jeg tjene mellom 2 og 300 kroner (Diana).* Engebrigtsen mener også at gatearbeid er en mer passende betegnelse på virksomheten, ettersom de driver med det hun kaller «multitasking» på gata (Engebrigtsen, 2012, s. 33). Man kunne også kalt det mangesysleri, et begrep med lang norsk tradisjon som har blitt brukt om norsk bondeøkonomi²³. En annen grunn til at jeg vil bruke gatearbeider er at jeg synes det er viktig å få inn begrepet «arbeider» fordi det de driver med, slik jeg ser det, er en jobb. Det er flere som argumenterer for at for eksempel tigging er en form for yrkesutøvelse, blant annet Camilla Lied i sin masteravhandling (2005).

I det følgende skal jeg si litt om de ulike aktivitetene tilreisende roma jeg har snakket med driver med. Tigging er den vanligste aktiviteten, og for mange er det hovedinntektskilden. Allikevel skal jeg ikke si noe om tigging her, jeg kommer tilbake til det i del 4.4. Fordi tigging er noe som opptar både tilreisende roma og politiet i stor grad skal jeg diskutere det mer inngående.

3.4.1 Flaskesamling

Alle jeg har pratet med samler flasker. Noen gjør det aktivt, andre gjør det som en nødløsning når de ikke har noen andre inntjeningsmuligheter. *Hvis jeg ser at jeg ikke kan tjene noen penger ved å tigge så drar jeg til byen og prøver å finne flasker (Diana).* De fleste gjør det som et tillegg til tiggingen. *Når det er veldig varmt ute, hvis det kanskje er en festival eller noe, så går vi ut og samler flasker i tillegg [til tigging, min anm.] (Andreea).* Dinu forteller også om gode inntjeningsmuligheter ved å samle flasker på arrangementer eller festivaler. Da han var ute og samla flasker på Musikkens dag i Oslo tjente han 400 kroner. Han forteller at andre tjente opp mot 1500 kroner.

Når det gjelder flaskesamling er det ingen som har problemer med flaskesamlingen i seg selv, bortsett fra Bogdam som fortalte at han fikk bot for å samle flasker fra en søppelkasse. Jeg

²³ Takk til min veileder Kjersti Ericsson som minner meg på at man ikke alltid trenger å gå til engelsken for å finne gode begreper.

syntes det hørtes litt rart ut og etter hvert viste det seg at han hadde vært i en container som sannsynligvis befant seg på privat eiendom.

Problemene som knytter seg til flaskesamling handler først og fremst om butikkene der de panter flaskene.

For eksempel, hvis jeg har en pose med flasker i en butikk, så kan de bare stenge maskinen. Noen ganger tar de billetten uten å gi oss penger for flaskene. [...] De kan stenge maskinen, ta billetten, kaste flaskene og be oss om å gå. Vi jobber så hardt for å samle disse flaskene, hele dagen. Når vi går dit og de ikke tillater oss å pante der må vi gå til kanskje ti forskjellige butikker for å få til å pante dem... (Andreea).

Rapporten fra Antirasistisk Senter finner også at mange tilreisende roma har problemer med å pante flasker i butikker (Denne, 2012, s. 12). Noen fortalte at de hadde fått revet i stykker pantelappen, men det vanligste var å bli nektet adgang. Rapporten viser til Avfallsforskriften § 6-7 (første ledd), som sier at «utsalgssteder av drikkevarer i emballasje som inngår i panteordning, har *plikt* til å ta i retur *rimelige* mengder av tomemballasje som de selv forhandler. Ved levering til utsalgsstedene kan pantebeløpet kreves utbetalt kontant.» (Avfallsforskriften § 6-7, min kursivering). I rapporten til Antirasistisk Senter innrømmet en butikksjef at det hendte de ba folk gå dersom de kom med en søppelsekk full av flasker. Jeg har selv vært på butikken og pantet flere flasker enn det jeg kunne bære, men har aldri blitt nektet. Her er det med andre ord rom for skjønn, som i noen tilfeller kan gå utover enkelte grupper eller personer.

3.4.2 Bladsalg

Alle jeg har snakket med er eller har vært i kontakt med organisasjonen Folk er Folk. De som er i kontakt med organisasjonen selger stort sett bladet «Folk er Folk», som er et gatemagasin²⁴. Det fungerer omtrent på samme måte som =Oslo. Autoriserte selgere får kjøpe bladet av organisasjonen og selger det til en litt høyere pris slik at de kan tjene penger på det. I tillegg kan de beholde eventuell tips. Da jeg utførte mine intervjuer kjøpte de bladet for 15 kroner og solgte det for 50. Nå ser jeg at bladet har økt i pris, til 100 kroner. Jeg vet ikke hvor mye selgerne får beholde. De fleste er glade for muligheten til å selge blader. *Vi liker å selge*

²⁴ Det finnes et annet gatemagasin også, som heter Romfolk. Det ble startet av personer som brøt ut av Folk er Folk. Nå har det kommet enda et gatemagasin, Gata, som er startet av folk som brøt ut av Romfolk. Folk er Folk er gatemagasinet med størst opplag av de tre.

blader når vi ser at vi tjener penger på det, for det er bedre å selge noe i stedet for å tigge [...]. Det er mye bedre for det er mye mer som en vanlig jobb (Andreea).

Mange som selger blader forteller at det er vanskelig å få solgt nok, fordi det er så mange selgere. De tjener ikke mye på det, spesielt ikke når det er lenge siden siste nummer kom ut. Allikevel, på tross av dårlig salg og lave inntekter, er det enkelte aspekter ved bladsalget mange setter stor pris på. *Når folk ser at jeg har ID og kontrakt, og dette bildet.. Så tror jeg folk tar oss mer seriøst (Emanuel).* ID-kort med bilde, og en kontrakt, er noe alle selgere av «Folk er Folk» har. Under intervjuene var det flere som tok frem ID-kortet sitt, forklarte hva det stod og viste bildet. De fleste hadde grønne, laminerte kort som hang godt synlig i en nøkkelsnor rundt halsen. Jeg fikk inntrykk av at de var stolte. Kanskje det at de har ID-kort og en arbeidskontrakt gir en form for verdighet. Som Andreea sier, det er mye mer som en vanlig jobb. I prinsippet tilsvarer salget av blader en hvilken som helst annen selgerjobb på gata. ID-kortet fungerer også som et formelt bevis på at de driver lovlig virksomhet, noe som kan være nyttig for eksempel i møtet med politiet. *Vi er ikke aggressive, vi tvinger oss ikke på folk. Vi sier ikke, «du må kjøpe, kjøpe». Vi arbeider på en rettferdig måte, vi har kontrakter. Og hvis politiet spør oss om noe viser vi dem ID-kortet vårt (Andreea).*

Nafstad skriver at en måte å vise seg som et anstendig menneske er å bevise at man har den formelle retten på sin side (Nafstad, 2013, s. 299). Kanskje det er det som skjer når de viser meg og andre ID-kortet, det beviser at de har en kontrakt, at de har rett til å jobbe og selge bladene. Selv om de tjener mindre på bladsalget enn på de andre aktivitetene kan det hende bladsalget er såpass verdifullt nettopp fordi det er den eneste aktiviteten de har *rett* til å drive med. Selv om de også, fra lovverkets side, har rett til å tigge, er det ikke sikkert at det oppleves som en rettighet på samme måte som retten til å selge blader. Flaskesamling, salg av blomster og gatemusikk befinner seg i større grad i en gråson. Et annet aspekt når det gjelder bladsalg er at de har en hel organisasjon bak seg. De vet at de har støtte dersom noe skulle skje.

3.4.3 Ting fra søppelkasser

Mange samler ting de finner i søppelkasser og containere i Oslo. Noen tar tingene med hjem til familien. Andre selger tingene på markeder og lignende her i Oslo.

Da jeg jobbet som frivillig på Frelsesarmeen snakket jeg med en mann som fortalte at han tjente veldig godt på å selge kobber. Han fortalte at han gikk til søppelplassen og fant ledninger. Han tok kobberet ut av ledningene og solgte det, både her og hjemme i Romania. I følge ham selv tjente han flere tusen om dagen. Sannsynligvis er det ikke mange som tjener så gode penger. At det er flere som driver med det derimot, er ganske sannsynlig. Jeg har snakket med flere fra hjelpeorganisasjoner som forteller at det er en veldig vanlig aktivitet med gode inntjeningsmuligheter.

Dinu forteller om et sted han kaller «31». *De rike kaster tingene sine der. Der kan du finne laptop, telefoner, hva som helst.* Han forteller at man tidligere kunne dra dit og ta hva man ville, men at de har stengt stedet nå. Jeg spurte om han solgte det her eller om han tok det med seg hjem til Romania. Han forteller at de prøver å få det med seg hjem, men fordi de ikke alltid har tilgang på bil så selger de mye her. Victor, som jobber i Folk er Folk, forteller også at det var tillatt å ta med seg brukbart avfall fra enkelte gjenbruksstasjoner, men at man nå har gjort dette ulovlig.

Mange av mennene som har biler, de lever av resirkulering. De finner verdifulle ting som de stikker i bilen sin også kjører de ned til Romania. Og det er jo litt morsomt da, nå har jeg ikke helt verifisert det, jeg har ikke dokumentasjon på det, men jeg har hørt at på flere gjenbruksstasjoner så har de ansatt folk til å knuse brukbare ting. Sånn at det sitter folk med slegger og venter. Før var det sånn at de satte brukbare ting nedi en container og så kunne folk fritt komme dit og bare plukke som de ville. Men nå er de jo søppeltyver da...

Jeg vet ikke eksakt hvilke steder Dinu og Victor refererer til, så jeg har ikke fått sjekket det noe nærmere. Det jeg vet er at enkelte gjenbruksstasjoner har hatt problemer med folk som bryter seg inn og stjeler avfall, og at enkelte steder har leid inn ekstra vakthold for å hindre tyverier. I en artikkel i Vårt Land får informasjonssjefen i Renovasjonsetaten spørsmål om hvorfor folk ikke kan få en TV som har blitt kastet. Svaret er at apparater som er kastet kan skade miljø og mennesker, og at de derfor må ha streng kontroll rundt dette. Dessuten kan avfallet være både brannfarlig og inneholde miljøgifter (Vårt Land, 24.09.2009).

3.4.4 Gatesalg

Mange har nok sett tilreisende roma på gata i Oslo som selger ting. Noe av det jeg har observert er salg av cowboyhatter på Karl Johan og salg av roser, spesielt på kvelds – og

nattestid utenfor diskoteker og utesteder. Av dem jeg har snakket med er Andreea og datteren Felicia er de eneste som har solgt ting på gata.

For eksempel, noen fredager og lørdager går vi til diskoteker med blomster. [...] Men etter at denne stjelinga starta så slutta vi å dra dit for å selge blomster for vi var redde for at de ville ta oss uten grunn, og si at vi hadde stjålet. Så vi drar ikke dit mer (Andreea).

«Denne stjelinga» Andreea refererer til er andre tilreisende roma eller rumenere som driver med lommetyverier. På grunn av dem er hun redd for at hun og datteren skal bli feilaktig anklaget for å være tyver.

3.4.5 Gatemusikk

Å se og høre tilreisende roma spille instrumenter har blitt nokså vanlig i Oslos bybilde. Av dem jeg har snakket med er det bare Georghe som driver med det. Georghe har vært her i 9 år og gjennom hele tiden han har vært her har han spilt gatemusikk. Jeg spør om han tjener bedre på å spille enn han hadde gjort på tigging. *Ja, jeg kan se at jeg tjener mer enn de andre, de som bare tigger. Jeg tjener mellom 200 og 250.* Han forteller at på en bra dag så kan han tjene 300 kroner, kanskje 400 hvis han spiller utenfor et diskotek om natta. Georghe har en fast plass å spille på og har blitt et fast innslag i bybildet. Han fortalte at han til og med har fått penger i koppen av to politikvinner på hest.

3.4.6 Strøjobber

Emanuel er den eneste jeg har snakket med som får skaffet arbeid. Stort sett samler han flasker, men *i tillegg så har jeg en venn som, hvis han finner jobb i en eller to timer, så blir jeg med han. Men det er ikke hver dag.* I løpet av intervjuet kom det frem at det er gjennom organisasjonen Folk er Folk at vennen hans skaffer arbeid. Emanuel er veldig takknemlig ovenfor Folk er Folk. *For meg så hjelper denne organisasjonen meg veldig mye, jeg vet ikke hva jeg skulle gjort hvis de ikke hadde funnet arbeid til meg.* Emanuel er i Oslo sammen med faren sin som er også tilknyttet organisasjonen og får strøjobber. *Hvis de ikke finner arbeid for meg så finner de kanskje jobb for min far. Så han jobbet i to dager og tjente 2300 kroner. Det de finner til meg er ting som å vaske noe, vaske gulv, bære søppel eller.. Sånne type ting.* Dessverre er det begrensede mengder arbeid Folk er Folk kan tilby. *Det er ikke så veldig ofte, det er ikke hver dag. [...] Jeg kunne tenke meg å ha en permanent jobb. Det er ikke bra å*

være her tre dager og bruke en til arbeid, altså å jobbe en dag og så ikke gjøre noe de to neste. Jeg spør han om hva som er grunnen til at det ikke er nok jobber og han svarer at det er alt for mange tilreisende roma i byen og at Folk er Folk ikke er i stand til å sette alle sammen i arbeid.

3.4.7 Stjeling

Man blir tvunget til å gjøre gale ting når lommene er tomme (Bogdam).

Bogdam ville ikke utdype noe mer. Da jeg intervjuet Dinu sa han på et tidspunkt at *jeg er så takknemlig for alt Gud gir meg, men her er jeg så redd for å miste ham.* Jeg spurte om det er fordi han kan bli tvunget til å gjøre ting han ikke vil. *Ja, det er svaret.* Senere i samtalen fortalte han at han tok noe fra en person i går, som han solgte. Dinu angret voldsomt, men han understreket at det er umulig ikke å gjøre noe galt her, fordi det ikke finnes penger.

Jeg kan ikke si noe om hvor vanlig eller uvanlig det er blant tilreisende roma i Oslo å stjele eller begå annen kriminalitet, og det er heller ikke min oppgave. Politibetjenter jeg har snakket med derimot, er klare på at tilreisende roma begår mye kriminalitet, spesielt lommetyverier. En av grunnene til at jeg ikke har brukt mye plass på å diskutere det i oppgaven er at graden av kriminalitet blant gruppa er dårlig dokumentert.

«Oslopolitiet fører ikke statistikk over kriminalitet foretatt av tiggere etter etnisitet, men det er liten tvil om at det fører mye kriminalitet med seg. Fortsatt er rumenske borgere hyppigst pågrepet for vinningskriminalitet av de utenlandske borgerne som bringes inn til vår arrest for denne typen kriminalitet.» (Oslo Politidistrikt, 27.09.2013)²⁵

Det eneste jeg kan si er at to av dem jeg har snakket med har indikert eller innrømmet å ha stjålet. Andre har vært veldig opptatt av å fortelle det motsatte, nemlig at de ikke gjør noe galt og at de aldri har gjort noe kriminelt. Det som er viktig for meg er å understreke at det finnes ikke et enkelt svar på om tilreisende roma i Oslo begår mye eller lite kriminalitet. Som Emma fra Nadheim sier, *man vil gjerne gi et bilde av at de som er her og tigger er fattige personer med gode hjerter. Og punktum. Men bildet er mye mer komplekst, det er ikke svart-hvitt, det er ikke det ene eller det andre.* Jeg kjenner meg igjen i det Emma sier, jeg har vært en av dem som er opptatt av å fremstille dem som fattige personer med gode hjerter og gode hensikter.

²⁵ Takk til Kjell Vesje, journalist i NRK, for hjelp og tips i forbindelse med rapporter og brev fra Oslo politidistrikt.

Oppfatningen om at de enten er snille og lovlydige eller slemme og kriminelle baseres på en dualistisk tankegang som på ingen måte gjenspeiler virkeligheten. Desperate mennesker gjør desperate handlinger, uavhengig av grad av snillhet eller ondskap.

3.5 Oppholdssteder og overnatting

Ingen jeg har snakket med har fast bopel. De spiser maten sin ute, de har sosiale sammenkomster ute og de sover ute. Ingen har råd til å leie et sted å bo, en madrass i en leilighet eller soveplass i bil. Anne, som jobber i Røde Kors, fortalte at den billigste overnattinga i Oslo er på Haraldsheimen, og der koster det rundt 250 kroner per natt. Med en daglig inntjening på mellom 50 og 200 kroner sier det seg selv at å betale for overnatting er umulig for de fleste. Underveis i datainnsamlingen åpnet et billig overnattingstilbud for fattige EØS-borgere i regi av Kirkens Bymisjon og Røde Kors. Jeg rakk å prate med en som benyttet seg av tilbudet, og det var Georghe. Han er fornøyd med overnattingstilbudet, men han husker hvordan det var før det åpna. *Før var det veldig vanskelig fordi politiet kom og du fikk sove... Kanskje en, kanskje to timer. Hele tida hadde vi problemer med politiet, de kom og vekka oss hele natta.* Dette er en historie som går igjen hos de fleste.

Fordi de ikke har noe egnet sted å sove blir de nødt til å sove i parker eller andre steder der de risikerer å bli vekket og bedt om å fjerne seg, fordi det ikke er tillatt å sove ute i byen²⁶. Basert på det jeg har blitt fortalt, er soveproblematikken en av de største utfordringene tilreisende roma møter i Oslo. De fleste snakker mye om det og understreker hvor vanskelig det er å finne seg et egnet sted der de kan gjemme seg for politiets blikk. De har ikke bare problemer med å få sove uforstyrret, mange nevner også problemer med for eksempel å oppholde seg uforstyrret i parker på dagtid. I tillegg er det steder de får beskjed om at de ikke har lov til å tigge eller oppholde seg. I det store og hele forteller de om et liv der deres frihet til å oppholde seg der de vil er sterkt begrenset. Ikke bare begrenses friheten deres til å oppholde seg der de vil, men de stedene der de får lov til å være er ikke trygge, på den måten at de ikke har noen rettigheter til de stedene de benytter seg av. Grunnen til det er at de som regel befinner seg enten i private rom, som i parkeringshus, søppelrom eller lignende, hvor de kan bli kastet ut når som helst, eller fordi de befinner seg i det offentlige rom. Selv om det

²⁶ «I offentlige parker, grøntarealer og friområder i tettbebygd strøk er telting, camping eller lignende og overnatting forbudt, uten etter særskilt tillatelse fra kompetent kommunal myndighet.» (Politivedtekt for Oslo politidistrikt, § 2-1, femte ledd).

offentlige rom er ment for allmennheten, finnes det enkelte grupper eller handlinger som blir vurdert som ikke å passe inn i denne kategorien.

3.5.1 Steder de ikke får være

På t-banen er det ikke tillatt å tigge. De kommer og sier at vi ikke får tigge der, at vi må gå (Felicia). Videre utdyper moren, Andreea, når det regner også, så lar de oss ikke være der [på t-banen, min anm.]. Selv om vi ikke tigger, så ber de oss om å gå. Diana forteller også at de ikke får lov til å oppholde seg på T-banestasjoner, selv om de ikke tigger. Jeg spør hvorfor. De sier at vi forstyrrer folk. Hvis vi går dit vil de gi oss en bot fordi vi ikke har t-banebillett når vi er der (Diana). P T-banestasjoner er det ikke politiet som passer på, men vektere. Jeg har ikke fått snakket med noen vektere, men Tobias, som er politi, kommenterte at vekterne har en fordel fremfor politiet. Når vi kommer så stikker de jo, for de ser uniformene våre. Men vektere, de er jo overalt, de ser jo på kamera.

I *Selektive overblikk. En studie av videoovervåkningspraksis* (2007) skriver Lomell om ulike typer overvåkningspraksiser og tar blant annet for seg overvåkning på transportsentraler. Hun finner at overvåkingen ikke handler så mye om kriminalitetskontroll, men at det heller handler om å skille de som er ønsket og de som er uønsket. Hun skriver at de som ble bortvist under hennes observasjoner, som regel ikke hadde gjort noe galt, men at de primært ble bortvist på grunn av fremtoning og kategorisk mistanke (ibid. s. 237). Lomell kaller et slikt overvåkningssystem for «sorteringsmaskiner», et system som inkluderer ønskede konsumenter og ekskluderer uønskede ikke-konsumenter. Hva er det som skiller de som får adgang og de som blir bortvist? Lomell finner at i privatoffentlige rom, som transportsentraler og T-banestasjoner er, representerer de uønskede en risiko for grunneieren (ibid. s. 235). Det kan være i form av en potensiell ordensforstyrrelse, et lovbrudd, eller i form av økonomisk tap fordi de antas å skremme vekk kunder. Nå skriver ikke Lomell spesifikt om tilreisende roma, men slik de jeg har snakket med beskriver situasjonen, faller de inn under kategorien «uønsket» fordi de konsekvent blir bortvist fra slike steder. På hvilke måter representerer de en risiko for grunneier? De kan være en potensiell ordensforstyrrelse i form av aggressiv tigging (eller tigging i det hele tatt, det er ikke tillatt å tigge på T-banen) eller store ansamlinger, de kan representere et potensielt lovbrudd, for eksempel lommetyverier, eller de kan skremme vekk kunder fordi mange ser på dem som «skitne» eller ekle.

Butikker er også et eksempel på privatoffentlige rom som mange tilreisende roma opplever at de ikke har samme tilgang til som alle andre. *For eksempel, når du møter meg foran [butikken der hun pleier å sitte]. De lar meg ikke sitte inntil [butikken], jeg må sitte på andre siden av fortauet (Felicia).* Flere forteller at de ikke får være i nærheten av butikker, og at butikkansatte eller vektere²⁷ ber dem om å fjerne seg. *Vi trenger bare å nærme oss butikken og de sier du er sigøyner, du er roma (Diana).* Butikker, på samme måte som T-banestasjoner, er det vi kan kalle et privatoffentlig rom. Her er det grunneier som definerer normer og regler for kontrollpraksisen, og Lomell påpeker at i privatoffentlige rom trumfer grunneiers rettigheter individets adgangsrettigheter, rettssikkerhet og bevegelsesfrihet (ibid. s. 244). Med andre ord, i det privatoffentlige rom har man ikke *rett* til å være. Hva innebærer det at grunneier overstyrer individers rettssikkerhet, for eksempel bevegelsesfrihet? Lomell skriver at overvåkningspraksisen hun undersøkte viser at de som faller inn under kategorien «uønsket» ikke blir ansett eller anerkjent som borgere, med de rettigheter det medfører. De man bortviser eller avviser dehumaniseres, og på den måten fratas de retten til å ha rettigheter. Hun refererer til Barbara Hudson som skriver at dersom man som individ eller som bærer av visse kategoriske kjennetegn først er definert som «uønsket», er man også ekskludert fra medlemskap i felleskapet og ekskludert fra de rettigheter vi på innsiden nyter godt av (Hudson, 2003, s. 76). Nå kan man innvende at tilreisende roma ikke er borgere i Norge, og dermed ikke har de samme rettighetene som nordmenn. Men de har rett til å være her²⁸, de er vernet mot diskriminering²⁹ og fordi de er her lovlig har de rett til å bevege seg fritt³⁰. Allikevel ser vi at alle disse rettighetene overstyres av grunneier i privatoffentlige rom.

Nafstad betegner Oslo som en urban konsumby (Nafstad, 2012, s. 178), og sannsynligvis ligger mye av nøkkelen til ekskluderingen av tilreisende roma (og for så vidt andre gatefolk) her. Nafstad refererer blant annet til Bourdieu, som sier at det å være borger har blitt synonymt med forbruk, forbrukeren har blitt det kommersielle substituttet for borgeren

²⁷ Noen forteller at politiet ber dem om å fjerne seg fra butikker. Jeg spurte en av politibetjentene om dette og han sa at han syntes det hørtes veldig rart ut at politiet gikk inn og regulerte slikt, han ikke kunne tenke seg at det stemte. *Det tror jeg kanskje ikke kommer ifra politiet, min første tanke er at det kommer i fra en vokter. Kanskje de har vanskelig for å skille mellom politi og vektere. Og det skjønner jeg forsåvidt godt, for vekterne har jo en uniform som er til forveksling lik vår. Jeg tror ikke det er vanlig at politiet går inn og regulerer hva som skjer utenfor en spesifikk butikk. Så hvis det er en vanlig reaksjonsform for en rumener så tror jeg nok det kommer fra vektersida av det her (Kristian).*

²⁸ Jf. Utlendingsloven § 111 første ledd, se fotnote 21.

²⁹ Jf. Diskrimineringsloven, samt Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter (St.prp. nr. 80 (1997-98))

³⁰ Menneskerettsloven, Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, artikkel 12, første ledd slår fast at «Enhver som lovlig befinner seg på en stats territorium, skal ha rett til å bevege seg fritt der.» (Menneskerettsloven, artikkel 12)

(Klassekampen, 21.01.2012). Tilreisende roma i Oslo forbruker minimalt når de er i Oslo. De er ikke deltagere i konsumsamfunnet på konsumsamfunnets premisser, som blant annet innebærer et høyt forbruk av varer og tjenester. Kanskje det er en viktig grunn til at de blir utestengt fra for eksempel butikker. De ansatte vet at de mest sannsynlig ikke skal handle, bare hente ut pante-penger, og de mistenker kanskje at de skal stjele. Dermed blir det enkleste for butikken å nekte dem adgang. Jeg spurte noen om de gjorde motstand når de ble avvist fra steder de fortalte at de ikke fikk være, som i butikker, på Oslo S, T-banestasjoner og kjøpesentre. Svaret jeg fikk var at det ikke var noe de kunne gjøre. Fordi de ikke kan språket og ikke kjenner til sine rettigheter eller reglene som gjelder, er det vanskelig å protestere. I tillegg frykter mange at politiet skal bli innblandet. Derfor gjør de som regel som de får beskjed om, og går dersom de blir bedt om det.

Det finnes også offentlige steder der tilreisende roma ikke får være. *Politiet fortalte oss at vi ikke fikk tigge der det var barnehager, på grunn av barna... De blir redde fordi de ikke kjenner oss. Det samme gjelder ved skoler, vi får ikke tigge der (Diana).* Det var kun Diana som fortalte at de ikke fikk tigge i områder rundt skoler og barnehager, så jeg antar at dette var noe hun hadde fått beskjed om, og ikke en allmenn regel. Så vidt jeg vet er det ikke noe som tilsier at man ikke har lov til å tigge ved skoler og barnehager. Enda. Under forrige regjeringsperiode ble det bestemt at man ikke skulle gjeninnføre tiggerforbudet, men de åpnet for alternative kontrollformer. Blant annet uttalte daværende Justisminister Grete Faremo at hun så for seg at tigging kunne forbys ved skoler og barnehager (OsloBy, 07.05.2013). Hittil har hverken meldeplikt eller sone- og tidsregulering av tigging blitt innført i Oslo. Allikevel ser vi at forbud mot å tigge enkelte offentlige steder praktiseres, uten at jeg påstår at dette er en generell praksis.

3.5.2 Soving i parker og andre offentlige steder

Vi prøver å gjemme oss for politiet for de tillater oss ikke å sove i parken. Hvis vi klarer å gjemme oss fra ansiktene deres, bak noen busker eller noe og de ikke ser oss, da kan vi sove. Men vi har ikke noe permanent sted. [...] Vi sover i gresset eller i buskene, der det er litt høy vegetasjon så de ikke ser oss. Problemet da er jo regnet... (Diana)

Mange forteller tilsvarende historie. Ikke bare er det ubehagelig å sove ute, på grunn av regn, kulde, manglende utstyr etc., men i tillegg må de gjemme seg slik at politiet ikke finner dem. De fremstiller det å bo ute i Oslo som en evig katt og mus-lek med politiet. Ofte blir de vekket

flere ganger om natta og bedt om å gå. Noen få har fått bøter, men som regel blir de bare vekket og bedt om å fjerne seg.

Jeg sover i parken og når det regner prøver jeg å finne steder med ly. Det er noen mennesker som tillater oss å sove nær butikkene sine og sånn.. De lar oss sove der noen timer frem til de åpner butikken (Ana Maria).

Det som er fint med å sove utenfor butikker er at butikkene ofte har ventilasjonsanlegg. Varm luft kommer ut og det blir som en slags ovn de kan sove inntil. Problemet, som en politibetjent fortalte, er at disse ventilasjonsanleggene ofte er svært synlige. Når folk sover der er det stor sjanse for at de blir sett, og dermed vekket og bedt om å gå. Butikkene og de som jobber der kan ikke overstyre bestemmelsen om forbud mot soving på offentlig sted.

3.5.3 Et hemmelig sted

Emanuel forteller at han har funnet seg et sted hvor han sover i telt sammen med faren sin. Jeg spør om det er på Sognsvann. *Nei. Det er for mye folk der, det er overfylt. Jeg liker ikke så store mengder med folk, og det er mange som gjør mye gale ting der. Jeg liker ikke å være blant dem.* Jeg forsøkte å spørre litt mer om hvor sovestedet til Emanuel var, men fikk ikke vite noe mer enn at det var i Oslo, at bare han og faren holdt til der, og at stedet var hemmelig. Grunnen til at Emanuel ikke ville fortelle hvor sovestedet hans var kan ha noe å gjøre med at han ikke stolte på meg og tolken. Allikevel sier det mye om hva slags liv Emanuel og faren lever her. De lever i skjul.

Grunnen til at jeg spurte Emanuel om han sov på Sognsvann, er at jeg vet at det er mange tilreisende roma som holder til der. Ingen av dem jeg snakket med sover der og når jeg spør hvorfor er begrunnelsene det samme som Emanuel sier, det er folk der de ikke vil omgås fordi de gjør gale ting. Jeg har ikke gått i dybden på forholdene mellom ulike grupper tilreisende roma, men jeg har skjønt såpass at det på ingen måte er en homogen gruppe som befinner seg i Oslo og at ikke alle går overens.

3.5.4 Sinsenkrysset

Vi sover ved enden av trikk nr. 17, ved noen steiner under en bro. Der bor vi (Andreea og Felicia).

Enden av trikk nummer 17, ved steinene, er området under Sinsenkrysset. Mange kaller det bare «nummer 17». På det tidspunktet jeg hadde intervjuer var det mange tilreisende roma som holdt til der. Så vidt jeg vet var Sinsenkrysset og Sognsvann de to stedene med størst konsentrasjon av tilreisende roma på den tiden. Dinu og Rebeca sover også under Sinsenkrysset. *Nå sover vi mellom steinene. Og vi er takknemlige for at vi har et sted å sove. Vi sover ikke på gata, et sted hvor noen kan komme og drepe oss.* Det er interessant at Dinu definerer det å sove under Sinsenkrysset som ikke å sove på gata. Allikevel er det helt klart noe annet å sove der i felleskap, utenfor allfarvei, enn å sove rett på fortauet. Videre forteller han at *på dette stedet hvor vi sover nå, mellom steinene, der er vi veldig mange folk. Og derfor kan vi sove mer der og vi føler oss tryggere.* Tryggheten i felleskap kan være en grunn til at så mange tilreisende roma velger å sove sammen under Sinsenkrysset. Å sove alene på gata kan være farlig, de kan bli forstyrret, ranet eller trakassert av forbipasserende. I tillegg kan politiet komme og vekke dem. Under Sinsenkrysset fikk tilreisende roma lenge være i fred fra politiet, det virket nesten som et slags friområde. Høsten 2013 derimot, kom politiet. Da ble området «ryddet» for at steinene under brua skulle sementeres. Jeg skal komme tilbake til det i del 4.6.4.

Det er flere som unngår Sinsenkrysset fordi de ikke vil være sammen med andre som holder til der. Ana Maria er et eksempel. Hun sover parker nå, og jeg spør om hun har sovet under Sinsenbrua tidligere.

Nei, jeg vet ikke hvor det der og dessuten så er jeg litt redd for å dra dit og sove der... [...] Jeg er redd for å dra dit for de som sover der, de er ikke fra samme by som oss. Og når man ikke kjenner folk så.. Vi er redde for å være der, vi føler oss ikke trygge der.

Det Ana Maria forteller minner om det Emanuel sier om hvorfor han ikke vil sove på Sognsvann. Det er mennesker der de ikke kjenner og som de ikke kan stole på.

3.5.5 Akuttovernatting

Jeg bruker det stedet, der det koster 15 kroner. Det er et veldig fint sted, det er stille... Snille mennesker. Før kostet det 30 kroner, også diskuterte vi litt med dem. Så ble det 15 kroner. [...] Det er et veldig fint sted. [...] Det er 50, 60 plasser der. Du får sengetøy, teppe, alt. Det er veldig rent der. [...] Vi må være der fra 3 eller 4 og stå i kø. Frem til klokka 5 kan du få plass, men ikke etter det. Det blir fullbooket hver dag (Georghe).

I juni 2013 åpnet Kirkens Bymisjon og Røde Kors et akutt overnattingstilbud for fattige tilreisende EØS-borgere som lever i sosial nød i Oslo (Røde Kors og Kirkens Bymisjon, 2013). Georghe er den eneste jeg har pratet med som benytter seg av tilbudet og jeg snakket med han like etter at tilbudet hadde åpnet. Noen av de andre vet om tilbudet, men benytter seg ikke av det. Emanuel for eksempel, vet om det, men han bruker det ikke. Kanskje fordi han har funnet seg en så fin teltplass at han heller sover der enn på overnattingstilbudet. Det kan også hende enkelte holder seg unna på grunn av interne stridigheter i gruppa. Sannsynligvis er det mange som ikke sover der fordi de ikke får plass. Alle som ønsker å overnatte må stille seg i kø hver eneste dag og det er ingen reserverte plasser så man er aldri garantert å få plass. Jeg skriver mer om akuttovernattinga i del 5.2.4.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gitt en beskrivelse av hvordan hverdagen til tilreisende roma formes av de mulighetene og begrensningene oppholdet i Oslo gir. Mulighetene innebærer først og fremst det å tjene penger, men fordi de i stor grad er utestengt fra arbeidsmarkedet må de finne alternative måter å tjene penger på. De er kreative og driver med en rekke forskjellige aktiviteter, som jeg kaller gatearbeid. Noen er spesialiserte på en aktivitet, andre kombinerer forskjellige aktiviteter.

Tilreisende roma i Oslo møter mange begrensninger. Først og fremst får de ikke ordinært arbeid og med det er det vanskelig å skaffe et sted å bo. De blir nødt til å sove ute, noe som er ulovlig i tettbygd strøk i Oslo, og dermed går mye av tiden med på å gjemme seg for politiet. I tillegg opplever de problemer med å oppholde seg uforstyrret i det offentlige rom på dagtid, for eksempel i parker. I det privatoffentlige rom, som i butikker og på T-banestasjoner, opplever de også i stor grad å bli utestengt. På tross av alle begrensningene de møter og at livet de lever her er vanskelig, er det mange som fortsetter å komme hit fordi de tjener mer penger her enn hjemme, og på den måten er de i stand til å forsørge familien.

4 Kontroll og regulering

Tilreisende romas liv i Oslo og forsøkene deres på å dekke helt basale behov bringer dem i kontakt, og ofte konfrontasjon, med det norske samfunnet og dets representanter. I dette kapitlet skal disse møtene stå i fokus.

Først vil jeg se på hvordan tilreisende roma fremstiller seg selv i møtet med det norske samfunnet og dets representanter. Oppgavens fokus er primært på hvordan det norske samfunnet møter dem og hvordan vi tar i mot det fremmede. Men det er også interessant å se på hvordan tilreisende roma møter oss. Tidligere har jeg beskrevet hvordan de fremstiller seg selv i form av praktiske årsaker til at de er her; de er fattige mennesker som forsøker å dekke helt basale behov. Men hva slags verdier har de, og ikke minst; hvilke verdier presenteres som viktige i møtet med det norske samfunnet? I forlengelsen av det skal jeg si litt om møter mellom tilreisende roma og folk på gata, både publikum og andre gatearbeidere.

Hovedfokuset for kapitlet er hvordan norske myndigheter, først og fremst representert gjennom politiet, håndterer eller responderer på tilreisende romas aktiviteter. Her vil jeg først ta for meg tiggings, fordi det er noe både politiet og roma er veldig opptatt av. Hvilke mekanismer slår ut når det oppstår konflikter? Videre vil jeg se på problemer tilreisende roma opplever i forhold til oppholdssteder og soving. Ansamlinger og soving (i tillegg til tiggings og kriminalitet) er de største utfordringene politiet forteller at de har i møtet med tilreisende roma i Oslo. Derfor skal jeg fokusere mye på politiets rolle i denne delen.

4.1 Selvrepresentasjoner

De fleste ønsker å få bekreftelse fra andre på at de er respektable mennesker, for på den måten å kunne oppleve seg selv som nettopp det (Nafstad, 2013. s. 291-92). Videre skriver Nafstad at stigmatiserte mennesker med en lav sosial posisjon i det offentlige rom må legge inn en ekstra innsats for å oppnå en slik bekreftelse. Hun ser blant annet på hvordan noen av deltagerne i hennes prosjekt, som er rusbrukere, ofte har et overdrevet fokus på å unngå mistenkeliggjøring. En annen måte de forsøker å oppnå bekreftelse som respektable mennesker er å vise at de har verdier som stemmer overens med dominerende verdier i resten av samfunnet. I mitt materiale har jeg funnet mye av det samme. Måten roma jeg har snakket med forsøker å unngå mistenkeliggjøring og appellere til dominerende verdier, er ved å

fortelle at de er ærlige og lovlidige mennesker. Det er et gjennomgående tema i alle samtalene.

Da jeg intervjuet Ana Maria begynte hun å prate om at hun var ærlig og at hun ikke hadde noe å skjule allerede før jeg hadde stilt det første spørsmålet. Ikke alle var like tidlig ute med å understreke egen ærlighet, men alle nevnte det i løpet av intervjuet. De fleste fortalte også uoppfordret at de ikke stjeler. *Jeg kan si deg, helt ærlig, hele den perioden jeg har vært her har jeg ikke stjålet. Ikke en gang et eple (Andreea).* Det virker som om de ser på det å være ærlig og det å være lovlidig er to sider av samme sak, og at dette er viktige verdier. Å vektlegge egen ærlighet og lovlidighet er også en hensiktsmessig selvrepresentasjon fordi det understøtter bildet av en selv som verdig trengende, og vekker dermed sympati hos givere. Tilreisende roma må, kanskje i enda større grad enn norske tiggere, legitimere sin posisjon. De blir ofte anklaget for å være tyver og kriminelle, og at de ikke er det de utgir seg for å være. Sannsynligvis er en viktig grunn til at de er så opptatt av å fortelle at de er ordentlige folk nettopp en reaksjon på anklagene som ofte rettes mot dem.

Nordbø (2013) finner mye av det samme, og han betegner det som en måte å skape positive selvrepresentasjoner.

«Lovlidighet, tross en vanskelig økonomisk situasjon, var en integrert fortelling blant tiggerne. På denne måten skilte de seg fra medienes stereotypisering av tiggende rom, samtidig som de kastet lys på at det tross alt var bedre å tigge enn å stjele.» (ibid. s. 26).

Nordbø omtaler det å fremheve egen lovlidighet og ærlighet som en distingveringsteknikk, altså en måte å skille seg fra andre på. Hvem er det de skiller seg fra? Det Nordbø finner i sin rapport og som jeg også har funnet i mitt materiale, er at de markerer avstand både til andre tilreisende roma og til norske rusbrukere.

4.1.1 Dårilige roma og dårilige rumenere

Mange er opptatt av at uærlige mennesker, de som gjør gale ting, sverter hele gruppa. De nevner to grupper som kan ødelegge ryktet og omdømmet deres, nemlig andre tilreisende roma og rumenere. *På grunn av disse menneskene får vi ikke noen penger. Disse menneskene de stjeler og de ødelegger hele bildet av romafolket. Det norske samfunnet, de liker oss ikke, på grunn av dem (Andreea).* Slik jeg forstår det sikter Andreea til at noen roma «misbruker»

tiggerrollen ved at de også stjeler. Det gir alle tiggere et dårlig omdømme, og sår tvil om deres intensjoner og ærlighet. Dermed settes det spørsmålstegn ved tiggerne som verdig trengende, noe som kan føre til at folk ikke lenger vil gi penger.

Georghe understreker at rumenere er spesielt utsatt for falske anklager om at de gjør ulovligheter, og at de ofte forveksles med andre nasjonaliteter. *Det er ikke bare rumenere som stjeler. Det er albanere, bulgarere.. Disse menneskene kan stjele og hva vil folk si? Det var rumenere. Derfor blir det et dårlig bilde av oss.* Med andre ord er det ikke bare i rollen som roma de føler seg stigmatisert på grunn av andres handlinger, det er også i rollen som rumener. Mange snakker om andre roma og andre rumenere om hverandre, så jeg kan ikke si med sikkerhet om de tillegger disse gruppene noen forskjell. Allikevel er det interessant at dersom man skal snakke om diskriminering så blir de ikke bare diskriminert på grunnlag av etnisitet. De blir faktisk også diskriminert på grunn av sin nasjonalitet.

Flere av informantene til Nordbø (2013) forteller at folk fra den og den byen lyver og er kriminelle. For eksempel forteller en, som er fra Bacau, at folk fra Târgu Jiu (alle mine informanter er derfra) er kjent for å stjele. En annen, som er fra Târgu Jiu, forteller at de har hatt store krangler med folk fra andre byer, fordi de fikk skylden for lovbrudd de ikke hadde begått (ibid. s. 24). Jeg har også erfart at folk fra Bacau og Târgu Jiu ikke har så mye til overs for hverandre. Det viktige her er ikke hvem som har «rett», eller om noen grupper er mer lovlydige enn andre. Poenget er at de er opptatt av å markere et skille mellom seg selv som lovlydige og ordentlige folk, og de andre, de kriminelle. For å gjøre det bruker de ulike distingveringsteknikker, enten det er basert på nasjonalitet, hvilken landsby man kommer fra, eller hvorvidt man bruker tiggerrollen på en ordentlig måte eller ikke.

4.1.2 Narkomane³¹

Vi føler oss ikke så trygge her fordi noen narkomane kan komme og slå oss eller skade oss eller gjøre noe slemt. [...] På dagen når vi tigger så kommer de og sparker koppene våre eller spytter på oss. Det kan være andre også som behandler oss på denne måten, ikke bare narkomane. [...] Men de narkomane er et problem, de er slemmere [...] Hvis vi ser dem går vi vekk, vi vil ikke ha noe med dem å gjøre. Vi prøver å være forsiktige (Andreea).

³¹ Jeg bruker begrepet narkomane her fordi jeg forbinder det med en negativ omtale av 'rusbrukere' (som jeg ville sagt) og de ble definitivt omtalt på en negativ måte i samtalene jeg hadde med tilreisende roma. Det er allikevel vanskelig å vite hva de egentlig kalte dem, fordi jeg brukte tolk, og han oversatte det med «drug addicts».

Det Andreea forteller er representativt for det mange forteller om sitt forhold til norske rusbrukere. De er redde og prøver å unngå dem for å slippe konfrontasjon. Emanuel er også redd for de narkomane. *Jeg har sett at det var noen narkomane som kuttet av hånda på noen. Med mine egne øyne. Jeg vet ikke om det var en av dem eller en fra utsiden, men det var.. De kuttet av hånda hans.. Det var en veldig fæl ting å se på.* Opplevelsen har satt dype spor i Emanuel, han stoler ikke på dem og vet de er i stand til å gjøre fryktelige ting.

Forholdet de har til rusbrukere er preget av frykt, unnvikelse og som vi ser av opplevelsen til Emanuel, en oppfatning av at de er farlige og utilregnelige. Det samme finner Nordbø (2013), men han finner også en sterk vektlegging av rusbrukere som syke og urene på den måten at de ikke klarer å ta vare på seg selv, hverken helsemessig eller hygienemessig (ibid. s. 22-23). Nordbø knytter omtalen av rusbrukere som syke og urene til de strenge renhetsprinsippene som finnes innenfor mange roma-kulturer. Vaclav Walach, gjesteforsker ved IKRS som har jobbet mye med roma i Tsjekkia, fortalte at bruk av narkotika ses på som urent i mange romakulturer og at renhetsprinsippene er så sterke at de har hindret narkotikaens inntog blant mange roma-grupper. Jeg vet ikke om dette gjelder for de jeg har snakket med, men gjennom arbeidet med datainnsamling og generelle observasjoner har jeg fått inntrykk av at det er veldig lite narkotikabruk blant tilreisende roma i Oslo.³²

Mary Douglas' renhetsbegrep er et nyttig verktøy for å peke på noen av mekanismene som ligger bak utstøtningen av tilreisende roma. Det er interessant å se hvordan også de bruker forestillinger knyttet til renhet og urenheter for å skape avstand mellom seg selv og norske rusbrukere. Douglas beskriver flere måter å forholde seg til det urene på, blant annet å holde seg unna, og å definere det som noe farlig (Douglas, 1997, s. 54). Begge deler finner vi i måten roma forholder seg til rusbrukere på. Douglas skriver at når man holder seg unna er det med på å bekrefte og styrke de definisjonene det anormale ikke passer overens med (ibid.). Det vil si, holder man seg unna det urene vil det styrke klassifikasjonsskjemaet som definerer det nettopp som noe urent. Dermed vil det også være vanskelig å endre strukturene som definerer noe som urent dersom man holder seg unna. Her kan man trekke paralleller til hvordan det norske samfunnet forholder seg til tilreisende roma. Jo mer vi skaper avstand, og

³² Da jeg jobbet på Frelsesarmeen og spurte om de ikke hadde problemer med kjøp, salg, eller bruk av narkotika blant tilreisende roma ble jeg fortalt at det aldri hadde skjedd og at de ikke drev med slikt. De som jobber der fikk en lærepenge da de fant en roma mann som hadde tatt overdose på sovesalen. Etter det fikk de ansatte og frivillige livredningskurs og sovesalen ble jevnlig sjekket. Politibetjenter jeg har snakket med forteller at de har begynt å observere enkelte roma-grupper som selger narkotika. De sier at dette er et nytt fenomen og at det ikke er utbredt.

jo mer vi lar vær å forholde oss til dem, jo større sjanse er det for at de forblir i kategorien «de andre». Når det gjelder å definere det urene som noe farlig skriver Douglas at hvis man får fastslått at noe er farlig, er det ikke mer å diskutere (ibid.). Slik jeg forstår det handler det om at når man først har stemplet noe eller noen som farlig er det vanskelig å endre denne oppfatningen. Jeg skal ikke påstå at det norske samfunnet har stemplet tilreisende roma som farlige, men jeg vil allikevel påstå at det er enkelte kategorier de har blitt plassert i som det er vanskelig for dem å slippe unna. Et eksempel kan være at mange blir anklaget for å være kriminelle, en kategori som representerer fare. Når det blir et gruppestempel kan det være med på å skape det Young omtaler som farlige klasser, som samfunnet må beskytte seg mot (Young, 1999, s. 390).

Forholdet mellom utenlandske og norske gatefolk

Hva synes norske rusbrukere om tilreisende roma? Jeg har ikke intervjuet norske rusbrukere som tigger eller selger blader på gata i Oslo, så jeg kan ikke si mye om det basert på egen erfaring.³³ Ser man på det som har skjedd i media derimot, skjønner man at kombinasjonen norske rusbrukere/magasinselgere og utenlandske tiggere/magasinselgere på gata i Oslo ikke alltid er knirkefri. På nyåret i 2013 skrev en selger av =Oslo et innlegg i Aftenposten med tittelen «Det er deres by nå» (Aftenposten, 15.02.2013). Han skriver at de utenlandske tiggerne og selgerne av Folk er Folk har overtatt salgsplassene til selgere av =Oslo, og antyder at noen opptrer truende. Poenget hans er at nærværet til de utenlandske tiggerne og gateselgerne går på bekostning av nordmennene som er avhengige av inntektene de kan få på gata gjennom bladsalg og tigging. I månedene som fulgte hardnet debatten til og flere parter ble involvert. Debatten handlet først og fremst om kampen om «arbeidsplassene», både når det gjelder tigging og salgssteder. I tillegg kom det anklager om både trusler og vold fra begge parter. Redaktørene i de to gatemagasinene ble også involvert, og det endte med at begge stilte opp i et «forsoningsmøte» initiert av redaktøren i Ny Tid. Her ble de enige om noen felles retningslinjer, blant annet fordeling av salgsområder, øyeblikkelig rapportering om eventuelle konflikter mellom selgerne og møter mellom selgerne av de to bladene for å øke den gjensidige forståelsen dem i mellom (Vårt land, 27.03.2013).

³³ Jeg hadde en kort samtale med noen rusbrukere jeg møtte på brua mellom Oslo S, Oslo City og Bussterminalen. De fortalte at de ikke hadde noen problemer med «utlendingene», at de hadde klare regler seg i mellom om hvem som fikk være hvor. Gjennom arbeidet på Frelsesarmeen observerte jeg flere ganger rusbrukere som kom inn, og som tydelig viste at de ikke var spesielt fornøyd med at Frelsesarmeen hadde et tilbud til utenlandske gjester. På en annen side var det også norske rusbrukere som kom innom for å få seg en kopp kaffe, som ikke hadde noe negativt å si om de utenlandske gjestene.

Det er vanskelig ikke å gå mer detaljert inn i debatten, for den har så mange interessante aspekter. På grunn av oppgavens rammer må jeg allikevel la vær, og nøye meg med et par kommentarer. Debatten mellom «Folk er Folk» og =Oslo er interessant fordi den, slik jeg ser det, handler om hvem som har mest «rett» til gata. Debatten førte til at to veldig utsatte grupper ble satt opp mot hverandre og man begynte å måle verdighet. Hvem er mest «verdigg trengende»? Er det våre «egne» rusbrukere eller er det «sigøyerne» fra utlandet?

Norske rusbrukere og tiggere har lenge blitt (og blir fortsatt) ansett som et problem i det offentlige rom. De samme beskyldningene tilreisende roma blir utsatt for, har norske rusbrukere også blitt (og blir fortsatt) utsatt for: de forsøpler (sprøyter og brukerutstyr i parker og ved skoler og barnehager), folk vil ikke ha dem i sitt nærmiljø, de er kriminelle etc. De representerer, hvis man skal si det med Douglas' ord, skitt, altså noe som ikke er på sin rette plass, noe som ikke passer inn (Douglas, 1997, s. 50). Måten mange reagerer på rusbrukere innebærer ofte det roma beskrev ovenfor, nemlig med frykt og unnvikelse. Nafstad viser til både Douglas (1997) og Cresswell (1996) når hun beskriver hvordan de åpne rusmiljøene i Oslo kommer i konflikt med systematiseringen vår av det offentlige rom (Nafstad, 2013, s. 91). Fordi rusmiljøene bryter med det vi forventer av roller og oppførsel i det offentlige rom faller de utenfor klassifiseringene og anses som noe uønsket, og forbindes med noe farlig. Debatten rundt salg av gatemagasiner viser at de opprinnelige selgerne, de norske rusbrukerne, blir plassert i forhold til en gruppe som er enda verre. Resultatet er at det dannes et hierarki av de utstøtte.

4.1.3 Diskriminering

Jeg tror de tenker at bare fordi vi er roma så skal vi dra. [...] Det er ikke rettferdig (Ana Maria).

Diskriminering på grunn av etnisitet er en historie som gjentar seg alt for ofte. *Hvor enn du går, dette er vårt problem, vår hudfarge [...] Gjennom hele menneskets historie har romafolket vært slaver (Dinu).* Å være del av en diskriminert folkegruppe er et viktig aspekt ved tilreisende romas selvrepresentasjoner. Alle rapportene som omhandler tilreisende roma i Oslo jeg har lest, forteller det samme. At dette er en gruppe som i stor grad diskrimineres, ikke bare på grunnlag av hva de gjør, at de tigger og har en annen måte å leve på enn de fleste nordmenn, men også på grunnlag av hva de er, nemlig roma. Rosvoll og Bielenberg skriver at «[i] stedet for å hevde at de negative holdningene kommer fra roms uttryksform, vil vi hevde

at det ligger antisiganske³⁴ forestillinger bak holdningene. Selv med en «eksemplarisk tiggings» ville nok holdningene fra majoritetssamfunnet vært negative.» (Rosvoll og Bielenberg, 2012, s. 13).

Hvordan er egentlig nordmenns holdninger til roma? Preger utstrakt antisiganisme møtene mellom tilreisende roma og det norske samfunnet? Da jeg besøkte en av hjelpeorganisasjonene fikk jeg en kopi av et brev de hadde fått fra Oslo kommune, Byrådsavdeling for kultur og næring. 15. mai 2013 fattet bystyret i Oslo følgende vedtak: «Byrådet bes følge med på utviklingen i holdninger til romfolk (sigøynere) og vurdere tiltak som kan hindre diskriminering og antisiganisme.» (Byrådsavdeling for kultur og næring, 09.07.2013). I følge brevet skal Byrådsavdeling for kultur og næring i samarbeid med frivillige organisasjoner³⁵ registrere former for, og omfang av diskriminering av tilreisende roma i Oslo. I slutten av februar 2014 kontaktet jeg Byrådsavdeling for kultur og næring og spurte om statusen for tiltaket. Jeg fikk i svar at vedtaket fortsatt er under oppfølging, men at de forventer en ferdig rapport i løpet av høsten 2014.

HL-senteret (2012) har gitt ut en rapport om den norske befolkningens holdning til jøder. Selv om hovedfokus er på holdninger til jøder stilles det også spørsmål om nordmenns holdninger til andre minoriteter, blant annet romfolk («sigøynere»)³⁶. Det viser seg at blant alle gruppene man undersøkte nordmenns holdninger til var det gruppa som ble omtalt som romfolk («sigøynere») som kom aller dårligst ut.

Rosvoll og Bielenberg (2012) skriver at det ikke finnes noen gode undersøkelser av diskriminering av rom i Norge (ibid. s. 11). I Sverige derimot, har diskrimineringsombudsmannen gitt ut en rapport som slår fast at det finnes en gjennomgripende diskriminering av roma på de fleste områder i det svenske samfunnet, blant annet på boligmarkedet og i møtet med sosialtjenesten, og en økende grad av diskriminering innenfor skole og helsevesen (Diskrimineringsombudsmannen, 2011). Rosvoll og Bielenberg skriver at rapporten understreker hvordan diskriminerende strukturer og krenking av individer, som rapporten har påvist, påvirker minoritetens eget selvbylde og bidrar til å skape en gruppeidentitet (Rosvoll og Bielenberg, 2012, s. 11).

³⁴ Antisiganisme er en spesifikk form for rasisme mot rom, som Europarådet siden om lag 2005 har anerkjent at eksisterer (Rosvoll og Bielenberg, 2012, s. 7)

³⁵ Organisasjonene som fikk brevet og ble invitert til å bidra var Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Oslo Røde Kors, Caritas, SEIF selvhjelp for innvandrere og flyktninger, Folk er Folk og Antirasistisk senter.

³⁶ I rapporten omtales roma som 'romfolk («sigøynere»)'. Jeg kan ikke finne noen avklaring av begrepsbruken i rapporten.

Når roma trekker frem diskriminering som en viktig del av sin selvrepresentasjon, er det med andre ord ikke tatt ut av løse lufta. De norske rapportene jeg har nevnt, i tillegg til større internasjonale undersøkelser (bl. a. FRA, 2012; Amnesty International, 2014; Verdensbanken, 2014) viser at diskriminering av roma er utbredt og dypt forankret i sosiale strukturer, også i romas egne selvrepresentasjoner.

4.2 Møtet med politiet

Hvordan er holdningen blant tilreisende roma ovenfor politiet i Oslo? Ana Maria har vært i både Tyskland og Frankrike tidligere. Jeg ber henne sammenligne politiet der med politiet her i Norge. *Der, som alle andre steder, finner du både gode mennesker og dårlige mennesker. Forskjellen er at politiet der, de forstyrret oss ikke like mye som her i Norge... De lot oss... De hadde steder, herberger, der vi kunne sove.* Tilsvarende beskrivelse har jeg hørt flere ganger, at politiet i Norge er mer plagsomme enn i andre land, og ofte beskrives norsk politi som verre enn andre steder. Hvordan kan det ha seg? Jeg snakket med Martin om det og han sa at mye har å gjøre med vekking om natta og bortvisning fra oppholdssteder. I andre europeiske byer er det vanligere med hjemløse og de er ofte mer vant til tilreisende roma. I utlandet er de rett og slett ofte for mange til at politiet får gjort noe med det. Her i Oslo er de så få at politiet har muligheten til prioritere det. Dessuten kan det hende at områder med mange hjemløse er ansett som mye mer normalt i andre land enn i Oslo. Martin fortalte også at sammenstøt med politiet i andre land kan være mer fysisk og brutalt, men at det ikke nødvendigvis fører til at de anser politiet som verre enn her. Brutaliteten de opplever i Oslo ligger i de stadige bortvisningene, og det kan oppleves som verre enn for eksempel vold. Tone som jobber på Møtestedet forteller også at de stadige bortvisningene er noe tilreisende roma hun er i kontakt med er opptatt av. *De blir jo sinte på politiet og veldig opprørte, av at de ikke får lov til å være noe sted, at de blir jagd gjennom byen, at de ikke får lov til å sove noe sted... Det er klart at det er jo veldig utmattende for folk (Tone).*

De fleste føler plaget av politiet. Allikevel svarer flere bekreftende på spørsmål om de noen gang føler seg beskyttet av politiet.

For eksempel, en narkoman kom til meg og tok pengene mine og politiet tok han og ba han om å legge pengene tilbake. Jeg har mye erfaring med det for jeg har vært her lenge og jeg vet at politiet, de gjør jobben sin. [...] Jeg synes politiet er

veldig flinke. Og jeg tror at hvis politiet ikke hadde vært ute i gata, så ville noen kommet og drept oss (Georghe).

Georghe er den eneste som har et utelukkende positivt inntrykk av politiet. Allikevel trakk flere frem trusselen fra rusbrukere som noe politiet bidro til å minke. Norske gatearbeidere og andre gatefolk konkurrerer med tilreisende roma om bruken av det offentlige rom, og med politiet som «øverste leder» er det ikke rart at de blir viktige i dette spillet.

Jeg blir veldig glad når jeg ser politiet. Jeg synes det er veldig fint når de går rundt, når de patruljerer. Men det er ikke så ofte de er ute til fots. På grunn av det er det mye stjeling. Derfor er det mye narkomane også, for da har de tid til å kjøpe dop og sånn. Hvis det hadde vært politi i gatene, hvordan kunne doplangerne vært ute på gata og solgt? Jeg vet ikke hva mer jeg kan si... Mer enn at politiet kommer og forstyrrer oss når vi sover (Dinu).

Sitatet til Dinu er illustrerende på den måten at mange roma har et tosidig forhold til politiet. De fleste føler seg til en viss grad beskyttet, spesielt på dagtid når de er ute og tigger. På kvelden og natta derimot, opplever de politiet som plagsomme og brutale. Dette er allikevel en forenklet fremstilling, og som jeg senere skal diskutere, er det ikke alltid politiet oppleves som betryggende på dagtid heller.

4.3 Kommunikasjon

Både roma og politibetjenter trekker frem kommunikasjon som en hovedutfordring i møtet seg i mellom. Mange roma snakker ikke engelsk. Noen snakker litt spansk, italiensk, eller andre språk, men ofte oppstår det stor kommunikasjonssvikt mellom dem og politiet. For politiet innebærer det at de ikke får forklart det de ønsker å formidle, i tillegg til at det kan bli problematisk å skrive ut forelegg eller gi andre straffer fordi de ikke er sikre på om beskjeden de har gitt er forstått. For tilreisende roma sin del er det en utfordring fordi de ikke forstår hva det er de gjør galt. Som Ana Maria sier, *når du er i Romania vet du hvilke regler som gjelder, du ser det på tv, du vet hva du kan forvente. Når du er i et fremmed land vet du ikke. Hvordan skal du vite? Spesielt når du ikke kjenner språket...*

Politiet er avhengig av kommunikasjon. Finstad skriver at selv om politiet er gitt retten til å bruke makt, for eksempel gjennom pågripelser, skjer dette bare unntaksvis i ordenstjenesten, makten ligger heller i muligheten til å advare, megle, veilede og overse. «Orden skapes først og fremst gjennom ord.» (Finstad, 2003, s. 175). Dermed handler kommunikasjon om styring.

Det er vanskelig å styre de som har lite å miste, men det er også vanskelig å styre de som ikke har de nødvendige ferdighetene til å la seg styre. Det politiet omtaler som kommunikasjonsproblemer handler sannsynligvis langt på vei om dette, fordi tilreisende roma de møter sjeldent kan prate norsk eller engelsk, og ofte kan de heller ikke lese og skrive. Da blir det vanskelig for politiet å styre dem, de får ikke en gang forklart hvorfor det de gjør er ulovlig. Mange tilreisende roma i Oslo har med andre ord hverken kunnskapen eller kommunikasjonsevnen som er nødvendig for at politiet kan få legitim makt over dem.

4.3.1 «Go, go!», tegnspråk og gestikulering

Fordi jeg ikke forstår språket veldig godt så kan jeg ikke forstå alle ordene de sier. Men vi skjønner når de sier «go, go!», og de sier at vi ikke får lov til å sove her (Andreea).

Flere sier at politiet kommuniserer på denne måten, og at de egentlig ikke forstår annet enn at de er uønsket på stedet de befinner seg. Jeg tok dette opp med politibetjentene og spurte om det kunne henge sammen med språkproblemene.

Jeg tror det er mye i det du sier, at mange bare sier "go, go", på grunn av språkproblemene og du vet ikke helt hva du skal gjøre. Men da har du aldri mulighet til å få gjort noe videre. Det blir det samme hver eneste gang, problemet blir bare værende og de vet ikke hva de har gjort galt, eller hva de ikke skal gjøre. Og da kommer man ingen vei da (Helene).

Ingen av politibetjentene sier de kommuniserer ved å si «go, go!», men de benytter seg av alternative kommunikasjonsmåter.

Det er jo ikke så enkelt å skulle formidle at på grunn av at du har sovet her i natt, og det ikke er lov å sove i Oslo sentrum, så vil du bli bortvist i 24 timer fra det her stedet, med radius på 200 meter, og hvis du ikke etterkommer politiets pålegg kan du bli innbragt og bøtelagt for brudd på politiets pålegg, ikke sant, det er jo det de trenger å vite og det de skal forstå. Vi har benytta oss av google translate, med stemme! Altså, man må være kreativ [...]Jeg bruker hele kroppen min jeg, når jeg prater med dem! Armer og bein og det blir mye greier. Så det er utfordring, virkelig (Pia).

Pia sier hun ofte er i tvil om de hun har bortvist forstår hva bortvisninga innebærer. I så fall skriver hun det ned i loggen, slik at det er dokumentert. Kristian synes også kommunikasjonen er problematisk. *Det blir gestikulering og tegngivning og peking på klokka og... Også nikker de og smiler og later som om de har forstått og så er vi fornøyd og så går vi*

hver til vårt (Kristian). Slik jeg forstår Kristian er han skeptisk til måten politiet kommuniserer på fordi det ikke nødvendigvis blir forstått og dermed ikke har noen effekt utover at det løser et problem der og da. Dersom man ser på kommunikasjonen fra politiets side som en form for styring, blir nødvendigvis styringen vanskelig dersom man ikke får kommunisert hvilke regler som gjelder. Å rope «go, go!» for eksempel, er mer å forstå som en form for grensekontroll, en beskjed om at her får du ikke være, enn disiplinering, som handler om å lære dem hva som er lov og ikke, og «oppdra» folk til å oppføre seg skikkelig. Det er disiplineringen som er politiets mål, slik jeg har tolket det, forstått som at de ønsker at «lære» tilreisende roma hvilke regler som gjelder i forhold til både soving og oppholdssteder, og som vi skal se, adferd. De ønsker å skape orden. Selvfølgelig vil roma lære ved å bli bortvist gang på gang også, men det er ikke en måte politiet ønsker å jobbe på.

Et annet aspekt ved kommunikasjon er det juridiske. *Så er det jo noen som vifter med henda og sier "don't come back", men juridisk så er ikke det et korrekt pålegg om bortvisning (Tobias).* Hva så med tegnspråk, gestikulering og google translate? Er det greit å benytte seg av i juridisk forstand?

Jeg er litt skeptisk til google translate! [...] Det er en kreativ løsning... Det ville aldri bli brukt hvis det er en formell setting. Har vi har noe viktig vi skal si til dem blir det tatt kontakt med tolk. [...] Hvis det gjelder en bortvisning er det gjerne uaktuelt å ta kontakt med en tolk. Men det er klart, strafferettslig så trur jeg at hvis vi skulle anholdt en rumener for ikke å etterkomme politiets pålegg etter at en bortvisning er gitt, så tror jeg ikke den saken vil stå seg i retten fordi at kommunikasjonsproblemene er så store at vi på en måte kan ikke stå der med rak rygg i retten og si at ja jeg sa det og han forstod det. Sånn som du gjør til en nordmann for å si det sånn (Kristian).

Konsekvensen av kommunikasjonsproblemene for Kristian er at han ikke anholder tilreisende roma som ikke etterkommer politiets pålegg fordi han er usikker på om det juridiske er på plass. Igjen ser vi at styringen av tilreisende roma er vanskelig, også juridisk.

4.3.2 Skrivet

Tobias og Helene synes kommunikasjonen er en utfordring i møtet med tilreisende roma, men de har funnet en løsning.

Det er jo som oftest noen som kan engelsk da. Men de er ikke så flinke med det juridiske på engelsk og det er kanskje ikke vi heller, men vi har et skriv, som er på rumensk. På ca. 3-4 sider, hvor det står sånn enkelt forklart, at vi er fra politiet, camping er forbudt, og gjentakelse vil føre til at du blir innbragt. Det er ikke alle som kan lese, men vi finner som regel en som kan lese, som tar høytlesning for den lille gruppa. Det står jo på rumensk, ganske greit forklart. Da blir det rett juridisk fra vår side og de skjønner konsekvensen av å bryte campingvedtekten (Tobias).

Hva skjer hvis det viser seg at ingen kan lese? Tobias sier de ikke har møtt på noen grupper hvor ingen kan lese enda. Jeg spurte Helene hvordan de visste at skrivet ble korrekt opplest, for jeg regnet med at det ville være en viktig juridisk faktor.

Det er jo en av deres egne som leser opp på rumensk, og de skjønner jo rumensk muntlig. Og nå har vi hørt det bli opplest en del ganger, og om du følger med så kan du faktisk følge med på at han leser det riktig. At ikke han står og forteller en eventyrhistorie isteden. Pluss at det står jo nesten, jeg kunne prøvd meg på å lese det, da hadde det ikke blitt riktig uttale sannsynligvis, men.. Vi har i hvert fall en liten kontroll med at det som står der blir lest opp. Det pleier å funke, da pleier de alle å nikke etterpå og.. [Tobias skyter inn:] "da" sier dem, det betyr ja.

Tobias og Helene har gode erfaringer med å bruke det rumenske skrivet og de bruker det ofte. Pia og Kristian benyttet seg ikke av det. Hvorfor? Jeg intervjuet Helene og Tobias etter Pia og Kristian, så jeg fikk ikke spurt noe nærmere om det. Kristian og Pia nevnte at de også hadde benyttet seg av et oversatt skriv, men at det fungerte dårlig.

Vi har sånne faste meldinger som er skrevet. Men så har du denne analfabetproblematikken da, ikke sant, det er jo ikke alle som kan lese, eller som gir uttrykk for at de ikke kan.[...]. Da kan ikke vi bare si at vi tror ikke noe på at du er analfabet og sånn, vi kan jo ikke det (Pia).

Det er interessant at politibetjentene har så ulike erfaringer.

4.4 Tigging

Tigging er hovedinntektskilden til de fleste roma jeg har snakket med og mange er opptatt av å fortelle hvordan det er å tigge i Oslo. Tigging er også et av hovedtemaene politifolkene tar opp når jeg spør om hvilke måter de er i kontakt med tilreisende roma. For politiet kan tiggingen representere et problem, spesielt når det kommer til det de omtaler som aggressiv tigging. De beskriver en vanskelig balansegang mellom det som i utgangspunktet er en lovlig

aktivitet, men som i politiets øyne kan representere en ordensforstyrrelse. Først en tur innom noen fortellinger om hvordan det er å være tigger i Oslo fra perspektivet til tilreisende roma.

4.4.1 En utsatt posisjon

Mange forteller om negative opplevelser i forbindelse med tiggingen. Ovenfor skrev jeg om hvordan de opplever møtet med norske rusbrukere, og at de ofte blir plaget av dem. Allikevel er det ikke bare rusbrukere de opplever lite hyggelige møter med, det er også vanlige folk i gata. Dinu har opplevd å bli fysisk angrepet med slag mens han satt og tigget. Situasjonen ble heldigvis avverget av en forbipasserende som tilkalte politiet. *Hvis det ikke hadde skjedd så ville han drept meg på stedet (Dinu).*

Diana har også hatt negative opplevelser når hun har sittet og tigget. *Det er folk som sparker oss i beina og i koppen [...] Noen prøver å slå oss eller spytte på oss.* Jeg spør hvordan det føles når noen gjør det. *Jeg føler meg veldig dårlig.. Min selvtillit blir veldig lav... Men... Hva kan jeg gjøre?* Det Diana sier vitner om en form for hjelpeløshet som er vanskelig å ta innover seg. Nå vet ikke jeg hva Diana kjenner til av rettigheter hun har eller hva slags nettverk hun har. Allikevel tenker jeg at ettersom hun har konkludert med at det ikke er noe hun kan gjøre dersom hun blir sparket og spyttet på, er hun i en mildt sagt underlegen posisjon. En slik posisjon er nok ikke unik for tilreisende roma, denne typen hjelpeløshet og følelse av avmakt gjelder nok mange som befinner seg langt nede på den sosiale rangstigen. Allikevel er det, for tilreisende roma, noen aspekter som kanskje befester den underlegne posisjonen i større grad enn for nordmenn; nærmest total mangel på felles språk og kommunikasjonsmuligheter, lite kunnskap om rettigheter, i tillegg til mangel på nettverk og støtteapparat.

Selv om mange opplever negative hendelser i forbindelse med tigging, er det flere som beskriver positive møter med publikum på gata.

Det er fint og det gjør meg stolt, det er mange som ikke gir penger, men som kysser meg på hodet og sier beklager, jeg har ikke penger å gi deg nå. Jeg skjønner hva de sier. Jeg kan ikke språket, men fra handlingene deres forstår jeg. Denne typen handlinger eller holdninger respekterer jeg veldig. Det forblir i hodet mitt og jeg tenker, hvorfor gjorde den personen det? Jeg er veldig takknemlig for at de bare... Prater med meg... (Ana Maria)

Flere sier at selv om folk ikke gir penger, så er det å gi et vennlig blikk, et smil, eller andre gester, noe de setter stor pris på. Da føler de seg respektert og verdsatt.

Jeg spurte Emanuel om han følte seg respektert her i Norge og han sa at ja, det var noen som viste respekt. Jeg spurte hvordan folk viste respekt og han svarte blant annet at *de prøver ikke å unngå deg...* Det å ikke bli unngått kan med andre ord være et uttrykk for respekt. Å få lov til å eksistere uten at noen tar tydelig avstand til en, kan oppleves som en form for anerkjennelse.

I introduksjonen beskrev jeg Axel Honneth sine tre anerkjennelsessfærer, nemlig kjærlighet, rettigheter og oppnåelse. Gro T. Lie skriver at av de tre formene for anerkjennelse er kjærlighet den mest grunnleggende (Lie og Granby, 2011, s. 149). Videre skriver hun at overgrep som for eksempel vold er et brudd på kjærlighetens forutsetninger, det mest basale av alle behov. Det truer menneskers integritet og hindrer oppbygningen av tillitsforhold (ibid. s. 156). Diana sier hun får veldig lav selvtillit når hun blir utsatt for vold, noe som kan være et uttrykk for at hun opplever at integriteten sin er truet. Når en gruppe blir utsatt for så mye diskriminering som roma gjør, også i form av vold (Amnesty International, 2014), kan det ha en effekt på tillitsforholdet gruppa har til majoritetssamfunnet. Det kan bygge opp under det Engebrigtsen omtaler som et parallelt minoritetssamfunn (Engebrigtsen, 2012, s. 38). Selv-eksklusjonen fra majoritetssamfunnet og inklusjonen i et eget minoritetssamfunn er en «uintendert bieffekt av århundrer med eksklusjon fra majoritetssamfunnets side, men er samtidig den viktigste ressursen for å kunne leve et anstendig liv på sine egne betingelser» (ibid.). Med andre ord kan man håndtere det å være utstøtt ved å minimere tilknytningen man har til majoritetssamfunnet og heller styrke båndene man har innad i gruppa.

Kjærlighet handler om å gi og få følelsesmessig oppmerksomhet og bekreftelse, og å se den andre og den andres behov. Lie skriver at kjærlighet er noe man får gjennom nære relasjoner, som foreldre-barn-relasjoner eller vennskap (Lie og Granby, 2011, s. 149). Jeg tenker at det ikke trenger å være begrenset til nære relasjoner. I interaksjon med fremmede kan man også finne uttrykk for kjærlighet, som for eksempel når en eldre dame blir hjulpet over veien. Det kan være ren høflighet, men det kan også være genuin interesse og oppmerksomhet ovenfor et medmenneske. Når roma som tigger får et vennlig blikk, et smil, når noen prater til dem eller på andre måter anerkjenner deres eksistens, kan det oppleves som et uttrykk for kjærlighet fordi de blir sett som medmennesker. Basert på mitt materiale er det noe tilreisende roma setter stor pris på, og det kan bety mer enn å få penger i koppen. Slik jeg ser det er det ikke

noe enkelt svar på hvorvidt roma ønsker å være en del av majoritetssamfunnet eller om de heller ønsker å ta avstand og holde seg til sine. Sannsynligvis er den dårlige behandlingen de alt for ofte utsettes for med på å styrke båndene dem i mellom, men samtidig virker det, ut i fra mitt materiale, som om anerkjennelse hos majoritetsbefolkningen betyr mye for dem.

4.4.2 Å holde seg nede

Mange er opptatt av å fortelle at de tigger på en ordentlig måte. Ærligheten og lovlydigheten manifesteres i tiggingen. Hvordan viser de at de er ærlige og ordentlige mennesker i rollen som tigger, hvilke virkemidler tar de i bruk? Et interessant empirisk funn er at mange snakker om det å holde seg nede.

Når jeg holder meg nede, når jeg ikke forstyrrer noen, det passerer kanskje tusen mennesker. Hvis noen vil gi meg kanskje en krone, greit, men jeg gjør ikke noe galt, jeg tar ikke hånda nedi en annens lomme. Jeg forstyrrer ingen, jeg sier ikke «gi meg, gi meg». Jeg holder meg bare nede på gata (Diana).

Ana Maria forteller om tilsvarende. *Jeg ber ingen om å gi meg penger. Jeg holder meg nede på gata og venter på at noen skal gi noe. Jeg føler at denne måten er mye bedre, at det fungerer mye bedre. Å ikke si noe, bare holde seg i ro nede på gata (Ana Maria).*

Det er to aspekter ved det å holde seg nede, posisjonen er både praktisk og symbolsk. Praktisk fordi man er ute av stand til å stjele eller forstyrre. Det kan kanskje ses som en måte å begrense eget handlingsrom for å vise omverdenen at man ikke utgjør en trussel. Det bringer oss over til det symbolske, å ikke være truende eller fremstå som aggressiv eller pågående. Som Tesar skriver, posituren av den sittende kroppen viser både ydmykhet og respekt for giverne (Tesar, 2011, s. 23). Men det å vise ydmykhet og respekt, og å vise at man ikke utgjør noen trussel, kan lett gli over til ren underlegenhet. Dessuten er det å sitte på bakken med koppen foran seg en mye mer utsatt posisjon enn det å gå eller stå med koppen. Det er enkelt for folk å sparke vekk koppen, eller sparke personen som sitter der, og det er lettere å overse noen som sitter nede, utenfor synsfeltet. De som velger å sitte nede, velger dermed også å utsette seg selv for alle de farer denne posisjonen medfører, både fysiske farer som vold og trakassering og symbolske farer i det å ikke bli sett.

Hvordan har de kommet frem til at det å holde seg nede er en effektiv strategi når det gjelder tigging? Engebrihtsen skriver at hvis man skal lykkes som tigger er det viktig å kjenne

normene og reglene som gjelder for tiggeradferd generelt, for tiggerpraksis spesielt og hva som er de potensielle givernes kriterier for hvem som anses som «verdig trengende» (Engebrigtsen, 2012, s. 35). Normene og reglene for hva som kjennetegner en «verdig trengende» kan man lære på to måter slik jeg ser det: enten ved å få beskjed om hva som er normene og reglene, eller ved å finne det ut via pengene som havner i koppen. Det kan hende de faktisk får mer penger i koppen dersom de sitter på bakken, og at de gjennom inntjeningen selv har kommet frem til at dette er den beste strategien. Allikevel har jeg hørt mange si at de får mer dersom de beveger seg rundt og spør om penger, så det å holde seg nede trenger ikke alltid og nødvendigvis å føre til bedre inntjening. Det jeg har funnet er at de i stor grad blir opplært, eller disiplinert om man vil, av det norske samfunnet. En ting er at de får beskjeder, direkte eller indirekte av folk de møter på gata. Men det er også andre aktører som lærer dem opp i hvordan de skal oppføre seg når de tigger. De frivillige organisasjonene, som er i kontakt med tilreisende roma, kan være en del av denne opplæringa. Tone fra Møtestedet er et eksempel.

Vi har vært litt sånn på å gi folk informasjon om måter å tigge på som ikke opprører folk. Før var det jo mange som kom hit og tenkte at det var en god ide at det så ut som om de hadde et handicap for eksempel. Det var noe mange ble veldig sinte på. Så jeg har snakket med noen av dem og sagt at det ikke er så lurt å gjøre. Der har det jo skjedd en stor forandring, det er jo nesten ingenting nå lenger.

Andre gir mer direkte beskjeder. Da Ana Maria kom til Oslo for første gang kjente hun ikke til reglene for tigging, men lærte fort.

Jeg tenkte kanskje ikke, men jeg gikk med koppen bort til en person. Akkurat da passerte en politibil. Da stoppa de bilen, kom ut og gikk bort til meg, ba om identifikasjon og satte meg inn i bilen. Så kjørte de rundt, ganske lenge. Jeg skjønnte ikke hva de ville med meg, det var første gangen jeg var her i Norge. Og så ble jeg bare satt av ved Grønland T-banestasjon. Kanskje de sjekka meg på dataen, og så at jeg var okei og at jeg ikke hadde noen problemer og så ga de meg passet tilbake og fortalte at jeg ikke fikk tigge stående. At jeg måtte sitte på bakken.

At politiet gir beskjed om hvordan de skal tigge, er et tema jeg har tatt opp med politibetjentene. Jeg forteller Kristian at noen sier de har fått beskjed om å sitte og tigge, og spør om det er vanlig å gi slike beskjeder. *Jeg har aldri sagt det, men det kan godt være at det*

er en utbredt holdning i politiet at det er bedre å sitte enn å drive og gå med koppen. Jeg spør Tobias om han sier i fra hvis han ser noen tigge stående eller gående.

Jeg har aldri gjort det i uniform, men jeg har gjort det når jeg har vært sivil, når det kommer noen mot meg. Da sier jeg "this is", jeg husker ikke hva jeg sier, men "i will call the police!", og da setter dem seg eller går. [...] Det er jo på en måte en borgerplikt.

Gjennom de konkrete møtene med ulike aktører i samfunnet blir roma som kommer til Oslo opplært i hvordan de skal oppføre seg når de tigger. Hvorfor blir de opplært i å holde seg nede på bakken, og ikke gå rundt og aktivt oppsøke folk? Kan man se på det som en form for disiplinering? Sahlin (2001) skriver at disiplin sørger for et «ordnet» samfunn, gjennom å kontrollere og forbedre problematiske individer slik at deres negative innflytelse kan begrenses (ibid. s. 123). Når tilreisende roma får beskjed om å sitte stille og tigge skaper det orden og oversikt, samt at det hindrer publikum i å forholde seg til tiggerne i like stor grad. Når de holder seg nede på bakken er det enklere å passere uten å måtte forholde seg til dem. Å få tiggerne ut av synsfeltet demper graden av interaksjon, noe som ikke kan unngås dersom de kommer gående med koppen. Dermed begrenses den negative innflytelsen tiggerne kan ha i form av at folk blir plaget eller forstyrret.

4.4.3 Aggressiv tigging

En grunn til at det å gå rundt med koppen er uønsket er at det kan oppfattes som aggressiv tigging, noe som i følge politibetjentene er ulovlig. Jeg har ikke lyktes i å finne noe forbud mot aggressiv tigging, hverken i lovverket eller i politivedtektene. Jeg har spurt politibetjentene hvor i lovverket forbudet hjemles, men det har hersket litt usikkerhet rundt dette spørsmålet. Det vi har kommet frem til, er at forbudet kan hjemles i Straffelovens § 350³⁷, om forseelser mot den alminnelige orden og fred. I tillegg til Straffeloven kan man

³⁷ «Den som ved slagsmål, støy eller utilbørlig adferd forstyrrer

a) Den alminnelige fred og orden,

b) Den lovlige ferdsel,

c) Omgivelsenes nattemør eller

d) Omgivelsene på et sted hvor han uberettiget forblir tross pålegg om å fjerne seg,

Straffes med bøter eller fengsel inntil to måneder. På samme måte straffes den som i selvforskyldt rus forulemper eller volder fare for andre. Medvirkning straffes på samme måte.» (Straffeloven, § 350)

bruke Politilovens § 7³⁸, om håndhevelse av offentlig ro og orden. Ingen av lovene nevner aggressiv tigging eksplisitt. Flere av politibetjentene forteller om interne retningslinjer innad i politiet som omhandler aggressiv tigging. En av betjentene på Sentrum politistasjon fortalte for eksempel at de har et tiltak som kalles «Sommer i sentrum». «Sommer i sentrum» er fokusområder for Sentrum politistasjon i sommermånedene, og aggressiv tigging er nevnt som et fokusområde de skal være ekstra oppmerksomme på. En annen fortalte at det i enkelte interne skriv hos politiet står at aggressiv tigging er noe de skal slå ned på fordi det er ulovlig. Jeg har undersøkt litt, og blant annet funnet et brev fra Oslo Politidistrikt til Politidirektoratet der det står at aggressiv tigging anses som en straffbar overtredelse av strl. § 350 og Politilovens bestemmelser (Oslo politidistrikt, 30.05.2012). Det jeg derimot ikke har funnet, er en definisjon av begrepet.

Hva er aggressiv tigging?

Fordi jeg ikke finner noen definisjon av hva aggressiv tigging er, ba jeg politibetjentene om å definere begrepet.

Jeg tror ikke det går an å gi en definisjon, det blir litt sånn tid og sted. Er det en uteservering som er full av folk som sitter og spiser og som reelt føler seg forstyrret av den koppen, så er det ikke greit. Hvis du tar deg på en sånn måte at folk faktisk er nødt til å ta en runde rundt deg for i det hele tatt kunne komme forbi, så er det også over en grense. Men hvis du på en måte beveger deg med folkestrømmen i gata og har med deg koppen din, så er det greit. Det er en vurdering på tid og sted for hva som er aggressiv tigging. Så det blir veldig subjektivt da, en vurdering i fra politimann til politimann (Kristian).

³⁸ «Politiet kan gripe inn

1 for å stanse forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller når omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser

2 for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet

3 for å avverge eller stanse lovbrudd.

Politiet kan i slike tilfeller blant annet regulere ferdseien, forby opphold i bestemte områder, visitere person eller kjøretøy, uskadeliggjøre eller ta farlige gjenstander i forvaring, avvise, bortvise, fjerne eller anholde personer, påby virksomhet stanset eller endret, ta seg inn på privat eiendom eller område eller påby områder evakuert

Unnlater noen å etterkomme pålegg gitt i medhold av første ledd, kan politiet for den ansvarliges regning sørge for at det nødvendige blir gjort for å hindre at forsømmelsen volder skade eller utsetter allmennheten for fare.

På andre offentlige myndigheters ansvarsområder kan politiet gripe inn umiddelbart når et forhold medfører alvorlige ordensforstyrrelser eller fare for slike, dersom vedkommende organ ikke er tilgjengelig eller inngrep fra dette antas umulig, virkningsløst eller ikke kan skje i tide. Den ansvarlige myndighet skal snarest mulig underrettes om inngrepet.» (Politiloven, § 7)

Kristians refleksjoner rundt hva aggressiv tigging innebærer er nokså representativ blant politibetjentene jeg har snakket med, selv om han er den eneste som sier at det er greit å bevege seg med folkestrømmen. Alle nevner at det å gå med koppen og aktivt oppsøke folk er over grensa for aggressiv tigging. Pia er den eneste som forteller at hun har anmeldt tilreisende roma for aggressiv tigging.

Jeg har vel ved et par tilfeller anmeldt folk for det. Det var rett og slett fordi det var veldig klart for meg at dette var aggressiv tigging. Da var det vel to stykker som starta på en cafe og var på alle uteserveringer helt opp til Scotsman, der de ble anholdt av oss. Så det var liksom helt klart at det var aggressiv tigging.

Helene og Tobias er ikke så mye borti aggressiv tigging.

Vi vet jo at det er ikke lov med aggressiv tigging, men ser de uniformert politi så sitter de jo dørgende stille. Så vi får jo egentlig ikke gjort noe opp mot det, med mindre vi har sivile eller innringere, folk som sier at de har en plagsom oppførsel. Men er vi uniformert er det veldig sjeldent at vi får tatt de på det, eller at vi ser det (Helene).

Basert på mine data kan all tigging som på en eller annen måte oppfattes som plagsom, gå under betegnelsen aggressiv. Altså tigging som ikke foregår på den «riktige» måten, tigging som ikke er på sin plass. Tigging på sin plass er tigging sittende, andre former for tigging blir gjenstand for oppmerksomhet og eventuelt sanksjoner. Cresswell skriver at tanker om skitt og forurensning henger sammen med maktrelasjoner i samfunnet fordi de understreker, på en ideologisk måte, hva som er 'out of place' (Cresswell, 1996, s. 39). Med andre ord, de som har makt er de som kan definere hva som ikke er på sin rette plass. Jeg mener på ingen måte at det bare er politiet som ikke ønsker at tiggere skal tigge gående, poenget er at det ikke er roma selv som har funnet det på (selv om de noen ganger adopterer denne definisjonen). Aggressiv tigging er en overskridelse av grensen for hva de med makt og autoritet anser som «riktig» tigging, og derfor slår de ned på det for å opprettholde orden. Hva slags orden er det man forsøker å opprettholde? Hvorfor forstyrrer såkalt aggressiv tigging denne ordenen?

Mange vil nok si at det handler om kriminalitet. Politibetjentene jeg har snakket med er tydelige på at det foregår mye kriminalitet blant denne gruppa, blant annet lommetyverier. Allikevel har jeg inntrykk av at det er noe mer grunnleggende enn kriminalitetsforebygging som ligger bak kontroll av tiggere. Slik jeg ser det handler det i bunn og grunn om at dette er mennesker og handlinger som er uønsket, noe både regjeringen og byrådet i Oslo selv har uttrykt. I en spørreundersøkelse på oppdrag fra VG i 2013 sa halvparten av de spurte i Oslo at

de plages av tigging. Halvparten av de spurte på landsbasis ønsket et tiggerforbud (VG, 30.04.2013). I en spørreundersøkelse gjort av Aftenposten i 2014 er to av tre positive til et tiggerforbud i sin kommune (Aftenposten, 12.04.2014). Fordi myndighetene (foreløpig?) ikke har mulighet til å stenge tiggere ute gjennom grensekontroll (i både bokstavelig og overført betydning), brukes midlene man har tilgjengelig for å kontrollere og regulere tiggingen, hvis hensikt er å minimere den antatte risikoen og uromomentet tiggingen utgjør.

4.5 Ansamlinger

Jeg spør Kristian på hvilke måter han er i kontakt med romfolk.

Det første som detter ned i hodet på meg er Nasjonalteatret T-banestasjon. [...] Der er det et dilemma for politiet, det er faktisk ganske vanskelig for oss å jobbe med det her. Ofte får vi en klage, en ansamling av rumenere er ofte ordet som er brukt. Også kommer vi på stedet og... Det skjer ingenting der! Det er rolig, men det sitter kanskje 20, 30, opptil 50 rumenere rundt fontenen ved Narvesen. De gjør ingenting, de er bare der og det er i utgangspunktet ikke ulovlig. Så er det liksom, hva skal vi gjøre med det her? [...] Men i dette tilfellet så forteller de på Narvesen at hver gang det kommer rush med T-banen så stormer de inn på kiosken, så idet kiosken fylles med andre folk så kommer det 20 rumenerne i tillegg. Da har vi et grunnlag for da representerer gruppa et problem for kiosken og da er det litt enklere å spre en folkemengde og be dem om å gå en annen plass. Men sitter de der og drikker kaffen sin og ikke gjør noe galt, så synes jeg det er litt mer problematisk å sende de avgårde. For da bruker de byrommet som byrommet er tiltenkt å brukes.

Hvor går grensen for at en ansamling mennesker utgjør et problem? Og hvor går grensene for hvordan man kan bruke byrommet slik det er tiltenkt? Sannsynligvis er det ofte opp til hver enkelt politibetjent å avgjøre det. Noen ganger er ansamlinger av tilreisende roma problematiske i seg selv, uten at de gjør noe spesielt, men bare at de er der og at de er mange. *For eksempel, der det samler seg veldig mange på en plass. Fortau for eksempel, der ser man jo at folk kan ha litt problemer med å komme forbi. Da er det sånne ting som vi griper inn i, for vi ønsker jo at det skal være fri ferdsel på gatene (Pia).* De trenger med andre ord ikke gjøre noe spesielt, men er de mange nok mennesker på feil sted kan det føre til at politiet griper inn.

Sannsynligvis vil politiet gripe inn uansett hva slags folkemengde det er snakk om, hvis de hindrer ferdselen. Det kan allikevel hende tilreisende roma oftere blir utsatt får denne typen

kontroll enn andre, fordi de bruker byrommet på en annen måte enn det som er «vanlig». De er ofte mange samlet, de er ikke nødvendigvis på vei noe sted, og ikke minst er de svært synlige. De skiller seg ut, ikke bare på grunn av klær og utseende, men også i form av oppførsel og adferd. De er 'out of place' og blir dermed gjenstand for oppmerksomhet. Det at de bryter «normaliteten», overskrider grensene for normal bruk av det offentlige rom, kan i seg selv legge grunnlag for kontroll og sanksjonering, selv om de ikke gjør noe ulovlig.

4.5.1 Parker

Som tidligere nevnt holder mange tilreisende roma til i parker og på andre offentlige steder når de skal spise, slappe av eller ha sosiale sammenkomster. Mange forteller at de har fått beskjed av politiet om å fjerne seg, uten at de forstår hvorfor. *En gang da vi lagde mat i parken så kom de bort til oss og sa at vi måtte gå. [...] De vet at vi ikke snakker språket og at de kan gjøre som de vil. De kan behandle oss som de vil (Bogdam).*

Noen føler seg trakassert av politiet. *Da vi grillet i parken og forberedte maten, så var det noen politifolk som kom og sa at vi ikke fikk lov til å gjøre det der og helte vann på grillen og kasta maten vår (Diana).* Jeg spurte politibetjentene om de hadde opplevd at politiet heller vann på grillen og lignende. Det var det ingen som hadde og de understreket at det ikke er ansett som en normal eller godkjent praksis.

Jeg nevnte problemene tilreisende roma forteller om i forbindelse med å bli bortvist fra parker når de lager mat for politibetjentene. Pia sier hun aldri har slått ned på noen som har grilla i parken, og hun understreker at det ikke finnes noen hjemmel til å slå ned på det. Det som er lov for andre, må også være lov for denne gruppa. Hun sier at det kan være andre grunner til at de blir bortvist, men ikke matlagingen i seg selv.

Igjen da, så kan det jo være en kommunikasjonsutfordring. At de kanskje tror de blir jagd bort fordi de griller i en park. Men kanskje det er et par tre fire stykker som sitter og drikker alkohol, kanskje er berusa. Kanskje det rett forut har vært bråk, kanskje noen av dem har krangla høyløyt. Det skjer jo, det har jeg vært borti. Det kan være mange grunner til at de i den situasjonen hvor de lager mat blir bortvist.

Som Pia påpeker kan mye av problemene tilreisende roma opplever i forbindelse med oppholdssteder i byen knyttes til kommunikasjonsproblemer, heller enn at de faktisk gjør noe galt.

4.5.2 Mennesker som ikke passer inn

I forbindelse med forsøkene på å fjerne det åpne rusmiljøet fra sentrum skriver Nafstad (2013) at det ser ut til å være et mål om et offentlig rom som er ryddig og attraktivt, uten det uønskede elementet som rusmiljøet representerer (ibid. s. 150). Tilreisende roma er også et uønsket element. Det begrunnes ofte med aggressiv tigging eller kriminalitet, men et annet argument er at de forsøpler. I den sammenhengen kommer koblingen mellom tilreisende roma og noe urent eller skittent tydelig frem. I en artikkel i DittOslo fra 2011 beskrives forholdene på Vaterland (et område på Grønland i Oslo der tilreisende roma lenge holdt til).

«Usjenert ligger søppel, gamle klær, muggen mat, ekskrementer og rottebein slengt rundt. Lukten av denne blandingen ligger som en eim i området. Middagsrestene er grillet rotte, men duer, ender og hunder har også stått på menyen.» (DittOslo, 05.10.2011).

Videre siteres Ruskengeneralen: «Rumenerne gjør fra seg ute. Ofte uten å tørke seg. Deretter tigger de penger, og pengene tar de i handa og betaler med i butikken. Dette kan ikke være forsvarlig, med tanke på smittevern.» (ibid.).

I artikkelen blir roma uforbeholdent fremstilt som noe skittent, og skitt vekker avsky. Douglas skriver at «[h]os oss [i det vestlige samfunn, min anm.] har urenheter med estetikk å gjøre, med hygiene eller etikette, som bare blir alvorlig i den grad det oppstår sosial forlegenhet.» (Douglas, 1997, s. 85). Når roma fremstilles som mennesker som spiser rotter og er omgitt av avføring bryter det med både byens estetikk, og forventninger til menneskelig estetikk. Dermed oppstår det moralsk forlegenhet, kanskje fordi folk flest i Norge ikke er vant til å se mennesker leve på denne måten og spesielt ikke i sitt eget nabolag. Fremstillingen er en effektiv måte å vise hvor 'out of place' de er. Helt på slutten i artikkelen, etter at roma også blir koblet til kriminalitet og påstander om at de tar med seg barn ned i 4 års-alderen til Oslo, siteres Kari Gran i Kirkens Bymisjon: «De har ikke et ønske om å gjøre fra seg ute, men det er en nødssituasjon. Når mennesker er i så ekstrem nød må vi reagere.» (DittOslo, 05.10.2011). At vi må reagere kan tolkes på to måter. Gran sikter sannsynligvis til humanitære tiltak, slik at de skal slippe å leve på denne måten. Andre velger å reagere med skrekk og avsky, og et ønske om å fjerne det «uønskede elementet».

Nafstad (2013) refererer til Christie og Bruun (1996) som sammenligner samfunnets utstøtte før i tiden med dagens narkotikabrukere. «For 150 år siden ville de kjent sin plass og holdt seg til de kvartaler av byene hvor verken samfunnsstøtter eller maktapparat frivillig trengte

seg inn.» (ibid. s. 169). Problemet Nafstad påpeker er at disse stedene ikke lenger finnes fordi det er veldig få tomme rom igjen i Oslo. «Rusbrukere kan ikke kjenne sin plass i byen, ettersom de ikke har en egen plass» (Nafstad, 2013, s. 151). Det samme, om ikke i enda større grad, gjelder tilreisende roma. Selv når de forsøker å trekke seg ut og vekk fra bykjernen blir de utsatt for kontroll og bortvisninger, noe jeg skal se nærmere på i det følgende.

4.6 Overnatting

For tilreisende roma er overnatting en av de største utfordringene de møter i Oslo. Det eneste overnattingstedet de i praksis har tilgang til (bortsett fra de som har mulighet til å leie en madrass, et rom eller soveplass i bil), er overnattingstilbudet til Kirkens Bymisjon og Røde Kors, hvor de har begrensede plasser. De jeg har snakket med er dermed nødt til å sove ute (bortsett fra Georghe som sover på overnattigstilbudet, men dersom han ikke får plass må også han sove ute). Å bo og sove ute kan være vanskelig nok i seg selv, men i tettbygd strøk i Oslo er det også ulovlig.

Når jeg spør politibetjentene på hvilke måter de er i kontakt med tilreisende roma, nevner alle ulovlig camping.

Også møter vi dem med at de tar tilhold på natta, på plasser som det ikke er ønska at de skal være. Oslo kommune har jo sagt at det ikke er ønska at parkanleggene skal brukes til overnatting. Og da er det jo kommet til politiet at camping innenfor bygrensa er forbudt. Da er det klart at, får vi en klage på at de har tatt tilhold i en park så må vi faktisk fysisk gå og vekke de og be de om å ta med tingene sine, og finne en annen plass å sove. Så sann løser vi det oppdraget også blir det et helt annet spørsmål hvorvidt vi har løst et problem annet enn at vi har rydda parken, for det har vi jo ikke gjort (Kristian).

Soveproblematikken er kanskje det som aller tydeligst illustrerer at møtet mellom tilreisende roma og deres helt grunnleggende behov, og det norske samfunnet, skaper trøbbel.

4.6.1 Campingforbudet

«Den som sover synder ikke, men i Oslo synder du hvis du sover ute.» (Per Frogner, Kirkens Bymisjon)³⁹

³⁹ Bystemmer, 01.07.2013. <http://www.bystemmer.no/2013/07/01/en-natt-pa-feltseng-pa-toyen/> [Lesedato 30.04.2014]

I juni 2013 ble det vedtatt en presisering i Oslos politivedtekter som omhandler ulovlig camping, altså overnatting på offentlig sted. Det er for øvrig interessant at man bruker begrepet *camping*, for slik jeg ser det tilslører ordet hva dette handler om, nemlig soving. Camping høres ut som noe man gjør når man skal ut på tur og kose seg, men tilreisende roma i Oslo er ikke på ferie. Allikevel er de, som alle andre, nødt til å sove. Legger de seg ned for å sove i byen, risikerer de i verste fall å bli tatt inn på politistasjonen.

Debatten rundt det mange kaller «soveforbudet» var omfattende og flere steder leste jeg overskrifter i retning av at «Oslo har innført soveforbud», men faktum er at forbudet mot camping i byen allerede eksisterte, man endret bare ordlyden. Den opprinnelige vedtekten forbød camping, telting eller overnatting i offentlige parker, grøntarealer og friområder i tettbygd strøk (OsloBy, 10.05.2013). I den nye vedtekten la man til forbud mot å campe, telte eller overnatte på *veier* og *plasser*⁴⁰. Johansen (2014a) kaller soveforbudet for en reserveløsning for Oslo bystyre, fordi de tapte en annen kamp, nemlig kampen om å få gjeninnført tiggerforbudet (ibid. s. 223). Igjen ser vi hva reaksjonen på mennesker som er ‘out of place’ fører til. Heller enn å opprette humanitære tiltak for at mennesker skal slippe å sove ute, innfører man forbud i et forsøk på å fjerne problemet.

Da forslagene til den nye vedtekten ble behandlet foreslo Oslo Politidistrikt å inkludere forbud mot overnatting under broer eller andre konstruksjoner, i bil, i telt, under presenning eller i provisoriske byggverk i vedtekten⁴¹. Med andre ord ønsket politiet et mye mer detaljert forbud enn det som allerede eksisterte. Forslaget ble kritisert fra flere hold, blant annet var både Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon og Folk er Folk på banen og påpekte at et slikt forbud kunne bidra til ytterligere stigmatisering av allerede utsatte grupper (Byrådssak 66/13). Dessuten pekte mange på at et slikt forslag var tydelig rettet mot en spesifikk gruppe, og at det kunne være diskriminerende (OsloBy, 10.05.2013). Flere bydeler gikk imot forslaget, blant annet bydel Gamle Oslo, som blant annet har Vaterlandsbrua (som lenge fungerte som overnattingssted for tilreisende roma, før politiet og Rusken ryddet opp), bydel Bjerke som

⁴⁰ § 2-1, 5. ledd: «I offentlige parker, grøntarealer, friområder, på veier eller plasser i tettbebygd strøk er overnatting, camping, telting eller lignende forbudt, uten særskilt tillatelse fra kommunal myndighet.» (Politivedtekt for Oslo politidistrikt, § 2-1)

⁴¹ Politiets forslag lød: «Det er ikke tillatt å overnatte utendørs på offentlig sted i tettbygd strøk uten tillatelse fra grunneier og politiet. Likt med overnatting utendørs regnes overnatting under broer eller andre konstruksjoner, i motorvogn, i telt, under presenning eller i provisoriske byggverk. Tillatelse fra politiet er ikke nødvendig på områder som er regulert til campingplass. Denne bestemmelsen gjelder ikke for områder som omfattes av frilufsloven.» (Byrådssak 66/13).

har Årvoll (der ble det opprettet en leir, som senere ble fjernet) og bydel Grünerløkka, som har Sofienberg kirke (der ble det også oppretta en leir som senere ble fjernet) (Byrådssak 66/13). Det er interessant at nettopp disse bydelene, som tilsynelatende har hatt store problemer med tilreisende roma, gikk i mot forslaget.

Mitt inntrykk er at oppstyret rundt endringen av campingvedtekten har hatt mye større effekt enn endringen i seg selv. Pia forteller at de slår ned på ulovlig camping på samme måte nå som før. Kristian forteller også at de har praktisert campingforbudet lenge.

For vår del har vi brukt campingforbudet helt i fra starten av, helt fra dette begynte å bli et problem. Vi har brukt den hjemmelen og sagt det at beklager, men dere kan ikke sove her fordi det er ikke lov å sove i byen, så ta sakene og finn en annen plass. [...] Men jeg har sett stasjonssjefen på andre politistasjoner i byen her, som har prata om dette som noe nytt.

I kretsen til Pia og Kristian har de med andre ord valgt å tolke den gamle vedtekten som et forbud mot å overnatte på veier og plasser også, selv om det ikke stod eksplisitt i vedtekten.

4.6.2 Ulik håndhevelse

Soveforbudet er ikke et forbud i strafferettslig forstand, fordi politivedtektene ikke har lovs status (Johansen, 2014a, s. 223) Allikevel kan brudd på politivedtektene straffes, etter Politilovens § 30⁴². I følge politibetjentene jeg har snakket med er det vanlig å gi en advarsel i form av bortvisning før man straffer brudd på politivedtektene. Det vil si at hvis noen camper ulovlig, gir de en bortvisning som de registrerer i loggen. Blir samme person tatt igjen kan han eller hun straffes med forelegg eller fengsel⁴³. Her kommer igjen kommunikasjonsproblemene inn i bildet, og som vi skal se medfører det at praksisen varierer fra politibetjent til politibetjent.

Politibetjentene jeg har snakket med er fra to ulike kretser, og for begge kretsene utgjør tilreisende roma som camper ulovlig et av problemområdene. *Selv om det er sagt at dette skal prioriteres så er det jo ikke alle som kanskje synes at det er... De vil kanskje gjøre noe*

⁴² «Med bøter eller med fengsel i inntil 3 måneder straffes den som forsettlig eller uaktsomt 1 unnlater å etterkomme politiets pålegg, tegn eller signaler, jf. § 5 [§ 5 handler om plikten til å følge politiets pålegg, min anm.]

[...]

4 overtrer bestemmelser gitt i medhold av § 14 [§ 14 viser til de kommunale politivedtektene, min anm.] (Politiloven, § 30).

⁴³ Så vidt jeg har forstått brukes i utgangspunktet forelegg som straff for brudd på campingforbudet. Fengselsstraff benyttes dersom forelegget ikke vedtas eller hvis det ikke blir betalt.

annet da, prioritere andre problemområder, opp mot narksalg eller andre ting (Helene). Ut fra det Helene forteller virker det som om det er opp til hver enkelt politibetjent å avgjøre i hvor stor grad han eller hun skal prioritere tilreisende roma som for eksempel bryter campingvedtekten. Det er ingen unormal praksis, som Liv Finstad skriver i *Politiblikket* (2003) blir både typen og mengden av politiinitiativer bestemt av den enkelte politibetjents interesser (ibid. s. 49, fotnote).

Kristian er nokså tilbakeholden med både å bortvise og straffe folk som camper ulovlig.

Jeg synes det er vanskelig fordi den kommunikasjonsbiten ikke er på plass. Det blir på linje med en pekefinger, ikke gjør dette igjen. Altså, vi får ikke fulgt det opp på en skikkelig måte, det er nesten litt sånn nytteløst. Min påstand er at det ikke vil stå seg i ettertid, ved en eventuell rettsak. Jeg har ikke hørt om at en rumensk person, hvor det er så store kommunikasjonsproblemer, har blitt kjørt i arrest for ikke å etterkomme politiets pålegg etter noe sånt noe.

Jeg spør hva han hadde gjort dersom han treffer en han har bortvist fra same sted like etter.

Jeg hadde tatt kontakt og prøvd å få forklart det her en gang til. Det er klart, du møter fort han samme igjen. [Jeg: «men du hadde ikke tatt han med inn liksom?»] Nei det hadde jeg ikke gjort. Men det er klart, det er opp til hver enkelt tjenestemann som må stå for hvilken type kommunikasjon man har hatt og at tjenstepersonen har en forståelse av at det du sa første gang faktisk nådde hjem, at de forstod hva du mente. Og den synes jeg er vanskelig.

Helene og Tobias bruker, som jeg skrev om ovenfor, et skriv på rumensk som gjør at de får formidlet forbudet mot camping. De følger opp brudd på bortvisningsvedtak, men understreker at de er i mindretall.

Vi står for en god del av den statistikken, vi to [...] Det er vi som innbringer og det er godt kjent at vi tar inn folk, av kollegaer. [...] Altså, det er jo ikke mange i forhold til hvor mange de er. Nå er det jo bare plass til tre stykker bak i bilen vår. Er det nattevakt og vi har god til så tar vi oss som regel en runde. Og vi finner jo stort sett tre stykker som er gjort kjent med det skrivet av oss tidligere. Vi kunne nok kjørt en hel natt, med minibuss og bare... (Tobias).

De understreker at det å innbringe romfolk ikke er den morsomste arbeidsoppgaven de har, men at noen må gjøre den jobben også.

Helene og Tobias forteller om flere nye regler som har trådd i kraft i kjølvannet av den nye campingvedtekten. De nevner tre ting, nemlig forbud mot å *overnatte i bil*, mulighet til å gripe

inn i situasjoner der det er *fare for camping*, og at de har lov til å *vekke* folk som sover, noe de ikke kunne gjøre tidligere. *Det ble skrevet inn at det å overnatte i bil regnes som camping. Før så var det lov og da sov de jo ofte i bilen. Men nå er det, ja sover du i bilen så er det innafor. Det gjør det enklere for oss å kunne få gjort litt mer i de problemområdene da (Helene).* Da campingvedtekten ble presisert var det mye debatt rundt soving i bil og som jeg beskrev ovenfor presset politiet på for å innlemme det i vedtekten. Det ble ikke vedtatt. *Før så fikk vi ikke vekke dem når de lå og sov, men det får vi nå som den nye vedtekten har trådd i kraft (Tobias).* Jeg spør om det står noe sted og han svarer at det var noe han fikk beskjed om på e-post. Videre forteller han at *man kunne vel ikke ta en person for camping om han ikke lå og sov, men nå kan vi ta dem på at det er fare for at de skal campe, og når de ligger og sover. For ellers så kan de jo bare late som om de sover også kan vi ikke gjøre noe med det (Tobias).*

Jeg har forsøkt å finne ut av reglene, blant annet kontaktet jeg Ivar Johansen, bystyrerepresentant for SV, som har jobbet mye med tematikken. Han fortalte at når det gjelder soving i bil ble forslaget avvist og dermed er det ikke noe forbud. Regler rundt vekking av folk som sover hadde han ikke hørt om. Når det gjelder «fare for camping» forklarte han at å hindre kriminalitet er noe politiet alltid jobber med, det er det som er forebygging, men han påpekte at det å forebygge camping, eller overnatting, er tvilsomt. Med andre ord er ikke, så vidt jeg har forstått, disse forbudene og reglene hjemlet i lovverket. Allikevel har politiet stort rom for tolkning i forhold til hva som er ordensforstyrrelser, risiko for ordensforstyrrelser, om kriminalitet pågår eller om det er fare for at kriminalitet skal bli begått (Sahlin, 2008, s. 105). Med andre ord kan politiet bruke mye skjønn. Det er også noe som kalles Generalfullmakten, som innebærer at politiet har fullmakt til å iverksette de tiltak som er påkrevd for å opprettholde den offentlige ro og orden (NOU 2004:6). Slik jeg har forstått det er denne fullmakten regulert gjennom Politiloven, blant annet i § 7⁴⁴. Der står det blant annet at politiet kan gripe inn for å avverge eller stanse lovbrudd. På den måten kan man argumentere for at det å bortvise på grunn av fare for camping, eller for fare for forsøpling (som er et argument som har blitt brukt for å hindre folk i å sove i bil) er innafor regelverket.

⁴⁴ Loven er sitert i fotnote nr. 39.

4.6.3 Flytting av problemer

Den negative siden ved forebyggende politiarbeid er forflytningsproblematikken. Hvis man forebygger et sted forflytter det seg over til et annet sted.[...] Det jeg har sett utover nå det er at de har forflytta seg til andre plasser i byen. Kanskje plasser der de føler at de ikke blir bortvist hele tida (Pia).

Det å flytte på soveproblemet, men egentlig ikke løse det, er noe alle politibetjentene jeg har snakket med har nevnt.

Jeg har snakka med ordføreren i Oslo, og på en måte hørt hans ønsker og visjoner for problemet rundt romfolk, og hans vektlegging ligger på å sende penger til Romania for å bedre forholdene der, ikke noe mer om hva som skal gjøres i Oslo, med de som er her. [Jeg: «ja, og så overlates problemene til politiet?»] Ja og det er det som blir litt håpløst, fordi politiet har som jeg ser det i utgangspunktet ikke noe tiltakspakke som treffer dem (Kristian).

Problemet til politiet ligger i skjæringspunktet mellom samfunnets forventninger til hva de skal gjøre, og hvilke handlingsmuligheter de faktisk har.

Vi sitter jo med den følelsen at vi får mye av ansvaret uten at vi får handlingsrommet. [...] Det forventes av publikum, samfunnet og styresmaktene at vi skal rydde opp i det, men vi har ikke midlene. Jeg føler i hvert fall at vi gjør så godt vi kan ut ifra det handlingsrommet vi har, men skal man få noe effekt ut av det så må forandringene skje oppi regjeringa eller oppi der (Pia).

Politiet har med andre ord en vanskelig oppgave. For det første må de være brannslukkere, som raskt håndterer problemer som oppstår her og nå. For det andre skal de forebygge, noe som innebærer at de må ligge «tett på» problemet, i dette tilfellet ulovlig camping. I tillegg må de til enhver tid forholde seg til lover og regler, men også til måten de håndhever det på. Som Kristian påpeker kan han ikke innbringe en person hvis han er usikker på om personen har forstått beskjedene. Videre forteller politibetjentene at hvis de innbringer en person som får et forelegg så vil ikke den nødvendigvis bli betalt⁴⁵. En eventuell straff er med andre ord heller ikke alltid effektiv.

Johansen (2014b) skriver at for de fleste så fungerer straffetrusler. Men på de som ikke føyer seg (Johansen skriver om rusbrukere, men slik jeg ser det kan det like gjerne gjelde tilreisende roma) fører straffetrusselen til at hele deres livsførsel blir satt utenfor samfunnet, noe som

⁴⁵ Det har å gjøre med at det er vanskelig for politiet å inndrive forelegg som blir skrevet ut til personer som ikke er bosatt i Norge. Mange reiser hjem til Romania og da kan det være vanskelig for politiet å følge opp forelegget.

skaper en underverden. Hverken lovens lange arm, politiet, eller lovens enda lengre privatrettslige og administrative armer, rekker inn i underverdenen. Utenfor loven er utenfor samfunnet, og mennesker som befinner seg i disse gruppene blir dermed knyttet til en identitet som er definert som utenfor. «De lever i en underverden, men de har ikke selv definert seg som «outlaws». Og de har rettmessig adgang til riket. Likevel er de gjennom straffebestemmelsene og politiets tolkning av sine oppgaver støtt helt ut i skyggenes dal [...] De er som dem pavene gjennom bannbuller ekskommuniserte som kjettere, de er fritt vilt for oss ærbare samfunnsmedlemmer.» (ibid.)

Når politiet påpeker forflytningsproblematikken illustrerer det behovet for å opprettholde orden gjennom å kontrollere mobilitet, samtidig som det viser hvor vanskelig det er å styre de som både har lite å miste og som ikke tilhører et bestemt sted.

Cresswell omtaler mobilitet som en type superavvik (Cresswell, 1996, s. 87). Ettersom omtrent alle aktiviteter i den moderne vestlige verden har sitt sted, vil mobilitet være den ultimate formen for geografisk avvik (ibid. s. 89). Det henger i følge ham sammen med den positive valueringen av et stedbundet og eiendomsbasert samfunn. Tilreisende roma i Oslo har ikke noe eget sted. Derfor vil de alltid vil være 'out of place', de vil alltid overskride grenser for hvem som skal være hvor. Det er ingen tilfeldighet, skriver Cresswell, at kontroll av mobilitet er første prioritet for de som har en interesse av å opprettholde sin egen definisjon av orden (ibid. s. 87). Cresswell viser til kontroll av sigøynere som et eksempel på hvordan en reisende eller mobil livsstil hvor de geografiske normene om eiendom samt separasjonen av hjem og arbeid avviker fra majoritetssamfunnet, og dermed blir gjenstand for kontroll. Han gir blant annet eksempler på gamle lover i Storbritannia som skulle hindre soving i telt eller vogner, og soving ved veier. Soveforbudet i Oslo er med andre ord ikke noe nytt eller unikt.⁴⁶ I Norge har vi også en lang tradisjon for kontroll av sigøyneres omreisende livsstil. Blant annet ble Løsgjengerloven i sin tid opprettet på grunn av problemer som i stor grad var knyttet til omreisende fanter (Christie, 1985, s. 32-37). Bjørn Hvinden skriver i «Romanifolket og det norske samfunnet» (2000) at det omreisende livet var den viktigste kilden til det elitene anså som negative trekk ved taternes kultur. «Reisingen gjorde at taterfamiliene kunne undra seg den sosiale kontrollen de ville ha vært underlagt som fastboende» (ibid. s. 20). Dermed legges et grunnlag for økt behov for kontroll gjennom lovregulering.

⁴⁶ Ungarn for eksempel, har kriminalisert soving i urbane områder (BBC, 01.10.2013).

Er mobilitet i seg selv et superavvik, eller er det mobiliteten til enkelte personer eller grupper som utgjør avviket? Sosial mobilitet er et gode som har kommet med det moderne samfunnet og geografisk mobilitet, hvor folk ferierer, jobber etc. i forskjellige land er også ansett som et moderne gode. EUs fire friheter; fri flyt av varer, tjenester, kapital og ikke minst mennesker, handler i bunn og grunn om mobilitet. På den måten er mobilitet ønsket, men hvorfor er ikke mobile roma ønsket? I *Globalization & Crime* (2007) skriver Katja Franko Aas at en essensiell del av vår globaliserte tilstand er opprettelsen av mekanismer som skiller mellom «god» og «dårlig» mobilitet (ibid. s. 31), altså ønsket og uønsket mobilitet. Det ser ut til at tilreisende roma for mange representerer en form for uønsket mobilitet. Med andre ord er det ikke mobiliteten i seg selv som er et superavvik, men mobiliteten til en spesifikk gruppe. Dette er noe jeg skal komme tilbake til avslutningsvis.

Jaging

Mange tilreisende roma føler seg plaget og jaget av politiet. Når vi ser det i lys av det politiet forteller om å flytte på et problem er det ikke vanskelig å forstå at det kan oppfattes som en form for jaging. Hvis vi i tillegg tenker oss at de ofte bare blir bortvist, er jagebegrepet enda mer forståelig.

Det har jo vært veldig mye i media at "vi føler oss jaga av politiet", "dem jager oss hele tida rundt i byen". Det der jagebegrepet, det er jo ikke vi i politiet spesielt glad i for det er ingen juridisk term. Det er ingenting som sier at du har hjemmel til å jage noen. [...] Vi jager ikke, vi bortviser når vi har hjemmel til det, det er alltid en begrunnelse til at vi bortviser folk (Pia).

Allikevel sier Pia hun kan forstå at de føler seg jaget hvis de ikke forstår at de blir bortvist og hva bortvisninga innebærer. Det kan være en effekt av kommunikasjonsproblemer og mangel på kunnskap om lover og regler. På en annen side er det nok mange tilreisende roma som både forstår hva en bortvisning innebærer og er klar over reglene. Alle jeg snakket med visste at det ikke er tillatt å sove ute i byen. Allikevel opplever de ikke at de har noe valg, skal de være her så må de sove ute. Da vil de nødvendigvis bli bortvist/jaga av politiet hvis de ikke klarer å gjemme seg. Igjen ser vi problemet med å styre de som ikke har noe. I tillegg finnes det ingen retning å styre dem i, bortsett fra å styre dem tilbake til hjemlandet. Det kan ikke politiet gjøre, med mindre de har gjort noe kriminelt med en strafferamme som innebærer at de kan utvises.

I *Gategallerier* (2002) skriver Cecilie Høigård om politiets håndtering av unge grafittimalere på 90-tallet. Hun skriver blant annet om det hun kaller hybridkontroll, en form for gatestraff der politiet benytter seg av både formell og uformell kontroll når de skal skape orden (ibid. s. 284). Fordi mange av sakene mot grafittimalerne ble henlagt, blant annet fordi de var under den kriminelle lavalder og på grunn av bevisets stilling, utviklet politiet alternative måter å straffe ungdommene på.

«Gjennom pågripelser, skjenneprekener, ransaking og eventuelt beslag av tusjpenner og spraybokser, inntauing på politistasjon, celleopphold og siktet-avhør – alt sammen hendelser malerne opplever som meget ubehagelige – blir det formidlet til malerne at grafitti er uakseptabelt, nær sagt uavhengig av sakens formelle avslutning.» (ibid. s. 284-285).

Kan man se på måten tilreisende roma blir bortvist fra sine sovesteder som en form for hybridkontroll? Nå har ikke jeg tall på hvor ofte roma som blir anmeldt for ulovlig camping straffeforfølges, men basert på mine data er det ikke ofte⁴⁷. Ut fra det jeg har blitt fortalt er det først og fremst møtet med politiet på gata som er straffen. Høigård skriver at malernes møte med politiet får karakter av et rapp over fingrene og at budskapet om at grafitti ikke aksepteres av myndighetene meget effektivt blir overbragt, selv om anmeldelsene henlegges (ibid.). I følge Høigård inviterer strukturene rundt grafittivirksomheten til en slik løsning: på den ene siden et opphisset offentlig klima som vil ha slutt på grafittimalingen, på den andre siden et overbelastet politikammer. Selve virksomheten henter legitimitet fra det offentlige skremmebildet av malere. De samme tendensene ser vi når det gjelder roma. Et skremselsbilde blir presentert, for eksempel «tiggerinvasjonen» som ble varslet sommeren 2013⁴⁸. Fordi tilreisende roma som tar tilhold i byen er uønsket må politiet «ligge tett på» problemet, samtidig som de har manglende ressurser til å utføre oppdraget. Dermed tar kontrollen ofte form av det Høigård beskriver, politiet henter arbeidsmåter og begreper fra den formelle kontrollen, men forløpet er likevel uformelt og formalitetene tøyes og prøves ikke formelt (ibid. s. 284). En bortvisning som tar form av at politiet roper «go, go!», kan være et eksempel på en slik form for kontroll.

⁴⁷ Av roma jeg har snakket med var det to stykker som fortalte at de hadde fått bot for å sove ute, og det hadde kun skjedd en gang med hver av dem. De fortsatte å sove ute, men var nøyer med å finne gode gjemmesteder.

⁴⁸ Politiet varslet at det skulle komme flere tusen roma-tiggere. Det var for øvrig ingen som kunne gjøre rede for hvordan anslaget var beregnet (Dagbladet, 02.09.2013). Sommeren 2013 var det i følge Frelsesarmeen 3-400 tilreisende roma i Oslo, færre enn året før (NRK, 04.07.2013).

4.6.4 Sinsenkrysset

Som jeg skrev om i del 3.5.4 sover mange under Sinsenkrysset. De som gjør det trives godt, og det har å gjøre med at de er mange og dermed opplever en viss trygghet. Jeg vet ikke når tilreisende roma begynte å benytte seg av dette stedet som soveplass, men mitt inntrykk er at de har vært der ganske lenge.

I september 2013 avgjorde Statens Vegvesen at de skulle legge ut mer stein og støpe betong mellom steinene for å hindre folk i å overnatte under Sinsenkrysset. I et brev fra bydelen, etter at bydelsoverlegen og en spesialkonsulent hadde vært på befaring, konkluderer de med at «området anses å være uverdig og uegnet som oppholdssted for mennesker» (OsloBy, 29.08.2013). Det er interessant at de bruker en slik type retorikk, for de får det til å høres ut som om det er av hensyn til dem selv at de ikke får overnatte der. Under Sinsenkrysset vurderte man å sette opp et gjerde, men det ble ansett som lite hensiktsmessig ettersom gjerder ofte blir klippet opp. Derfor kom de frem til at de heller skulle støpe fast steinene slik at det ble vanskeligere å ta seg til rette der. «Det vi forsøker er å gjøre området mer utilgjengelig», uttalte sjefen i Driftsseksjonen i Statens vegvesen (ibid.).

Tobias og Helene var med på å bortvise menneskene som holdt til under Sinsenkrysset før sementeringa fant sted. *Da var vi der fordi veivesenet hadde spurt oss om bistand, til å få rydda i forbindelse med at de skulle sementere under der. For å prøve å minske problemet (Helene).* Jeg synes det er interessant at hun bruker begrepet «rydde». Politiet blir ikke tilkalt for å rydde søppel, de blir tilkalt når man skal fjerne mennesker. Det høres ut som om de skal rydde vekk menneskene som roter til bybildet vårt, ikke på grunn av rotet de lager, men fordi de er rot i seg selv. Det er et eksempel på hvordan tilreisende roma representerer uorden i bybildet.

Aksjonen under Sinsenkrysset er den største kontrollen av tilreisende roma i Oslo Tobias har vært med på.

Det var 40 stykker, mener jeg. Da skrev vi ned alle navnene, loggførte det selv. Ellers måtte vi jo stått en time og sagt alle navnene over sambandet til den stakkars operatøren som skulle loggført det. Så vi loggførte helt til vi var ferdige. Og da fikk alle opplest det skrivet. Sist jeg var på Sinsenkrysset var det ingen der. Nei, fordi at samme kveld så tok vi med oss noen for å ha campa. Og da ser jo alle sammen at, camper vi så blir vi innbragt.

Den store kontrollen politiet hadde under Sinsenkrysset viste seg å være effektiv. *Jeg var der en natt, da var det ingen der. Jeg har passert flere ganger, og jeg har ikke sett noen (Tobias).* Politiet, kommunen og Statens Vegvesen vant slaget om Sinsenkrysset. Hvorfor fikk de lov til å holde til under Sinsenkrysset såpass lenge? Jeg snakket med Kristian om det, selv om han ikke har vært der da det er utenfor kretsen han jobber i.

Det tror jeg er så enkelt som at, og jeg antar at vi har plasser i sentrum også hvor det er fast at romfolk bor, men det tror jeg går på noe så enkelt som at i den grad du faktisk greier å gjemme deg sånn at ingen ser deg, så er det greit. Det er jo nesten som å feie et problem under et teppe. Legger du deg på gata sånn at vi ser deg eller må trække over deg så er det ikke greit. Så jeg trur det er så enkelt som at hvis du greier å gjemme deg unna, så får du i langt større grad være i fred.

4.6.5 Soving i bil

Ingen roma jeg har snakket med sover i bil. Noen har sovet i bil tidligere, og en dag da jeg møtte Ana Maria på gata var hun veldig glad fordi hun hadde fått soveplass i en bil. *Jeg ønsker meg en bil. Kanskje en liten minivan så jeg har et sted å sove, hvis vi blir her lenge. Det er ikke bra å sove på bakken som vi gjør nå (Dinu).* Det er ikke vanskelig å forstå at soveplass i en bil er mer ettertraktet enn å sove på bakken i Oslo. Mange som kommer har ikke egen bil, de leier plass i en bil til transporten, men må klare seg selv mens de er her.

Helene og Tobias er mye i kontakt med tilreisende roma som har tilhold i biler.

Problemet er ikke at de sover i bilen. Problemet er at det ikke er toalettfasiliteter der, at de lager mat ute på gata og at de gjør sitt fornødne enten på gata eller i busker eller inne på skoleplasser. Det er jo det som er hovedproblemet (Helene).

På samme måte som det ofte ikke er tiggingen som er problemet, men menneskene som tigger, måten de tigger på og aktivitetene som følger i kjølvannet av tigging, er det akkurat på samme måte med soving. Sovingen er ikke problemet, men menneskene som sover, forsøpling og måten området brukes på.

Tidligere diskuterte jeg hvordan vektleggingen av blant annet avføring som ikke er på sin plass (for eksempel i parken i stedet for i do) er en effektiv måte å vise hvordan roma bryter med både byens estetikk og menneskelig estetikk, og at de er 'out of place' og bør fjernes. Politibetjentene jeg har snakket med har ved flere anledninger fortalt om problemer knyttet til avføring og det har blitt skrevet mye om roma som gjør fra seg ute

i media. Hva er det med avføring og det å gjøre fra seg ute, hvorfor er det et så effektivt virkemiddel for å understreke menneskers annerledeshet når det i bunn og grunn er noe vi alle kjenner godt til? Douglas skriver at «[j]o mer symbolet er hentet fra menneskenes felles opplevelsesfond, jo større og sikrere nedslagsfelt får det» (Douglas, 1997, s. 121). Med andre ord, jo høyere grad av felles erfaring, jo større effekt. Avføring i det offentlige rom er skitt, både bokstavelig og i overført betydning. Når mennesker gjør fra seg ute i byen er det et ultimat brudd på vår kulturs klassifiseringsskjema over hva som hører til hvor. Det er en utbredt enighet om hvor avføring hører til, nemlig i do, det er «common sense». Fordi avføring er et så sterkt symbol på det skitne, og fordi avføring som ikke er på sin plass er en så stor overskridelse av grensene for hvor ting skal være, blir det en effektiv måte å vekke skrekk og avsky. Det interessante er at man bruker denne overskridelsen som et argument for mer kontroll og mer sanksjoner, heller enn å ta i betraktning at mange i denne gruppa ikke har tilgang på toalett.

Selv om ikke sovingen i seg selv er problemet når folk overnatter i bil brukes campingvedtekten til å håndtere det. Kåre Sørensen som er stasjonssjef på Grønland politistasjon, kretsen Tobias og Helene tilhører, sier også at soving i bil er ulovlig. «Første gang vi oppdager noen som sover i en bil, gir vi en advarsel. Andre gang blir det bot.» (OsloBy, 09.08.2013). Et tiltak som har blitt satt i verk for å hindre soving i bil er rett og slett å stenge hele gater. *Rathkesgate ble jo stengt, da forsvant jo rumenerne, men da var det jo ingen plasser til dem som bor der. Så den gata har blitt åpna igjen (Tobias).* Å stenge en gate med offentlige parkeringsplasser er et eksempel på at man begrenser tilgangen til det offentlige rom for å hindre uønskede mennesker i å finne seg til rette der. Problemet i dette tilfellet, er at når man stenger det offentlige rom for noen, stenger man det for alle. Stengingen av Rathkesgate er også en god illustrasjon på forflytningsproblematikken, og stasjonssjefen på Grønland understreker at det er en vanskelig situasjon «Jeg ser jo at det totalt sett blir mindre parkeringsplasser i området, og at campingen bare forflytter seg. Hva jeg enn gjør i denne saken, blir det feil.» (ibid.)

I stedet for å reagere med tiltak som gjør at folk slipper å sove i biler, og slipper å gjøre fra seg ute, forsøker man å hindre problemet i å oppstå gjennom å håndheve forbud og gjøre områder utilgjengelige. Samtidig erfarer politiet, som får ansvar for å løse problemet, at det forflytter seg. Det er ikke vanskelig å forstå hva stasjonssjefen på

Grønland mener når han sier at uansett hva han gjør så blir det feil, for kontrolltiltakene hindrer åpenbart ikke problemene de er ment å håndtere. For eksempel er det vanskelig å hindre mennesker i å gjøre fra seg, og det er spesielt vanskelig å hindre folk i å gjøre fra seg ute når de ikke har noe annet sted å gjøre det, på samme måte som det er vanskelig å hindre folk i å sove ute når de ikke har noe annet sted å sove. Det er vanskelig å forby grunnleggende menneskelige behov.

4.6.6 Vekking

Jeg stilte alle politibetjentene spørsmål om hvordan det var for dem å vekke tilreisende roma som lå og sov. *Det er ikke alltid like moro, det er en oppgave man helst skulle slippe å ha. Men det er nå en gang sånn at vi må gjøre det som kommer ovenfra da, det som er våre arbeidsoppgaver (Helene).* Beskrivelsen til Helene er representativ for alle politibetjentene jeg har snakket med. De understreker at det ikke er spesielt hyggelig, men at det er jobben deres, at de har fått beskjed om å utføre den og dermed gjør de det uten å legge så mye følelser i det.

Det å sove er et helt grunnleggende menneskelig behov, og når man med loven i hånda hindrer folk i å få dekket dette behovet er ikke det alltid like lett. *Det er jo ikke noe trivelig, jeg ser jo veldig godt at dem er fattige folk som ikke har det bra. [...] Folk har et visst behov for søvn for å fungere i livet sitt og... Det er kjipt (Pia).* Hvordan er det man som politi håndterer å være den «kjipe» personen? Kristian understreker at i når man er på jobb er det viktig å ha medmenneskelige evner når man kommuniserer med folk, men på den andre siden er man også avhengig av å skape en viss avstand.

Det er feil å si at som politimann så er du følelseskald. Men samtidig innebærer jobben at jeg utsettes for veldig mange sterke inntrykk på daglig basis. Som en forsvarsmekanisme lærer du å ta avstand fra det. Det er ikke kapasitet i systemet til å ta innover seg så mye galskap som det vi jobber i. Det blir sånn at jeg prøver så godt jeg kan å være empatisk og gi et inntrykk av at jeg virkelig bryr meg, men reelt sett, inni meg, så gjør jeg ikke det. Jeg kan ikke ta det innover meg. Så rent personlig er det en arbeidsoppgave jeg har og jeg bryr meg strengt tatt veldig lite om hva som er konsekvensen av det. Min jobb er å opprettholde loven som er satt, i det her tilfellet at det er forbudt å sove på gata, og da går jeg og vekker de folka også tenker jeg strengt tatt ikke så fryktelig mye mer over det. Jeg kan ikke synes synd på alle. Jeg vet at det er synd på dem og jeg vet at de har et vanskelig liv,

men jeg kan ikke ta innover meg alle problemene som jeg møter i jobben min. Da tror jeg jeg blir gal til slutt, rett og slett.

Å vekke og bortvise folk som ikke har gjort noe annet galt enn å sove på feil sted er et nokså inngripende tiltak. Søvn er et grunnleggende behov og som Pia påpeker er dette mennesker som ikke har det enkelt i utgangspunktet. Yngvild Grøvdal (2000) har studert fengselsbetjenter i sin masteroppgave. Hun finner blant annet at fengselsbetjentene anvendte de mest inngripende tiltak for kontroll av fangene, og forklarte det med at «sånn er det bare!». Hun skriver at fengselsbetjentene i gitte situasjoner vil gjøre det som må gjøres uten nødvendigvis å reflektere noe videre over det (ibid. s. 220). Alle jeg har snakket med har reflektert rundt vekkingen, og sier at det ikke er den beste delen av jobben deres. Allikevel understreker de at dette er en arbeidsoppgave de har, noe de har fått beskjed om å gjøre. På den måten sier de at «sånn er det bare», jobben må gjøres. «Sånn er det bare» kan også fungere som en beskyttelsesmekanisme. Som Kristian beskriver kan han ikke ta innover seg all galskapen og elendigheten han jobber i hver eneste dag, for da vil han ikke lenger være i stand til å utføre jobben han er satt til.

5 Steder som tar i mot tilreisende roma

I dette kapittelet skal jeg presentere steder jeg har besøkt og mennesker jeg har møtt, som ønsker å hjelpe tilreisende roma ved å inkludere dem i ulike former for hjelpetilbud. Jeg har vært i kontakt med fem ulike organisasjoner som jobber med og bistår tilreisende roma. Det er Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Evangeliesenteret, Folk er Folk og Røde Kors. Så vidt jeg vet er det ingen andre steder enn de jeg har vært i kontakt med som tilbyr organisert bistand til tilreisende roma, i hvert fall ikke på det tidspunktet da jeg foretok datainnsamlingen⁴⁹. Tidligere delte BlåKors ut matposer til alle trengende uavhengig av nasjonalitet, deriblant tilreisende roma, men slik jeg forstod det måtte de slutte med det på grunn av kapasitetsproblemer. De har, så vidt jeg vet, ikke opprettet noe annet tilbud til denne gruppa⁵⁰.

Feltet organisasjonene opererer i, i det de retter seg mot tilreisende roma og i mange tilfeller også andre tilreisende fattige, er et nokså «betent» felt, med mye konflikter og sprikende politiske interesser. Det er interessant å se hvordan de ulike organisasjonene manøvrerer i dette problematiske feltet, hvor plasserer de seg?

Først vil jeg si litt om fellestrekkene ved verdigrunnlaget til hjelpeorganisasjonene, hva gjør at de ønsker å hjelpe? Jeg skal presentere de forskjellige organisasjonene og si litt om hva slags tilbud de har. Videre ser jeg på landskapet organisasjonene opererer i, spesielt i forhold til hva slags føringer både staten, i form av regjeringen, og Oslo kommune legger for driften av hjelpetilbud. I forlengelsen av det skal jeg si noe om hvor de forskjellige organisasjonene plasserer seg på en sosialpolitisk skala, med andre ord skal jeg si noe om deres sosialpolitiske arbeid. Avslutningsvis ser jeg på hvordan ulike former for hjelp kan representere ulike former for inkludering.

⁴⁹ Det kan selvfølgelig ha vært grupper med mennesker som tilbød ulike former for hjelp, for eksempel vet jeg at HjerteRom er en gruppe prester som jobber med denne gruppa, blant annet i forhold til holdningsskapende arbeid i menigheter. Jeg vet også at enkelte kirker har hatt gudstjenester retta mot tilreisende roma, og at det har vært såkalt åpen kirke, blant annet i Markuskirken. Det er en form for hjelpetiltak det også, men ikke noe jeg har gått nærmere inn på.

⁵⁰ I ettertid har jeg sett at det ville vært svært nyttig å snakke med noen fra en organisasjon som har valgt å ikke hjelpe tilreisende roma. Det ville vært interessant å høre hva de tenkte om situasjonen og hva som var begrunnelsen for at de ikke åpnet dørene eller evt. stengte dørene for fattige utlendinger. Dessverre ble det ikke tid.

5.1 Verdier

Alle jeg har vært i kontakt med fra hjelpeorganisasjoner er opptatt av at tilreisende roma trenger å få dekket basale behov, som mat og tak over hodet. I tillegg er de opptatt av å motarbeide diskrimineringen gruppa utsettes for og måten de blir behandlet på av samfunnet i hele sin utstrekning, fra staten og kommunen, via politiet og til den vanlige mannen i gata. Noen er mer opptatt av det enn andre, men felles for alle er at de er opptatt av å kunne gi *verdighet* til en utstøtt folkegruppe.

Jeg snakket med Anne om bakgrunnen for at de startet overnattingstilbudet, og hun sa som de fleste andre at det var den åpenbare nøden på gata som gjorde at de bestemte seg for å starte et tilbud. I tillegg nevnte hun noe annet interessant. *Egentlig litt sånn moralsk, etisk, så kunne vi ikke som humanitær organisasjon fortsette å se på at det var den tilretteleggingen de fikk og at det var det livet de måtte leve. Så da bestemte vi oss for å gjøre det.* Det sier noe om hva slags ansvar man har som humanitær hjelpeorganisasjon, og det sier noe om de valgene man må ta i forhold til hvem man skal hjelpe. Når man som humanitær hjelpeorganisasjon ser nød på gata, er man da forpliktet til å hjelpe, har man et moralsk ansvar?

5.1.1 Verdighet

Ingen ønsker å integreres i en befolkning som ser på dem som søppel eller ikke-mennesker. Skal de ønske å komme inn i samfunnet og delta med rettigheter og plikter så må de føle at de har verdigheten sin. Det er alfa omega tenker jeg, det å ha verdighet. Da går det på å få dekt helt grunnleggende behov, grunnleggende menneskerettigheter rett og slett. De er jo ikke inkludert i det. Det som er så skummelt er jo at samfunnet ikke reagerer. Romfolk er utsatt for hatkriminalitet, de blir utsatt for vold og drept. Nei men det var jo bare en sigøyner liksom, det har ikke noe å si. Så den voldsomme legitimeringen av at et helt folkeslag ikke blir behandla som mennesker, at det blir rettferdiggjort med jammen de søpler så mye eller at de bæsjer... Altså, det er helt lavmål! Så verdighet er viktig (Marte).

Mange sier at dersom vi begynner å behandle tilreisende roma som mennesker, på lik linje med alle andre (for eksempel oss selv), er det et skritt i riktig retning for å skape verdighet. Som jeg har diskutert tidligere, og som Marte her påpeker, blir tilreisende roma i stor grad assosiert med søppel og skitt. Med det forsvinner noe av menneskeligheten, og det utvikles en holdning om at det er greit å behandle dem annerledes enn andre. Når de plasseres i kategorien som 'out of place' har de ikke lenger verdighet fordi de stilles utenfor felleskapet.

Victor fra Folk er Folk er opptatt av å motarbeide mytene som knytter seg til gruppa. I startfasen til organisasjonen delte de ut flyere med informasjon om *at de tigga og var i nød, at de søkte arbeid, enkle fakta lissom, som går på tvers av den myten da. Myten om det reisende pakket*. Hva slags myte er myten om det reisende pakket? Jeg spurte ikke Victor om det, men i *Romafolket (sigøynere) – utstøtt og forfulgt* (2010) tar Jahn Otto Johansen blant for seg myter om sigøynere. De handler om at sigøynere er et reisende folk, at de er skitne, at de er dove og arbeidssky, at de unndrar seg militærtjeneste og samfunnstjeneste, at de har overnaturlige krefter, at de har en genetisk vandrelyst, og at de er kriminelle (ibid. s. 118-19). Noen av mytene er kanskje mer utbredt enn andre, men at de finnes er det ingen tvil om⁵¹. Også de andre organisasjonene jobber mer eller mindre målrettet mot disse mytene ved at de på ulike måter påpeker at dette er ordentlige folk som har akkurat de samme behovene og ønskene som alle andre, og at de både kan og vil bidra i felleskapet.

Verdighet, slik jeg ser det, er langt på vei en form for anerkjennelse. Som Marte sier, å se på roma som ikke-mennesker og å begå vold og overgrep er et brudd på deres verdighet. Å nekte dem grunnleggende rettigheter er et brudd på deres verdighet. Og som Victor påpeker, de ønsker å arbeide, de ønsker å ta del i verdifelleskapet, men de blir utestengt på grunn av myter og fordommer. Hvis vi går tilbake til Honneth sine tre former for anerkjennelse, som innebærer kjærlighet, rettigheter og oppnåelse ser vi at alle er representert.

Verdighet for hvem?

Marte påpeker at det ikke bare er romas verdighet som står på spill. *Når man ser og hører at folk blir behandla sånn så tror jeg at det skaper en sånn.. Motreaksjon. De som er engasjerte blir veldig engasjerte, for de blir lei av hva det gjør med vår menneskelighet og vår verdighet (Marte)*. Hva gjør det egentlig med vår verdighet, som enkeltpersoner eller samfunn, å akseptere at en befolkningsgruppe blir behandlet på denne måten? Det er det flere som har tatt opp, blant annet Anne.

Jeg ble, jeg synes nesten man blir litt sånn handlingslamma, av å skulle bo i et samfunn hvor det kommer opp en diskusjon som du trodde vi var over, det var noen som diskuterte om vi skulle tvangsdeportere!⁵² [...] Jeg må bruke litt sånn

⁵¹ Se også Rosvoll, 2013 og Rosvoll og Bielenberg, 2012.

⁵² I forbindelse med en leir på Årvoll uttalte Siv Jensen i FrP at «[r]egjeringen kan iverksette tiltak og sette opp busser og uttransportere rumenerne nå øyeblikkelig.» Journalisten spurte om hun siktet til deportasjon. «Ja, for det er mennesker som ikke kan forsørge seg selv som begår mye kriminelle handlinger. Alle som følger med på denne saken ser hva som foregår. Nok er nok, sett opp buss, send dem ut.» (NRK, 15.07.2012)

Folk er Folk, vi må få fokus på at dette er mennesker som har akkurat de samme behovene som vi har. Og at vi er i en privilegert situasjon som kan hjelpe, og da bør vi hjelpe. Det har vært viktig for meg.

Som jeg nevnte tidligere har det for eksempel blitt sagt at det er uverdig for tilreisende roma å sove under Sinsenkrysset. Men hvem er det egentlig uverdig for? Slik jeg tolker det handler ikke «ryddingen» av Sinsenkrysset først og fremst om å verne roma sin verdighet. Mange av de som jobber i hjelpeorganisasjonene er opptatt av at denne måten å kontrollere roma på nettopp hindrer dem i å leve verdige liv fordi det fratar dem muligheten til å få dekket helt basale behov. Det er her bruddet med vår egen verdighet som samfunn oppstår.

5.2 Presentasjon av stedene

5.2.1 Frelsesarmeen

Tilreisende roma jeg har snakket med kaller Frelsesarmeen og Evangeliesenteret for «cantinas», steder man kan få gratis mat. Når vi har snakket om ulike hjelpetilbud er det disse stedene de trekker frem som viktigst.

Vi er veldig takknemlige ovenfor Frelsesarmeen fordi de gir oss mat og dusj også har vi også en annen kantine som vi kan dra til å spise [Evangeliesenteret, min anm.] og på grunn av det så har vi muligheten til å spare noen penger [...] Jeg vet ikke hva vi skulle gjort uten dem. Vi får dusje, vi får spise skikkelig mat, vi får dekt alle de grunnleggende behovene våre. Vi har jo ikke noe hus, vi har ikke noen ting. Dette er en velsignelse for oss (Diana).

Fyrlyset⁵³, som ligger i Urtegata på Grønland, er et kontaktsenter for rusbrukere som er åpent hver dag på dagtid. Lokalet består av en café med plass til 300 mennesker, en liten sovesal og et vaskeri, i tillegg til dusjer og toaletter. Fyrlyset driver også en mobil varmestue, kalt «Suppebussen». At Fyrlyset åpnet dørene for tilreisende roma startet som et tidsbegrenset prosjekt vinteren 2010/2011 (Frelsesarmeen, 2011). Da kontaktet Oslo kommune Frelsesarmeen og spurte om de kunne tilby provisorisk overnatting for tilreisende roma som

⁵³ Jeg har vært mest i kontakt med Fyrlyset, men Frelsesarmeen har også andre lokaler hvor de har åpent for tilreisende roma. Det er Slumstasjonen i Gøteborggata, hvor de har noe mat - og klesutdeling, også er det Tempelet på Kommandør T. I. Øgrims plass, hvor de åpner for overnatting på kalde vinterdager når temperaturen er minus 10 grader eller mer (det gjelder ikke bare tilreisende roma, men alle som ikke har noe sted å sove, både nordmenn og utlendinger). Slumstasjonen og Tempelet har jeg ikke vært i kontakt med, fordi hovedaktiviteten foregår på Fyrlyset.

bodde på gata i Oslo. Grunnen var et økende antall utenlandske hjemløse i byen og da temperaturen sank ble situasjonen bekymringsverdig (ibid.). Prosjektet var opprinnelig et rent overnattingstilbud, men da overnattingstilbudet opphørte ble det bestemt at de skulle åpne dørene for tilreisende roma på dagtid også. Med åpne dører på dagtid merket de fort at kapasiteten ble sprengt og at det ble vanskelig å opprettholde tilbudet til den opprinnelige gruppa, rusbrukerne. Dermed bestemte de seg for at de skulle opprette et tilbud etter ordinær åpningstid.

Våren og sommeren 2013, da jeg foretok datainnsamling og jobbet som frivillig på Fyrlyset, var det åpent tre kvelder i uka; mandag, onsdag og fredag (etter at jeg slutta å jobbe der som frivillig begynte de å holde åpent på torsdager også). Fra klokka 16 til 19 får man gratis mat, kaffe, te, saft, tilgang til toaletter og vasker, samt dusj. I tillegg kan man benytte seg av sovesalen og det er noe klesutdeling. Fyrlyset holder åpent noen timer på søndager også, da holdes det gudstjenester. For Frelsesarmeen er det viktig å formidle det kristne budskap, noe som reflekteres i organisasjonens slagord; «suppe, såpe, frelse». I tillegg til suppebussen, som blant annet har vært innom Sinsenkrysset og delt ut varm drikke, går ansatte på Fyrlyset oppsøkende turer i byen for å kartlegge situasjonen til tilreisende roma og gi informasjon om tilbudet.

Mange uten roma-bakgrunn benytter seg av tilbudet; polakker, kenyanere, bulgarere, italienere, grekere osv. Da jeg spurte Martin hvordan de egentlig definerte gjestene på Fyrlyset svarte han at det er et tilbud til fattige utlendinger uten sosiale rettigheter i Norge. Det er med andre ord ikke et tilbud kun for tilreisende roma, men for alle som trenger det og som ikke får hjelp andre steder.

Jeg spurte roma jeg snakket med om hva slags forhold de hadde til de som jobbet der. *De er veldig gode mennesker og de er veldig engasjert i det de driver med her. Også gjør de ikke forskjell på folk (Andrei).* Mange forteller at de som jobber på Frelsesarmeen er respektfulle og gode mennesker, men det er også noe annet som gjør at de ansatte på Frelsesarmeen skiller seg ut. *Her er det enda bedre [enn på Evangeliesenteret, min anm.] for her jobber det folk fra Romania og noen som vi kan snakke romanés med. Da føler vi oss mye bedre. (Emanuel).* Jeg har skrevet en del om kommunikasjonsproblemer og hvor ekskluderende effekt det kan å ikke forstå språket kan ha. På Frelsesarmeen har de ikke bare folk som kan rumensk, de har også noen som snakker romanés, folk med rom-bakgrunn.

Frelsesarmeens tilbud er finansiert av Oslo Kommune. Jeg spurte en i ledelsen om han kunne forklare rammene for programmet. Han sa at det ikke var tidsbegrenset, at de får penger til å drive ut året og at de sannsynligvis vil få penger til å drive det neste år også. Pengene får de fra Oslo kommune, og i følge personen jeg pratet med er det Oslo kommune som har bedt Frelsesarmeen om å drive tilbudet.

Muligheten til å dusje er det mange som er opptatt av. *Hvis det ikke hadde vært dusj her.. Selv om det er dusj her, løper fortsatt folk vekk fra oss. Hvis vi ikke hadde fått dusje, kan du forestille deg hvordan det hadde vært da? Enda verre kanskje (Dinu).* Da jeg foretok intervjuene hadde ikke overnattingstilbudet åpnet enda, og Frelsesarmeen var det eneste stedet i Oslo som tilbød gratis dusj. Selv om de bare har tre dusjer klarer de å få over 50 personer gjennom dusjen per dag. Allikevel er det såpass stor pågang at folk ikke får dusje mer enn en gang i uka.

Selv om de er glade for at de i det hele tatt har muligheten til å dusje, kunne mange ønske at det var flere dusjer eller lengre åpningstid slik at de kunne dusja oftere. Den store pågangen fører for eksempel til at man må være tidlig ute. *Hvis det åpner klokka 4 så må man være her klokka 3 (Dinu).* Jeg spør Dinu om det blir krangling i køen. *De fleste krangler om å komme først i køen. Jeg liker ikke det, det er et ordtak i Romania, «gypsy all the time», når det gjelder sånn type oppførsel. Gypsy, gypsy.* En dag ble det så mye krangling i køen at de ansatte vurderte å ikke åpne i det hele tatt for å gi en lærepenge. Det endte med at de åpna for matservering, men holdt dusjene stengt. Selv om mange kunne tenkt seg enda bedre dusjtilbud, og noen nevnte at de kanskje kunne servert varm mat oftere (da jeg jobba der var det varmmat en gang i uka og brødmatt de andre dagene), er de fornøyd med at de i det hele tatt får hjelp. *Hva mer kan vi be om? Vi er takknemlige. Slik vi lever nå, må vi være takknemlige for det vi får. Det vi får er bra nok. For vi er veldig mange her. Og det kommer mange flere. (Bogdam).*

5.2.2 Evangeliesenteret

Evangeliesenteret er en organisasjon som i 30 år har drevet med rusomsorg, og de har sentre og tiltak i hele landet. I et av lokalene, Evangeliesenteret i Osterhausgata, har de siden sommeren 2012 servert gratis mat til både tilreisende roma, andre fattige utlendinger, og norske rusbrukere. Tidvis har de også delt ut klær og annet utstyr.

Arne forteller at det hele starta med det han kaller «plataaksjonen» på Oslo S, et tiltak Evangeliesenteret har på sommeren. Da setter de opp et telt hvor de deler ut gratis pølser og vafler. Målet er å nå ut til rusbrukere, men da det etter hvert kom mange utenlandske tiggere innom teltet for å få mat ble det dårlig stemning, både blant gjester og frivillige. Mange ville at de skulle kaste dem ut, noe Arne syntes var veldig vanskelig.

Så jeg ba til Gud og jeg sa til Jesus at nå må du gi meg et svar. Også bare tok jeg bibelen og bladde sånn 'brrr' gjennom arkene, også satte jeg fingeren på et bibel-vers også sa jeg til Jesus at her har du svaret, dette må være løsninga. Også leste jeg der hvor det står at "jeg var sulten og dere ga meg mat, jeg var tørst og dere ga meg drikke, jeg var fremmed og dere tok i mot meg"⁵⁴. Det ble bare så veldig konkret. Det står jo mange tusen bibel-vers i bibelen, det kunne stått alt mulig annet rart. Også fortsetter bibelversene nedover også står det at "det dere har gjort mot våre minste små, det har dere gjort mot meg ", det er lissom det Jesus konkluderer versene med. Og da følte jeg, hvem er jeg som kan kaste dem ut hvis Jesus vil ha dem her? Etter det sa jeg det til de andre medarbeiderne at det er sånn jeg har fått det og vi får bare ta det sånn, og de som ikke synes det er greit de får bare la vær å være med. For vi kommer til å ha dem her inne uansett. Og det det har vi holdt fast ved.

Da jeg foretok datainnsamlingen kunne man få gratis mat to dager i uka, tirsdag og torsdag, fra klokka 12 til 17. At Evangeliesenteret og Frelsesarmeen har åpent annenhver dag er noe mange setter pris på. *En dag er vi her på Frelsesarmeen, og en annen dag er vi på den andre [Evangeliesenteret, min anm.]. Mandager er her, tirsdag er der. Alle dager er dekket. (Diana).*

Evangeliesenteret har også åpent på mandager, da er det gudstjeneste og enkel servering etter «møtet». *Det er veldig vanlig at det kan komme hundre romfolk på møtene våre og det er til og med flere som har døpt seg, her, av romfolket altså. Så det er jo moro, veldig, veldig ålreit (Arne).* For Evangeliesenteret er det viktig å formidle det kristne budskapet.

Vi tror det er viktig å gi folk mer enn bare mat og klær, men også gi dem Bibelen da. Men jeg tror jo selvfølgelig at det å ikke ha mat og klær, bare ha forkynnelse, det tror jeg kunne vært veldig uheldig det også, fordi de er i så stor sosial nød at det er helt... Det er viktig å ha omsorg for, jeg holdt på å si, ikke bare ånd, men også litt for sjel og kropp da, for å si det på den måten (Arne).

Mange tilreisende roma er kristne og dypt troende, så det å ha muligheten til å utøve sin religion samt å møtes i et kristent, eller åndelig felleskap er kjempeviktig for mange. For

⁵⁴ Matt, kap. 25, strofe 35.

øvrig fortalte Arne at de også hadde mange muslimske gjester, både på matutdelingen og på møtene. Det sier litt om viktigheten av et åndelig felleskap, det trenger ikke nødvendigvis å ha noe med Jesus å gjøre, men kanskje heller det å samles rundt at det finnes noe mer enn livet her og nå.

Når det gjelder fordelingen av nasjonaliteter blant gjestene forklarer Arne det slik. *Hvis vi har 400 stykker innom så er ca. 80 av de norske rusmisbrukere. [...] Da er det ca. 320 igjen, og da vil jeg tippe at hvert fall 250 av dem er romfolk. De resterende vil være spanjoler og italienere og polakker og sånne da, og noen vanlige rumenere som ikke er rom. For de er jo veldig nøye med å fortelle at de ikke er romfolk.* På Evangeliesenteret har de felles åpningstid, men de har delt lokalet inn i to soner, en for norske rusbrukere og en for utlendinger. Da jeg var der bestod sonen for norske rusbrukere av tre, fire bord innerst i lokalet som var reservert nordmenn. Jeg spurte Arne hvordan nordmenn og utlendinger gikk overens hos dem.

Hvis du snakker med folk rundt i terrenget så sier de jo at de kan ikke ha romfolk inne fordi at det er så store konflikter mellom rus og romfolk, ikke sant. Men det er bare å avvise altså, det er klart at det er noen som kan ha vært i konflikt, men sånn som her, så har man akseptert at sånn er det. Også er det noe med det å gi rusmisbrukerne en trygghet på at vi stenger dem ikke ute. Selv om de andre er mange så får de komme inn hit uansett. Så det er derfor vi har den andre avdelingen så vi kan sikre at de kan komme. Vi vil alltid ha plass til rusmisbrukerne her. Og det tror jeg kanskje er nøkkelen til at... De føler ikke at romfolka tar maten ut av munnen deres da, for å si det sånn. At her er det mat å få, uansett.

At nordmenn har reserverte plasser innebærer også at de kan gå foran i køen. Da jeg var på besøk var det lang kø utenfor inngangen, de måtte slippe inn folk puljevis for å unngå at det ble for fullt inne i lokalet. Nordmenn slapp frem i køen og kom rett inn. En annen forskjell er at nordmenn får matposer, det gjør ikke de utenlandske gjestene. I starten fikk alle matposer, men de måtte slutte på grunn av problemer med forsøpling.

5.2.3 Kirkens Bymisjon

Kirkens Bymisjon har flere tilbud rettet mot tilreisende roma i Oslo og jeg har vært i kontakt med mange som jobber i organisasjonen, men her skal jeg presentere to: Tone fra Møtestedet og Marte som jobber med et prosjekt som kalles Rom for fattige tilreisende. Kirkens Bymisjon samarbeider med Røde Kors om overnattingstilbudet for fattige tilreisende. Jeg har

ikke vært i kontakt med noen fra Kirkens Bymisjon i forbindelse med overnattingstilbudet, her snakket jeg med en fra Røde Kors. Kirkens Bymisjon samarbeider med Røde Kors om et helsesenter for papirløse også. Jeg vet at helsesenteret har bistått tilreisende roma, selv om de ikke er papirløse, men de hjalp dem allikevel fordi de ikke slapp inn på legevakta. Kirkens Bymisjon har også andre tilbud som direkte eller indirekte bistår tilreisende roma⁵⁵.

Møtestedet

Møtestedet er en café som er rettet mot rusbrukere, fattige og andre vanskeligstilte i Oslo. Her kan man kjøpe billig mat, for eksempel koster en middag 15 kroner (derfor kaller mange roma stedet for «15 kroner»). Møtestedet er mer enn en café, tanken er at det skal være et felleskap som er åpent for folk som blir utestengt fra resten av samfunnet. De arrangerer blant annet konserter og andre kulturarrangementer. De ansatte er først og fremst vertskap i cafeen, men de er også samtalepartnere, og de kan hjelpe folk å komme i kontakt med andre deler av hjelpeapparatet, eller hjelpe folk som ikke får den bistanden de skal ha i forhold til økonomi, bolig etc.

Tone forteller at Møtestedet var det eneste stedet som ønsket tilreisende roma velkommen da de begynte å komme til Oslo, de har aldri nektet dem å komme inn. De hadde besøk av tilreisende roma lenge før Frelsesarmeen åpnet sitt tilbud (NRK, 02.12.2010). Problemet til Møtestedet er at de ikke har ressurser til å hjelpe tilreisende roma på samme måte som nordmenn.

De har jo ikke noen rettigheter til hjelp. Når våre andre gjester som har rettigheter her i landet har en trøblete russituasjon så har vi mulighet til å hjelpe dem. Den samme muligheten, selv om de kanskje har enda mer trøblete livssituasjoner, har vi ikke nå (Tone).

Tone fortalte at de hadde ansatt en person som kunne rumensk som var der et par dager i uka, men det oppstod allikevel språkproblemer. Både på grunn av dårlig kommunikasjon og det at tilreisende roma har begrensede rettigheter i Norge, kan ikke Møtestedet bistå dem på samme måte som de kan bistå nordmenn. Selv om Tone i mange tilfeller opplever at hjelpen Møtestedet kan tilby tilreisende roma kommer til kort, tilbyr de hjelp utover det at de har åpne dører og serverer billig mat. Tone forteller blant annet at de har samlet inn tepper og soveposer som de har delt ut. De har også bistått i saker der politiet og Rusken har tatt med

⁵⁵ Blant annet Sporet på Oslo S.

seg tilreisende romas eiendeler etter å ha ryddet soveplasser, slik at de har fått tingene sine tilbake. I tillegg har de bistått i anmeldelsessaker mot politi og vektere.

Møtestedet har ingen reserverte plasser, der må alle være sammen. I starten var de litt usikre på hvordan de skulle løse det, da det etter hvert kom så mange utlendinger at nordmennene ble fortrent.

Hver gang det kommer inn nye grupper blir folk veldig redde for å miste stedet sitt. [...] Når vi begynte å få veldig mange østeuropeiske gjester så... De klarer å organisere seg selv og livene sine på en annen måte enn våre rusavhengige gjester. Så stod de her, kom tidlig før vi åpnet og var KJEMPE-mange, fylte opp hele cafeen, og da var det jo ikke plass til noen av de som pleide å gå her, som ramler innom. Da måtte vi prøve å innføre... Hvor mange plasser vi har. Vi snakka med dem om at det er fint om dere kan spres litt utover dagen også videre. Så vi prøvde å organisere det sånn at ingen føler at de blir jagd ut herfra. Det tror jeg var veldig lurt. [...] Nå er det sjeldent et problem lenger (Tone).

Hvordan klarer Møtestedet å ha alle gjestene samlet, mens det blir vanskelig på Frelsesarmeen og Evangeliesenteret? Kanskje noe av grunnen kan være at trykket på Frelsesarmeen og Evangeliesenteret er veldig stort fordi de har gratis mat. Til Frelsesarmeen kommer det mellom 100 og 300 gjester, og på Evangeliesenteret kommer det oppimot 400. På Møtestedet må man betale for maten, og de har på langt nær det samme trykket fra utenlandske gjester. Som Tone sier, det koster penger der, så folk kommer når de absolutt må.

Da jeg intervjuet tilreisende roma var det få som fortalte at de hadde besøkt Møtestedet. Etterhvert lærte jeg at de kalte stedet «15 kroner» og da jeg spurte om de hadde vært på «15 kroner» viste det seg at de fleste kjente til stedet, men de var der sjeldent. De sa det samme som Tone, fordi det koster penger er de der kun når de ikke har noen andre alternativer.

Rom for fattige tilreisende

Rom for fattige tilreisende er et toårig prosjekt som startet i mai 2013, i regi av Kirkens Bymisjon. Prosjektet skal kartlegge situasjonen for fattige tilreisende i Oslo, de skal gi informasjon, blant annet om rettigheter og steder de kan få hjelp, tilrettelegge for bedre helse, skape et inkluderende felleskap, tilrettelegge for kurs som kan bidra til inntektsgivende arbeid, og de skal jobbe holdningsskapende og sosialpolitisk⁵⁶. Da jeg snakket med Marte var

⁵⁶ Hentet fra hjemmesiden. <http://www.bymisjon.no/Virksomheter/Rom-for-fattige-tilreisende/> [Lesedato: 30.04.2014]

prosjektet i startfasen. På det tidspunktet drev de for det meste med kartlegging både av situasjonen på gata og eksisterende tilbud, samt oppsøkende arbeid for å skape relasjoner. De var kun to som jobbet med prosjektet, og en kunne prate rumensk. Marte fortalte at de etter hvert ville knytte til seg flere folk, blant annet frivillige. I ettertid har jeg sett at de tilbyr ulike kurs, arbeidstrening og arbeidsformidling, de har følgetjeneste til ulike deler av hjelpeapparatet og de har et midlertidig botilbud for gravide, eldre og andre som trenger ekstra oppfølging.

Da jeg først fikk vite om prosjektet ble det kalt «Rom for rom». Jeg spurte Marte hvorfor de endra navn.

Vi ser at det er veldig mange fattige tilreisende som ikke er rom. Også ønsker vi å fokusere på fattige tilreisende fordi at rom har liksom blitt så veldig belastende. Da har vi på en måte plukka vi ut en etnisk gruppe. Hvis vi sier fattige tilreisende så inkluderer det jo dem og, men da vil det også inkludere andre som kommer. For dette handler ikke så mye om etnisitet, det handler om fattigdom og diskriminering.

Selv om de har fått et mer nøytralt navn, så er tilreisende roma den gruppa prosjektet hovedsakelig retter seg mot. Marte understreket også at når det gjelder diskriminering, så er tilreisende roma mer utsatt enn andre grupper. Allikevel gjør det at prosjektet retter seg mot tilreisende *fattige* at fokuset endres. Fattigdommen kommer i sentrum heller enn en spesifikk etnisitet, noe som kanskje kan bidra til mindre essensialisering. Når man snakker om «romfolk» havner man lett i en debatt som ender i mytebaserte kulturforklaringer, som at de ikke vil jobbe, de er tyver, de vil ikke sende barna på skole, enkelt forklart: de vil ikke bli som oss. Eller som Rosvoll skriver «[r]om fremstilles som ugjenkallelige *outsidere*, og som at det er noe galt med dem.» (Rosvoll, 2012, s. 9, original kursivering). Slike negative stereotyper kan være enklere å unngå dersom man setter situasjonen inn i en fattigdomsdiskurs i stedet.

Prosjektet Rom for fattige tilreisende ble startet etter at jeg hadde hatt intervjuer med tilreisende roma, så jeg fikk ikke snakket med dem om det.

5.2.4 Røde Kors

Røde Kors har i samarbeid med Kirkens Bymisjon drevet et overnattingstilbud for fattige tilreisende EØS-borgere siden sommeren 2013, ved hjelp av midler fra regjeringens «tiltaksplan». Helsesenteret for papirløse, som Røde Kors også driver sammen med Kirkens

Bymisjon, er det eneste stedet Røde Kors har vært i kontakt med tilreisende roma tidligere, de har ingen andre prosjekter retta mot denne gruppa.

På grunn av problemer med å finne egnede lokaler har de hatt folk på overnatting både i Tøyenkirken (som drives av Kirkens Bymisjon) og i konferansesalen til Røde Kors i Hausmannsgate. Da jeg foretok intervjuene hadde de overnatting i Tøyenkirken og i et hybelhus i Louises gate. I skrivende stund er det kun er overnatting i Louises gate. Da jeg foretok intervjuene hadde de kapasitet til å ta inn i underkant av 150 personer, i dag har de plass til rundt 100.

Kort fortalt fungerer overnattingstilbudet slik: I en registreringssentral i Røde Kors sine lokaler i Christian Kroghs gate registreres man og betaler for overnattingen. Anne fortalte at kvinner, gravide, eldre og syke prioriteres først og så er det førstemann til mølla-prinsippet som gjelder. I ettertid har jeg sett at de har gått bort i fra den ordningen og heller innført loddtrekning (men fortsatt prioriteres kvinner, gravide, eldre og syke). Da det var førstemann til mølla endte det med at folk stilte seg i kø tidlig på formiddagen for å sikre seg plass. Med lotteriordningen har flere mulighet til å komme til overnattingen fordi de rekker å tigge eller søke jobb først (Klassekampen 21.12.2013). Det er et lotteri som ikke bare har heldige vinnere, men også veldig uheldige tapere. Opptil 40 personer har blitt avvist flere ganger, og så lenge temperaturen ikke er under ti minus (da kan de få henvisning fra legevakta og overnatte hos Frelsesarmeen), har de måttet klare seg selv gjennom vinternatta i Oslo.

I Louises gate har de tilgang til dusj.

Alle får tilgang til å dusje og vaske seg, og de vasker jo klær i vasken. Det har hatt stor effekt, altså du merker at folk er mer stolte, og føler seg mye bedre enn når de går rundt og ikke får vaska seg, og ikke får vaska klær i ukevis. [...] De er takknemlige, de sier at de får et helt annet liv, de får en helt annen stolthet. [...] Flere sier at de har fått tilgang til strøjobber, og skal vekkes klokka 6 for da skal de på jobb (Anne).

Igjen ser vi betydningen av muligheten til å få vasket seg, og at noe de fleste tar for gitt kan bety enormt mye for andre. Som Anne sier, enkelte får arbeid. Koblingen mellom roma som noe skittent og mangelen på sanitæranlegg er et paradoks, og eksempler som det Anne gir illustrerer hvor stor effekt et så lite tiltak kan ha.

Utover nyåret i 2014 økte pågangen kraftig i takt med synkende temperatur og kapasiteten til overnattingstilbudet ble sprengt. En dag måtte de avvise 70 personer⁵⁷. Flere har krevd at Oslo kommune skal bidra til overnatting for fattige tilreisende, blant annet la Ivar Johansen fra SV frem et forslag på bystyremøtet 5. februar 2014 om at byrådet skal sikre at kommunen til enhver tid har tilstrekkelig med midlertidige overnattingsplasser, slik at ingen bostedsløse blir nødt til å sove ute. Forslaget ble avvist, blant annet med henvisning til Frelsesarmeens overnattingstilbud når det er mer enn minus ti grader, og flertallet i Oslo bystyre viste nok en gang at de ikke vil bøye av for presset for å «tilrettelegge»⁵⁸. De vedtok imidlertid Aps forslag, som handlet om å informere bystyret om hva bakgrunnen for retningslinjene i akutt beredskap for overnatting om vinteren (altså Frelsesarmeens tilbud) går ut på, for eksempel hvorfor grensen er ved minus ti og hva som egentlig menes med minus ti⁵⁹.

5.2.5 Folk er Folk

Folk er Folk skiller seg fra de andre organisasjonene ved at de ikke får statlig støtte. Folk er Folk jobber for og med tilreisende roma, og organisasjonen startet sitt arbeid rundt februar/mars 2012. Det begynte med at en liten gruppe hengte opp plakater i byen med påskriften «er du lei av å jage rumenere?», som en protest eller påpekning av hvilket spor samfunnet var på, med tanke på både mediernes måte å dekke «tiggerproblematikken» på, et manglende hjelpetilbud, reproduksjon av myter om sigøynere og politiets håndtering av situasjonen.

Så fikk vi et offisielt brev fra den rumenske ambassaden hvor de forklarte forskjellen mellom sigøynere og rumenere. Ambassadøren krevde at vi skulle fjerne plakaten, komme med en offentlig unnskyldning, og han meldte oss til likestillings- og diskrimineringsombudet for diskriminering av rumenere (Victor).

De slutta å henge opp plakater og begynte isteden å samle inn penger til å kjøpe telt som de delte ut til folk som bodde på gata. Utover våren 2012 var det mange diskusjoner rundt «tiggerproblematikken» og store medieoppslag, som gjorde *at det plutselig blei en svær sak*

⁵⁷ Bystemmer, 03.02.2014. <http://www.bystemmer.no/2014/02/03/det-burde-vaere-norsk-standard-at-folk-skal-sove-inne/> [Lesedato: 30.04.2014]

⁵⁸ Innledningsvis skrev jeg om hvordan byrådslederen ikke ønsket å tilrettelegge for tilreisende roma, fordi det ville trekke flere til landet. Jeg skriver «tilrettelegging» i hermetegn fordi slik jeg ser det handler det å gi bostedsløse tak over hodet på vinteren om tilrettelegging for overlevelse, heller enn tilrettelegging for at tiggere skal komme til Norge.

⁵⁹ Dokumenter fra bystyremøtet kan finnes på bystyrets hjemmesider. http://www.sak.oslo.kommune.no/sru/rightframes.asp?bottomurl=utv_meetlist%2Easp%3Futv%3DB%26DB_Source%3D2 [Lesedato: 30.04.2014]

da, at vi på en måte hjalp folk med telt lissom. Også bare begynte det å rulle. Også løp vi med ballen kan du si. Så det er sånn vi ble til da (Victor).

Det er vanskelig å være kortfattet når jeg skal beskrive hva slags arbeid Folk er Folk gjør. Som jeg har skrevet om tidligere organiserer de salg av gatemagasiner, og man kan kanskje si at dette er hovedaktiviteten. I tillegg driver de med arbeidsformidling, hvor små og store oppdrag kan meldes til Folk er Folk, og så skaffer de folk som ønsker å jobbe. Folk er Folk har også en helsegruppe, da jeg var i kontakt med dem hadde de en frivillig sykepleier og de var i kontakt med en lege som også skulle bli med. Helsegruppa driver oppsøkende arbeid, samtidig som de henviser til andre deler av helsetjenesten dersom det er behov. Folk er Folk jobber mye sosialpolitisk, og arrangerer for eksempel demonstrasjoner. De har også anmeldt politiet ved flere anledninger, blant annet i forbindelse med bortkjøringer⁶⁰. Som vi skal se er det mange som betegner Folk er Folk som «aksjonister» eller «aktivister», en gjeng med urokråker. Men Folk er Folk blir også respektert som seriøse aktører og de har ved flere anledninger blitt invitert til blant annet møter med politikere.

De fleste jeg har snakket med glade for at Folk er Folk gir dem mulighet til å arbeide gjennom å selge blader. Ikke bare gir det inntekt, men det gir også verdighet. Det er allikevel noen som ikke har så mye til overs for Folk er Folk.

De hjelper mest seg selv. Det er tre, fire, fem mennesker som styrer hele greia. De distribuerer magasinene til oss og jeg tror de får lønn for det. 5-10 tusen i måneden. De har sine egne folk og de bryr seg ikke om oss. De gjør dette for å tjene penger! De vil ikke hjelpe oss, de vil gjøre sin egen buisness (Bogdam).

Georghe er enig. *Jeg er ikke med Folk er Folk. Jeg er enig med Bogdam, jeg kan se hva de gjør, men det er ingen man kan prate med, det er ingenting vi kan gjøre.* Jeg vet ikke hvordan Folk er Folk organiserer distribusjonen av blader, og jeg har heller ikke spurt (jeg snakket med Victor i Folk er Folk før jeg snakket med tilreisende roma). Så jeg kan ikke si noe om det

⁶⁰ Det omhandler en sak som kom frem på nyåret i 2013. Sommeren 2012 anmeldte Folk er Folk politiet for å ha kjørt tilreisende roma ut av byen og satt dem av på ukjent sted ved flere anledninger siden 2011. Totalt leverte Folk er Folk 24 anmeldelser av politiet for trakassering av tilreisende roma, blant annet i form av bortkjøring (Osloby.no, 08.06.2012). Spesialenheten for politisaker etterforsket anmeldelsen og resultatet var at saken ble henlagt (Spesialenhetens påtalevedtak, 2013). Allikevel konkluderte de med at bortkjøringene hadde funnet sted, men anmeldelsen måtte henlegges fordi omstendighetene rundt var umulig å kartlegge, blant annet på grunn av manglende logging. Spesialenheten for politisaker kritiserte praksisen og ba politimesteren i Oslo om å sikre at fremtidige bortkjøringer ble loggført og understreket at det skulle være tilstrekkelig grunnlag dersom det ble brukt som virkemiddel (Osloby.no, 07.02.2013).

stemmer eller ikke, men det er slik Bogdam og Georghe oppfatter det og derfor vil ikke de ha noe med organisasjonen å gjøre. Jeg spør Bogdam hva han synes om at Folk er Folk organiserer demonstrasjoner og lignende. *Disse tre, fire, fem personene og [en person i organisasjonen], de samler kanskje 30, 40 personer, også har de et møte eller demonstrasjon. Og jeg sa det, direkte rett i ansiktet deres, at de ikke hjelper meg, de hjelper bare seg selv.* Jeg spør hvorfor han tror Folk er Folk gjør det, om det bare er for å få oppmerksomhet. *Ja, for seg selv.*

Andrei har også hørt den negative omtalen av Folk er Folk, men han forholder seg til det på en litt annen måte.

Jeg er veldig glad for at Folk er Folk hjelper oss. Jeg vil ikke vite om de har noen problemer, eller om inntjeninga deres eller... Om de tjener penger på vår bekostning eller noe sånt, det vet jeg ikke og det vil jeg ikke vite noe om. Jeg er bare glad for at jeg får hjelp.

5.3 Hjelpearbeid i møte med politikk og markedskrefter

I innledningen beskrev jeg den politiske konflikten rundt håndteringen av tilreisende roma og viste hvordan spesielt Oslo kommune ønsker å hindre tilreisende tiggere i å komme til byen. I det følgende vil jeg gi noen eksempler på hvordan virksomheten til hjelpeorganisasjoner begrenses i møtet med Oslo kommune, det private leiemarkedet og NAV. Tilreisende roma er marginaliserte, men også organisasjonene som jobber med gruppa kan bli marginalisert, som en slags «smitte» fra brukerne sine.

5.3.1 Oslo kommune og leiemarkedet

Da Kirkens Bymisjon og Røde Kors skulle starte et overnattingstilbud var de først i kontakt med Oslo kommune for å høre om de kunne tenke seg å bistå dem i å etablere noe.

Da var de veldig tydelige på at det kunne de ikke. De kom til å søke midler fra samme pott, til ekstra vakthold borte i botanisk hage. De kom ikke til å motarbeide at vi etablerte tilbudet, men de kom heller ikke til å heie på det. Og de var i utgangspunktet ikke positive til at vi gjorde det (Anne).

Potten Anne snakker om er “tiggerpakka” på 10 millioner som regjeringen satte av til humanitære tiltak retta mot tilreisende tiggere. At Oslo kommune ikke heiet på dem, speiler holdningen de har til måten man skal håndtere tilreisende fattige i Oslo. Ved flere anledninger har det blitt understreket at dersom kommunen tilrettelegger for tilreisende tiggere ved å sette opp for eksempel dusj og toaletter, vil det føre til at flere kommer (OsloBy 11.07.2012). Sammen med argumentet om at folk som kommer til Norge må kunne forsørge seg selv (OsloBy, 29.04.2013), samt at kommunen allerede har tilbud om akutt helsehjelp og overnatting på vinterstid (NRK, 07.05.2013a), er dette begrunnelsen for at kommunen ikke «tilrettelegger» mer for tilreisende fattige.

Kirkens Bymisjon og Røde Kors klarte allikevel å skaffe finansiering til et tilbud, gjennom regjeringens «tiggerpakke». Før de kunne åpne overnattingstilbudet var de nødt til å finne et egnet lokale, og det viste seg å ikke være helt enkelt.

Gjennom hele prosjektet har vi slitt med å finne lokaler som egner seg. Vi har testa ut alt som finnes av utleie i hele Oslo. Vi var gjennom alt som ligger på Finn, og vi fikk napp hos en utleier som i og for seg var villig til å gjøre det, men han hadde en pris vi ikke kunne operere med. Det kan godt være det var markedspris, men den var for høy for oss. Om det er diskriminering eller usikkerhet, jeg er usikker. Så det endte med at vi måtte ta i bruk vårt eget konferansesenter her nede og Bymisjonen har brukt Tøyenkirka gjennom hele perioden (Anne).

Victor fra Folk er Folk har tilsvarende erfaring med leiemarkedet i Oslo. *Vi har en dame som sitter og svarer på annonser hver eneste dag, siden siste uka i oktober [2012, min anm.]. Hver eneste dag har vi sittet og svart på stort sett alt. Altså, markedet er totalt stengt, fullstendig. Det er sånn tilstanden er i Norge nå.* Folk er Folk forsøker å leie hus eller leiligheter som tilreisende roma igjen kan leie av dem. De har fått det til ved et par anledninger, men det har ikke fungert i lengden. Jeg snakket med Victor før jeg møtte Anne og jeg tenkte at kanskje Folk er Folk ikke får leie på grunn av omdømmet sitt, men da jeg fant ut at Kirkens Bymisjon og Røde Kors som er store og anerkjente organisasjoner også ble utestengt fra leiemarkedet, forstod jeg at det var mer enn navnet på organisasjonen som hindret dem.

Hva med kommunen, har ikke kommunen mange tomme bygninger eller lokaler som kan leies ut for denne typen tilbud?

Vi gikk i dialog med kommunen, for å høre om det står noen tomme kommunale boliger som kunne egnet seg. Det gjør det jo, det står mye tomt, men da var det

veldig tydelig, uten at vi har dette dokumentert, at Rådhuset hadde gitt et signal om at de ikke skal leie ut kommunale bygg til denne typen... Også prøvde vi oss også på staten og staten var i og for seg ikke negative eller avvisende på samme måte, men de har jo regler om at staten leier kun ut til staten. Og vi var ikke staten, så det var egentlig byråkratiet som stoppa det. Så kommunen har aldri stoppa oss i å etablere tilbud, men de har heller ikke heia på oss (Anne).

Det vi ser er at hjelpeorganisasjonene blir marginalisert på den måten at samfunnet (her forstått som kommunen og det private markedet) motarbeider deres tilbud og gjør det vanskeligere for dem å gjennomføre den jobben de ønsker å gjøre.

5.3.2 NAV og arbeidsmarkedet

I følge mange tilreisende roma er det tilnærmet umulig å komme seg inn i det norske arbeidsmarkedet. Folk er Folk har lenge jobbet med å hjelpe dem ut i arbeid. Victor forteller at et vanlig argument er at hvis de hadde ønska å jobbe, så hadde de i hvert fall registrert seg på NAV. I følge Victor i har mange av de som har forsøkt å registrere seg blitt avvist fordi de ikke har fast adresse.

Så jeg gikk til NAV sjøl for ikke så lenge sia, og spurte. Jeg fant opp en liten historie, jeg sa vi jobber med EØS-borgere som kommer til landet for å søke arbeid også synes vi det er litt rart at det er noen som blir registrert også er det andre som ikke blir registrert, så vi lurte på liksom, hva er praksisen. Så sa a først et eller annet, jeg husker ikke helt, men det viste seg jo at det med at man måtte ha fast adresse, det var bare det at man fikk tildelt NAV-kontor etter adresse, det er bare en praktisk sortering av tjenester. Det er ikke noe regel ikke sant, det har ingen substans. Også var det sånn, ja så måtte de ha D-nummer⁶¹, og da må de gå og få skattekort før de registreres. Med de får jo ikke skattekort før de er i jobb så hvordan skal de få det? Nei det kunne bare rekvireres da! Ja, men er det ikke sånn at hvis de ikke har fast adresse så blir man ikke registrert... Nei da blir man registrert etter D-nummer da. Så det er ikke noe substans i det heller! Det er bare en... Diskriminering må det vel kalles. Det er jo bare en konstruksjon uten substans, for å avvise folk.

Victor fortalte at i Trondheim hadde de det samme problemet. Der hadde en advokat fulgt 30 tilreisende roma til NAV-kontoret, med et brev som understreket de juridiske rettighetene de

⁶¹ Hvis man skal jobbe og oppholde deg i Norge i mindre enn 6 måneder, må man ha et D-nummer for å bli registrert i Folkeregisteret. Et D-nummer er også nødvendig for å få skattekort. D-nummer er med andre ord et alternativ til personnummer. <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skatte kort-og-forskuddsskatt/Utenlandsk-arbeidstaker/D-nummer/D-nummer1/> [Lesedato: 30.04.2014]

hadde i forhold til registrering. Da ble de registrert. Folk er Folk har planer om å gjøre det samme i Oslo, men de har ikke fått gjort det enda.

5.4 Plassering i det politiske landskapet

Hjelpeorganisasjonene har ulike tilbud, i form av materiell hjelp. Noe annet som skiller dem er måten de jobber på, og hvordan de er synlige i den offentlige debatten. Det er også en form for hjelp, en hjelp som kan omtales som sosialpolitikk. Det handler om hvordan organisasjonene jobber for å endre samfunnsforhold som skaper eller bidrar til å skape sosiale problemer. Det sosialpolitiske arbeidet hjelpeorganisasjonene gjør må ses i lys av politikken som føres i forhold til tilreisende roma, både nasjonalt og kommunalt. Kommunen ønsker ikke å «tilrettelegge» og på hjemmesiden til Justis- og beredskapsdepartementet kunne man så sent som i april i år lese en pressemelding med overskriften «Vil redusere tilstrømning av romfolk» (Regjeringen, 02.04.2014). Det står blant annet at gjennom EØS-midlene vil Norge bedre situasjonen for roma i deres hjemland, samt *forebygge* at de kommer til Norge for å tigge. Det kan ikke være tvil om at norske myndigheter ikke ønsker tilreisende roma på gata i Oslo. Hvordan er det hjelpeorganisasjonene manøvrerer innenfor en slik politikk?

5.4.1 Hjelp er viktigere enn kontroll

At vi bør finne gode måter å møte tilreisende roma på i stedet for å bruke å bruke ressurser på å hindre dem i å komme, er en gjennomgående holdning blant folk fra hjelpeorganisasjoner. Det er selvfølgelig ikke slik at de mener at vi bør åpne opp alt av grenser og regler, men fokuset er på hjelp fremfor kontroll, uten at det trenger å være gjensidig utelukkende kategorier. For eksempel var noen jeg snakket med på Frelsesarmeen positive til å gjeninnføre tiggerforbudet, men samtidig opptatt av at de som først er her, og ikke har tak over hodet, må få hjelp. Holdningen om at man ikke kan forby fattigdom er gjennomgående hos alle hjelpeorganisasjonene.

Vi har vært med på de høringene som har vært. Og Bymisjonen har satt seg i mot det der med tiggerforbud og de nye politivedtektene, å nekte folk å sove... Vi har jo sagt at vi ikke ønsker at noen av de tingene skal skje, at det ikke er veien å gå. At vi bare gjør disse stakkas menneskenes situasjon enda dårligere. [...] Man får ikke vekk kriminaliteten av å innføre tiggerforbud. Man vi antageligvis få mer kriminalitet fordi man lukker en mulighet for en ærlig måte å tjene penger på.

Folk er fattige, de må ha penger, de må kunne forsørge familien sin. Og da må de gjøre det som trengs. Alle hadde gjort det når situasjonen er prekær (Tone).

Mange er opptatt av at Oslo er en eksepsjonelt vanskelig by å befinne seg i når man er bostedsløs og fattig, og spesielt når man i tillegg er utlending. Flere sammenlignet Oslo med andre europeiske byer og påpekte at i stort sett alle andre byer finnes det herberger og steder man kan spise, dusje og vaske klær, steder som er tilgjengelig for fattige folk som ikke bor i landet. Slike steder finnes ikke i Oslo.

Man har jo backpacket i Europa, det er offentlige toaletter overalt, offentlig vann, kanskje de ikke er så freshe, men du har tilgang på vann. Er det en umulig tanke, at folk kunne fått tilgang på vann? Men så kommer det alltid tilbake at jammen da kommer det så mange, da kommer hele det rumenske folket. Og det er jo bare et tragisk argument, det er en tragisk tanke (Emma).

Flere påpeker at det finnes få offentlige fontener i Oslo, noe som gjør tilgangen på vann vanskelig. Det har jeg aldri tenkt på tidligere, men da jeg jobbet som frivillig på Frelsesarmeen fylte folk opp enorme dunker med vann før de dro videre. Da slo det meg at det faktisk er et problem for dem å få tak i vann. Det sier noe om hvor vanskelig det er å være fattig utlending uten fast bosted i Oslo.

Argumentet om at mer «tilrettelegging» vil føre til en økt «tilstrømning»⁶², er noe de fleste stiller seg uforstående til. *Jeg er jo av den bestemte oppfatning at folk reiser ikke fra Romania til Norge for å få en tallerken med suppe hos oss lissom. De kommer hit for å prøve å få tak i penger, det er det de kommer for. (Arne).* Marte tror heller ikke at det å sette opp doer vil trekke flere hit.

Hvis man hadde satt seg litt inn i hvordan de har det i Romania så skjønner man at de er ikke godt vant, og det er ikke toalett som er magneten her. Det er muligheten til å tjene penger.[...] De er her for å overleve og for å sende penger, ikke for å gå på do.

5.4.2 Hjelpearbeidets balansegang

Selv om alle hjelpeorganisasjonene er opptatt av å hjelpe fremfor å kontrollere, tar hjelpen de gir ulike former. Det gjelder både det konkrete hjelpearbeidet og det sosialpolitiske arbeidet. De jeg har snakket med er stort sett enige i viktigheten av å gi hjelp til å dekke basale behov,

⁶² Jeg setter også «tilstrømning» i hermetegn fordi jeg forbinder det med et enormt antall mennesker som kommer skyllende innover landet. Det gjenspeiler ikke virkeligheten, slik jeg ser det.

som mat, helse og bosted. Det de ikke er enige om er måten man skal drive sosialpolitisk arbeid, og hva som er de beste måtene å påvirke styresmaktene til å endre strukturene som fører til at tilreisende roma blir marginaliserte.

Alle har en formening om Folk er Folk og mange omtaler organisasjonen som aksjonistisk og aktivistisk. Dette er begreper Victor ikke er spesielt glad i.

Jeg har jo skjönt hvor farlig det ordet aktivist er, altså, aktivist er et veldig mistenkelig ord. Jeg synes det er synd når andre organisasjoner kaller oss aktivistiske og aksjonistiske fordi jeg føler at det er både litt flauhet bak det når de sier det, men at de også sverter oss. Så derfor irriterer det meg litt når jeg hører folk si det.

Mange har vært tydelige på at Folk er Folk jobber på en måte de selv aldri kunne jobbet på, fordi de beveger seg i ytterkanten av det som er sosialt akseptert. For eksempel var Folk er Folk involvert i det som ble omtalt som okkuperingen av Borgen, en tom bygning ved Middelalderparken i Oslo hvor blant annet roma holdt til (NRK, 25.04.2013). På den måten sverter de Folk er Folk ved å si at de jobber på en kontroversiell måte. På en annen side understreker også mange at Folk er Folk gjør mye bra og noen nevner at de er tøffe og uredde i måten de konfronterer myndigheter og autoriteter. Jeg vet ikke om de faktisk er flau, slik Victor sier, men slik jeg tolker det er det nok mange som misunner Folk er Folk at de ikke trenger å forholde seg til like mye byråkrati, og at de dermed er friere til å gjøre som de vil.

Når det gjelder Folk er Folks forhold til de andre hjelpeorganisasjonene sier Victor at *hvis jeg skal ta litt i da, så ser jeg på det som en form for korrupsjon rett og slett, hvordan frivillig-Norge fungerer*. Han gir flere eksempler på tilreisende roma som har befunnet seg i nødsituasjoner hvor kommunen eller byrådet har hindret organisasjoner i å hjelpe. Slik jeg tolker Victor sikter han til at alle de andre organisasjonene mottar finansiering fra Oslo kommune, noe Folk er Folk ikke gjør. Dermed er de andre organisasjonene mer eller mindre avhengig av kommunens «godkjennelse» før de foretar seg noe. I ytterste konsekvens kan det innebære at kommunen styrer hva de skal gjøre og hvem de skal hjelpe⁶³.

⁶³ 20. februar 2014 foreslo Byrådet at bystyret i Oslo skulle vedta en forskrift for Oslo kommunes tilskudd til frivillige og ideelle organisasjoner på helse- og sosialområdet. Det er så vidt jeg vet ikke vedtatt enda, men sendt ut på høring. I forskriftens § 5 står det blant annet at ved tildeling av tilskudd vektlegges det hvorvidt virksomheten «bidrar til å oppnå de mål og strategier som er vedtatt av bystyret i Oslo kommune» (Byrådsak 21/14). Ivar Johansen, representant for SV i bystyret, skriver på sin blogg at «[b]yrådet ønsker altså at de frivillige organisasjoner skal være politikernes forlengede arm.» <http://www.ivarjohansen.no/temaer/offentlig-styring/4676-frivillighet.html> [Lesedato: 30.04.2014]

Tilsvarende beskyldninger finner vi også mellom andre organisasjoner. En jeg snakket med fra Kirkens Bymisjon viste til Per Fugellis debattinnlegg «Den tause armé» i Dagbladet, og siterte Fugelli: «Frelsesarmeen er en veldedig puddel alle vil klappe» (Dagbladet, 19.01.2008). I debattinnlegget kritiserer Fugelli Frelsesarmeen for i alt for liten grad å arbeide politisk, at de har blitt en «pyntegjenstand som et mer og mer brutalt konkurransesamfunn smykker seg med» (ibid.). Frelsesarmeen fremstilles som en organisasjon som ikke lenger jobber mot uttettferdigheten i samfunnet, men heller avleder den ved stille å ta i mot de utstøtte. Personen jeg snakket med i Kirkens Bymisjon indikerte at fordi Frelsesarmeen er i så tett samarbeid med Oslo kommune, og fordi Oslo kommune finansierer så mye av tilbudene Frelsesarmeen gir, vil de ikke kritisere kommunen, eller staten for den saks skyld. Man biter ikke hånda som gir en mat.

Jeg har ikke spurt noen fra Frelsesarmeen om dette, og jeg skal ikke argumentere for at den fremstillingen jeg har beskrevet er riktig. Poenget mitt er å vise hvordan de forskjellige hjelpeorganisasjonene plasserer seg innenfor et politisk betent felt. Ved å sammenligne seg med hverandre trekker de opp grenser for hva som er passende grad av sosialpolitisk arbeid, og hva som er den beste måten å jobbe på for å skape endring.

5.4.3 Den sosialpolitiske skalaen

Emma, som jobber i Kirkens Bymisjon, snakket om hvordan de har ganske stor frihet når de uttaler seg i kontroversielle saker, og at de benytter seg av denne muligheten så ofte de kan. Samtidig er heller ikke de helt frie.

Det er klart at vi går ikke bare ut og sier hva vi vil, vi prøver å koordinere oss og ha en strategi som er «bymisjonsk». Jammen Folk er Folk for eksempel, der har du jo virkelig en gruppe som kan si akkurat hva de vil, de har ingen krav fra noe hold egentlig for hvem man kan kritisere og hvordan man kan kritisere. Så det er en slags skala der fra en til ti og vi lander kanskje et sted i midten der.

Før jeg snakket med Emma hadde jeg tenkt på en slik skala, spesielt i forhold til hva slags «stemme» de ulike organisasjonene hadde i offentligheten. Siden Emma også tenkte på det som en skala, setter jeg den opp her:

← Mye sosialpolitisk arbeid
(«høyrøstet»)

Lite sosialpolitisk arbeid →
(«lavmælt»)

Folk er Folk --- Kirkens Bymisjon --- Røde Kors --- Frelsesarmeen --- Evangeliesenteret

Det som er viktig er at dette ikke er en skala over hvor bundet de forskjellige hjelpeorganisasjonene er til for eksempel Oslo kommune, slik de beskylder hverandre for. Det vet jeg ikke nok om, så det skal jeg heller ikke si noe om. Skalaen er basert på det de forteller om måten de jobber politisk, hvordan de forsøker å påvirke styresmakter, hvordan de fremstiller seg i media og hvor synlige de er. Dette er derfor min subjektive oppfatning av arbeidet de gjør.

Hva med Evangeliesenteret, hvorfor står de helt til høyre på skalaen? Da jeg fikk vite at det var matutdeling på Evangeliesenteret forsøkte jeg å skaffe informasjon om tilbudet via internett. Jeg fant veldig lite. Alle de andre organisasjonene har vært ute i media i forbindelse med debatter rundt tilreisende roma, og de har rapporter og andre dokumenter som ligger tilgjengelig på nettet. Dessuten nevnte de fleste andre organisasjonene hverandre, men ingen nevnte Evangeliesenteret. Jeg tok dette opp med Arne, og spurte hvorfor de holdt en så lav profil.

Vi ønsker å hjelpe, men vi ønsker ikke å få så mye credit for det, for å si det på den måten. Vi behøver ikke å få masse oppslag i avisa om at vi er snille og gjør det og det. [...] Vi holder oss veldig lavt. Motivene våre for å drive her er ikke for at dem andre skal se at vi er snille, motivene våre er fordi at Bibelen sier det, og det er godt nok. Vi trenger ikke noe mer enn det.

5.4.4 Ulike former for inkludering

Arbeidet hjelpeorganisasjonene gjør, både det konkrete arbeidet på gateplan som å dele ut mat og klær, samt det sosialpolitiske arbeidet, er i bunn og grunn ulike former for inkludering av en utsatt gruppe.

De som jobber mye sosialpolitisk, for eksempel Folk er Folk, inkluderer tilreisende roma i et sosialpolitisk prosjekt. I det sosialpolitiske prosjektet bruker man situasjonen tilreisende roma er i for å peke på strukturer i samfunnet som fører til diskriminering og utstøtning, og

oppfordrer myndighetene til å endre disse strukturene. Slik jeg ser det handler det å inkludere roma i et sosialpolitisk prosjekt om å inkludere tilreisende roma i det offentlige rom. Man gjør behandlingen av en gruppe til et offentlig anliggende, ikke noe enkelte mennesker eller organisasjoner skal håndtere. Ved å si at vi ikke kan la vær å behandle dem på samme måte som vi behandler alle andre, og at de er mennesker med samme ønsker og behov som alle andre, forsøker man å ta vekk «annerledesheten» ved gruppa og gjøre dem til en del av allmennheten. Ulempen kan være at de som ønsker hjelp ikke nødvendigvis ønsker å være del av et sosialpolitisk prosjekt. Det er ikke alltid den sosialpolitiske kampen, og kanskje spesielt en sosialpolitisk kamp som føres av andre, er det de som er rammet av urettferdighet ønsker. Som vi har sett kan det føre til at de føler seg overkjørt eller utnyttet.

Den andre formen for inkludering foregår mer lukket. Et eksempel kan være Evangeliesenteret, et sted der tilreisende roma kan komme og få mat, felleskap og kanskje også åndelig støtte. Her er inkluderingen begrenset av tid og rom. Innenfor åpningstiden inkluderer Evangeliesenteret roma i «sitt» rom. En utsatt gruppe blir tatt i mot og skjermet fra en brutal omverden. De som ikke har den samme tilgangen til det offentlige rom som andre får et alternativt rom der de kan slappe av og føle seg velkomne og ivaretatt. Så må de tilbake på gata, og der kan de ikke lenger få hjelp. Ulempen med en slik form for inkludering kan være at fordi rommet er såpass lukket, kan det være med på å befestе gruppas marginale posisjon. Det kan bli som Per Fugelli skrev i sitt innlegg, man tar stille i mot de utstøtte, og ved å gjøre det uten å jobbe mot urettferdighetene som skaper utstøtte, er man med på å opprettholde disse strukturene.

Eksempelene jeg har gitt er idealtypiske og jeg mener på ingen måte at Folk er Folk bare jobber sosialpolitisk eller at Evangeliesenteret aldri er ute i offentligheten, for det er de. Poenget er å vise ulike former for inkludering. Som regel eksisterer de to formene for inkludering om hverandre, men hos noen hjelpeorganisasjoner er en form mer fremtredende enn den andre. Poenget er heller ikke å si at en form for inkludering er bedre enn den andre, for begge deler er viktig. Skal man hindre at roma blir sett på som noe skittent som vi må fjerne, og skal man oppnå en større anerkjennelse av gruppa i samfunnet, er man nødt til å jobbe sosialpolitisk. Man er nødt til å påvirke myndighetene til å ta andre valg. På en annen side lindrer ikke sosialpolitisk arbeid den akutte nøden mange roma i Oslo opplever. Når man lever fra dag til dag er ofte kampen for å overleve viktigere enn kampen om strukturelle samfunnsendringer.

Selv har jeg tenkt at veldedighet som gratis matutdeling, klesutdeling og så videre, i bunn og grunn er et plaster på et sår som aldri vil gro og at det kan være med på å sementere posisjonen til de utstøtte. Med andre ord har jeg tenkt at det ikke hjelper. Da kan man stille spørsmålet: hjelper hvem, og hjelper på hva? Svaret overlater jeg til Bertolt Brecht, i diktet «Herberget».

*Jeg hører at i New York
på hjørnet mellom 26. gate og Broadway
står det om vinteren hver kveld en mann
og skaffer de husløse som samler seg der
penger han samler inn, så de får plass på herberget.*

*Dette forandrer ikke verden.
Dette forbedrer ikke forholdene mellom menneskene.
Dette forkorter ikke utbyttingens tidsalder.
Men noen menn får plass på herberget.
Vinden blir holdt borte fra dem en hel natt.
Snøen som skulle falt på dem, faller på gaten.*

*Menneske, legg ikke vekk boken hvor du leser dette!
Noen mennesker har nå plass på herberget.
Vinden blir holdt borte fra dem en hel natt.
Snøen som skulle falt på dem, faller på gaten.
Men dette forandrer ikke verden.
Dette forbedrer ikke forholdet mellom menneskene.
Dette forkorter ikke utbyttingens tidsalder.*

(Oversatt av: Georg Johannesen)

6 Avslutning

«Det finnes mange måter å forholde seg til anomalier på. Vi kan forholde oss negativt, og late som om vi ikke ser eller merker dem, eller om vi merker dem, kan vi stille oss fordømmende. Vi kan forholde oss positivt og med hensikt konfrontere anomalien og prøve å skape et nytt virkelighetsmønster som har plass for det. Det er ikke umulig for et individ å revidere sitt eget personlige klassifikasjonsskjema. Men intet individ lever isolert, og ens eget skjema er til dels overtatt fra andre.» (Douglas, 1997, s. 53).

Innledningsvis stilte jeg spørsmål om hvordan man kan beskrive den sosiale posisjonen til roma i Oslo. Slik jeg ser det er tilreisende roma en av de mest marginaliserte gruppene som finnes i vårt samfunn. Det foregår en offentlig utestengelse, blant annet ved at de ikke har tilgang til samfunnets store institusjoner, som skole og utdanning, arbeidsmarkedet, sosialhjelp, bolig og helsehjelp. Ingen jeg har snakket med har tilgang til noe av dette, bortsett fra akutt helsehjelp. Fordi de er ekskludert fra de store institusjonene blir de også hindret i å delta i samfunnet. Deres offisielle posisjon, i forhold til regelverket som gjelder for deres opphold i landet, er at de er en type turister. På en måte er dette riktig, i og med at deres opphold i landet er tidsbegrenset. Samtidig er de ikke turister i tradisjonell forstand. De ikke på ferie. De er, i følge seg selv og mange som jobber i hjelpeorganisasjoner, arbeidssøkende EØS-borgere. Stort sett er de ufaglærte, ofte ekstremt fattige og de har som regel manglende språkkunnskaper. Dermed er det vanskelig for dem å komme inn i arbeidsmarkedet og videre inn i de andre store institusjonene i samfunnet. Resultatet er at de blir nødt til å bo ute og ty til ulike former for gatearbeid. Folk som bor ute og tigger er uønsket i Oslo, og måten myndighetene har håndtert dette på er først og fremst gjennom å innføre regler og kontrolltiltak, blant annet forbudet mot soving på offentlig sted. Fordi tilreisende roma oppholder seg lovlig i landet og Norge har signert internasjonale avtaler som sikrer deres rett til å komme hit, kan de ikke stoppes på grensa. I et forsøk på å hindre dem i å komme hit innføres i stedet tiltak som skal gjøre det vanskeligst mulig for dem å oppholde seg her.

6.1 Møter

Noe jeg har ønsket å finne ut er hvordan de ulike aktørene opplever møtet med hverandre, og deres personlige erfaringer. Videre har jeg villet se på hva slags strukturer som avdekkes i møtene, hovedsakelig former for inkludering og ekskludering. I det følgende vil jeg oppsummere noen hovedfunn.

Tilreisende roma har et tosidig forhold til politiet. På en side føler de seg til en viss grad beskyttet, hovedsakelig fra andre gatefolk de opplever som en trussel. Politiet oppleves med andre ord ofte som en trygghet. Allikevel er det fremstillingen av politiet som plagsomme og til dels brutale som er mest fremtredende. For tilreisende roma i Oslo er møtet med politiet en manifestasjon av politikken som føres mot dem. Folk som tigger og sover ute er uønsket, noe som tydelig formidles gjennom møtene. For roma kan oppleves det som en krenkelse av deres grunnleggende behov, og rettigheter. Selv om de føler seg jaget, trakassert, diskriminert og utestengt finner de måter å klare seg på, blant annet ved at de tilegner seg kunnskap om hvordan de skal oppføre seg, og hvordan de kan holde seg unna politiets blikk.

Når det gjelder politiets møte med roma har jeg funnet at de opplever det som problematisk, spesielt i forhold til kommunikasjon. Kommunikasjon er politiets viktigste makt- og styringsmiddel og tilreisende roma har ofte dårlige språkkunnskaper. Når kommunikasjonen svikter blir de også vanskelige å styre. Problemene med å styre dem blir forsterket av at de har veldig lite å miste. I tillegg har straffetrusselen, for eksempel i form av et forelegg dersom man blir tatt for å sove ute etter at man har fått en bortvisning, vist seg å ha liten effekt. De flytter på seg og finner nye steder, utenfor politiets blikk. Dermed blir det vanskelig for politiet å få legitim makt over dem. Hvordan oppleves det å være den som kontrollerer? Når det gjelder vekking av roma som ikke har gjort noe annet galt enn å sove på feil sted har flere politibetjenter pekt på at dette er mennesker som lever i stor nød og at det er vanskelig å være den som skal be dem om å flytte seg. Allikevel oppleves møtet med roma fra politiets side hovedsakelig som en arbeidsoppgave de knytter lite følelser til. Det er en jobb som må gjøres.

Møtet mellom tilreisende roma og hjelpeorganisasjoner preges av at roma er dypt takknemlige, spesielt ovenfor organisasjonene som deler ut gratis mat. For mange er dette et viktig bidrag til at de klarer seg i Oslo. Å få dekket noen av de grunnleggende behovene er noe alle roma jeg har snakket med verdsetter høyt, fordi det er vanskelig å få dekket disse behovene uten bistand. Også for eksempel muligheten til å dusje betyr mye. Bare det å få vasket seg kan gi en form for verdighet. Mange beskriver møtet med ansatte og frivillige i organisasjonene som givende, og at det å møte mennesker med gode hjerter og vennlig innstilling får dem til å føle seg bra. At Folk er Folk tilbyr arbeid, enten ved å selge gatemagasinet eller i form av strøjobber, er det mange som setter pris på, ikke bare fordi de tjener penger, men fordi det gir verdighet å arbeide fremfor å tigge.

Hjelpeorganisasjonenes møte med tilreisende roma er preget av et ønske om å tilby verdighet, eller anerkjennelse, til en utsatt gruppe som ikke bare lider av ekstrem fattigdom, men også utstrakt diskriminering. I praksis innebærer hjelpearbeidet inkludering i ulike former for hjelpetiltak, for eksempel å tilby mat og felleskap i et eget rom, eller å jobbe sosialpolitisk for å gi dem en plass i det offentlige rom. Alle fremhever viktigheten av å møte gruppa med respekt og som likeverdige mennesker. Mange peker på diskriminering som hovedårsaken til den sosiale posisjonen roma har. Derfor er de opptatt av å avkrefte myter, fordommer og negative stereotypier som ofte preger debatten rundt gruppa, og som er med på å befestе deres marginale posisjon. Roma selv er også opptatt av utestengelse og diskriminering som den viktigste grunnen til at de ikke får vist seg slik de ser seg selv, nemlig ordentlige, ærlige folk, som ønsker å arbeide. Opplevelsen av anerkjennelse fra majoritetssamfunnet er viktig for mange. Som jeg har vist eksempler på kan det å ikke bli unngått, men å bli sett og kanskje få et smil, betyr enormt mye.

Hvordan oppleves det å være en hjelper? Felles for alle jeg har snakket med er at de beskriver jobben sin som veldig givende. *Den type felleskap som jeg opplever her, det er ikke mulig å oppdrive noe annet sted (Tone)*. Mange beskriver jobben de gjør som noe mer enn en vanlig jobb.

Jeg føler jo at jeg tjener mye mer her, enn om jeg hadde tjent all verdens av penger. Det jeg tjener her det har jo ordentlig verdi. Det at jeg på en måte kan samle meg skatter i himmelen, og ikke på jorda for å si det sånn (Arne).

6.2 Strukturer i samfunnet

Et av forskningsspørsmålene mine handler om hvorvidt man kan si noe om strukturene i det norske samfunnet ut fra måten vi behandler tilreisende roma i Oslo. Dette skal jeg forsøke å besvare i det følgende.

Gjennom oppgaven har jeg vist hvordan tilreisende roma i Oslo i stor grad blir ekskludert, både fra det offentlige og det privatoffentlige rom. På tross av hjelpeorganisasjonenes arbeid for å inkludere dem er tilreisende roma i Oslo på de aller fleste områder sosialt ekskludert. Young (2003) skriver at faren ved konseptet om sosial eksklusjon er at det bærer med seg en serie av falske motsetninger. Det formidler en oppfatning om at aktører enten er inkludert eller ekskludert, at de er på en side av linja eller den andre (ibid. s. 393). Poenget hans er at de

sosialt ekskluderte ikke eksisterer «et annet sted», adskilt fra resten av samfunnet, men at de er blant oss hele tiden, i en globalisert verden er det ikke mulig for underklassen å eksistere separat.

«The binary language of social exclusion fundamentally misunderstands the nature of late modernity. Here is a world where borders blur, where cultures cross over, hybridize and merge, where cultural globalization breaks down, where virtual communities lose their strict moorings to space and locality.» (ibid. s. 397).

Det er nettopp dette som er tilfellet med tilreisende roma i Oslo. Gjennom internasjonale avtaler er de inkludert i et europeisk felleskap. De er en del av et system hvis mål blant annet er å viske ut landegrenser. Som jeg har beskrevet handler EUs fire friheter om fri flyt, både av varer, tjenester, kapital og ikke minst mennesker. Derfor er det ikke mulig å totalt ekskludere tilreisende roma (med mindre de gjør straffbare handlinger som kan gi et utvisningsvedtak). De er allerede inkludert og Norge kan ikke hindre dem i å komme til landet.

Slik jeg ser det er Youngs karakterisering av det senmoderne samfunnet som et «bulimisk samfunn» beskrivende for tilreisende romas situasjon i Oslo. For på tross av massiv inkludering og absorbering, karakteriseres det senmoderne samfunnet i følge Young av at det konstruerer barrierer som sørger for ekskludering (ibid. s. 396). Intensiteten i kreftene som ekskluderer er nettopp et resultat av at grensene hele tiden krysses (ibid. s. 399). De uønskede er i blant oss hele tiden og det blir et argument for å intensivere ekskluderingen gjennom å opprette nye grenser og barrierer. Eksempler på slike barrierer kan være soveforbudet, eller forslaget den nye regjeringen har sendt ut på høring, som per dags dato ikke er vedtatt, som skal gjøre det mulig for hver enkelt kommune å avgjøre hvorvidt de vil innføre kommunale tiggerforbud (Prop. 83 L (2013-2014)).

Tilreisende roma som tigger i Oslos gater synliggjør resultatet av det bulimiske samfunnet.

[...] a society that choruses the liberal mantra of liberty, equality and fraternity yet systematically in the job market, on the streets, in the day-to-day contacts with the outside world, practices exclusion.» (Young, 2003, s. 394).

6.3 Den problematiske mobiliteten

I del 4.6.3 skrev jeg at det finnes to typer mobilitet, den gode og den dårlige. Noen mennesker ønsker vi skal være mobile, for eksempel etterspurt arbeidskraft. Tilreisende roma som kommer til Oslo for å tigge og sove i parken, og kanskje begå kriminalitet, ønsker vi ikke skal være mobile. Vi vil ikke at de skal komme hit og vi vil ikke at de skal være her, de er 'out of place', de passer ikke inn. De representerer *den problematiske mobiliteten*. Slik jeg ser det er det denne mobiliteten vi forsøker å hindre når vi forbyr soving på offentlige steder, når vi innfører begrensninger og regulering av tigging og når vi ikke setter opp offentlige sanitæranlegg for fattige tilreisende i Oslo.

Hvorfor utgjør roma som beveger seg inn i landet og rundt i byen et problem? Hva beskytter vi oss mot når vi forsøker å kontrollere dem? Hva er det den problematiske mobiliteten representerer, som vårt samfunn ikke tåler?

For det første handler det om en *uakseptabel oppførsel*. De representerer en annen kultur og et annet levesett. De blir ofte assosiert med noe skittent eller urent. De er ikke som «oss». Young skriver at for å skape en god fiende må vi klare å overbevise oss selv om at noen for det første er skyld i en stor del av våre problemer, og for det andre er grunnleggende annerledes enn oss (Young, 2003, s. 400). Opplevelsen av at roma er skyld i våre problemer kan bestå i at de begår kriminalitet, spesielt har det vært mye fokus på lommetyverier (NRK, 11.07.2012). Et annet argument forsøpling. Det har blant annet vært flere oppslag i media om at roma gjør fra seg i barnehager og på lekeplasser, og at foreldre er bekymret for barna som skal leke der (NRK, 16.10.2012). Generalisering og stereotypisering befester bildet av tilreisende roma som grunnleggende annerledes. Young skriver at en slik prosess ikke bare konkretiserer et skille mellom «oss» og «dem», det gjør oss også mer tykkhudet, og vi kan midlertidig handle adskilt fra våre menneskelige instinkter fordi vi håndterer noen som oppfører seg inhumant (Young, 2003, s. 400).

For det andre handler det om at de er *fremmede*. I følge Johansen, Ugelvik og Aas (2013) har fremmedhet tradisjonelt vekket mistanke om kriminalitet og forbrytelser, noe som også er tilfellet for de nye fremmede i Norge (ibid. s. 22). Vi har sett at dette også gjelder for tilreisende roma i Oslo. Videre skriver forfatterne at i det de fremmede står på utsiden av et velferdsorientert sett regler og rettigheter som forbeholdes befolkningen, blir de i stor grad blir ekskludert (ibid. s. 23). Fordi de ikke er «våre» borgere blir det kanskje også lettere å fraskrive seg ansvar.

Det tredje handler om tigging, og *tigging vekker motvilje*. Vi liker ikke tigging i Norge og vi har et velferdssystem som, i teorien, skal sørge for at ingen trenger å tigge. I andre land i Europa, spesielt i katolske land, er tigging et mye mer utbredt fenomen, og det regnes som en del av kulturen. Einar Gerhardsen sa i sin tid at arbeiderbevegelsens mål måtte være et samfunn hvor folk slapp «å stå med lua i handa» (Morgenbladet, 24.08.2007). Arbeidsfolk skulle slippe å be arbeidsgiver om noen ekstra kroner i lønn, husmannen skulle slippe å kripe for storbonden. De gamle, arbeidsledige og uføre skulle få trygderettigheter og slippe å bli henvist til fattigkassa eller veldedighet (ibid.). Med andre ord har vi ikke en kultur for tigging i Norge, vi har kanskje heller en kultur for *ikke* å tigge.

Det femte handler om *fattigdom*. Fattigdom er ubehagelig. Det er ubehagelig å bli minnet om sin egen relative rikdom når man møter noen som ikke har noe, spesielt når det skjer flere ganger daglig. Knut Kjelstadli (2013) skriver om kontroll av migrasjon, og hans hovedargument er at kontrollen av de fremmede slik den kommer til syne i dag, ikke skiller seg vesentlig fra gamle former for kontroll. Den største synden, skriver han, som kommer til syne gang på gang i historien, er å være fattig. «Den nye kontrollen av de fremmede er ikke så forskjellig fra den gamle kontrollen. Klasse spiller tungt inn. Moralen er: Vær ikke fattig.» (ibid. s. 240).

Dette bringer oss over til det siste og kanskje viktigste punktet, slik jeg ser det, nemlig *synlighet*. Young (2003) beskriver underklassen som tilstedeværende hele tiden, som vaskehjelper, kelnere, barnevakter, etc. Med andre ord er det ingen delt by mellom fattig og rik, de fattige er tilstede hele tiden (ibid. s. 395-96). Det som skiller tilreisende roma fra underklassen Young beskriver er nettopp at de er synlige, og de synliggjør sin egen fattigdom. De er ikke arbeidere som stille smelter inn i bakgrunnen, de er rett foran oss og vi er tvunget til å forholde oss til dem. Denne typen eksponering av egen fattigdom og lidelse er noe nytt for oss og det tåler vi dårlig. Det er denne invaderende fattigdommen, den som bryter med vår idealiserte forståelse av samfunnet, som vi ønsker å slippe unna.

Totalt antall ord: 51 693

Litteraturliste

- Achim, Viorel (2004): *The Roma in Romanian History*. Budapest: Central European University Press.
- Alver, Bente og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Amnesty International (2014): "'We ask for justice' Europe's failure to protect roma from racist violence". London: Amnesty International Ltd.
- Bergkvist, Johanne (2010): «Norske romer i nazistenes konsentrasjonsleire». I *Tobias* 18 (2), s. 24-34.
- Bielenberg, Tore-Jarl (2012): *Romá/sigøynere i går, i dag, i morgen*. Oslo: Marxist forlag.
- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktisk grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels forlag.
- Bourdieu, Pierre (1999a): "Site effects". I *The Weight of the world. Social suffering in contemporary society*. Pierre Bourdieu m. fl. (red.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1999b): *Meditasjoner. Méditations pascaliennes*. Prieur, Annick & Erik Ringen (red.). Oslo : Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre (2002): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: De norske bokklubbene.
- Brattvåg, Hidegunn (2007): *Folk fra Romania som tigger i Oslo*. Rapport frå Kirkens Bymisjons prosjekt «Rett i koppen». Oslo: Kirkens Bymisjon.
- Christie, Nils og Kjetil Bruun (1996): *Den gode fiende*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Denne, Christianna K. (2012): *Tilreisende Rom i Oslo. En rapport om romfolks hverdag*. Oslo: Antirasistisk senter.

- Diskrimineringsombudsmannen (2011): *Romers rettigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen (DO).
- Engebrigtsen, Ada I. (2012): *Tiggerbander og kriminelle bakmenn eller fattige EU-borgere? Myter og realiteter om utenlandske tiggere i Oslo*. NOVA Notat nr. 2/2012. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fangen, Katrine (2010): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Finstad, Liv (2003): *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Flaatten, Sverre (2007): *Hjelpens estetikk - Tiggerproblematikk og hjelpeapparatet*. En rapport fra Kirkens Bymisjons prosjekt «Rett i Koppen». Oslo: Kirkens Bymisjon.
- Foucault, Michel (1994): *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- FRA (2012): *The Situation of Roma in 11 EU Member States, Survey results at a glance*. European Union Agency for Fundamental Rights og UNDP. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fraser, Nancy og Axel Honneth (2003): *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London: Verso.
- Frelsesarmeen (2011): *I bønn for en bedre framtid. Arbeid blant romfolket 2011*. Oslo: Frelsesarmeens sosialtjeneste.
- Grøvdal, Yngvil (2000): *Sånn er det bare!: En kvalitativ studie av fengselsbetjentes arbeid*. Masteravhandling, Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- HL-senteret (2012): *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Oslo: Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1993): *Bakgater: om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax Forlag A/S.

- Hudson, Barbara (2003): *Justice in the risk society. Challenging and re-affirming justice in late modernity*. London: SAGE Productions.
- Hvinden, Bjørn (2000): "Innledning: Fra fordømmelse til respekt og verdighet". I *Romanifolket og det norske samfunnet*. Hvinden, Bjørn (red.). Bergen: Fagbokforlaget, Vigmostad og Bjørke AS
- Høeg, Elida (2012): "De elendige". I *Plot*. Nr. 9. s. 20-40
- Johansen, Jahn O. (2010): *Roma-folket (sigøynere) - utstøtt og forfulgt*. Drøbak: Kultur og utenriks.
- Johansen, Nicolay B., Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas (2013): «Globalisering, staten og de fremmede». I *Krimigrasjon. Den nye kontrollen av de fremmede*. Johansen, Nicolay B., Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas (red.). Oslo: Universitetsforlaget
- Johansen, Nicolay B. (2014a): «Lik rett til å sove for romfolk». I *Motmæle. En antologi til Kjersti Ericsson, Cecilie Høigård og Guri Larsen*. Finstad, Liv og Heidi Mork Lomell (red.). Oslo: Novus Forlag.
- Johansen, Nicolay B. (2014b): "Kriminalisering av narkotika er ikke-politikk", UIO, kriminalpolitikk. Publisert 27.02.2014. URL: <http://www.jus.uio.no/ikrs/tjenester/kunnskap/kriminalpolitikk/> [Lesedato: 20.03.2014]
- Jupp, Victor (1996): *Methods of criminological research*. London: Routledge.
- Kjelstadli, Knut (2013): «Den gamle kontrollen av de fremmede». I *Krimigrasjon. Den nye kontrollen av de fremmede*. Johansen, Nicolay B., Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lie, Gro T. og Inger Granby (2011): *Mennesket bak rusen. Om Selbukollektivets historie, ungdommenes utviklingsprosess og betydningen av anerkjennelse*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- Lied, Camilla (2005): *Gata som arbeidsplass, tiggarrar og gateartistar sett frå deira synsvinkel*. Masteravhandling, Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Lomell, Heidi M. (2007): *Selektive overblikk. En studie av videoovervåkingspraksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nafstad, Ida (2013): *Et anstendig menneske. Møter mellom rusbrukere og det offentlige rom i Oslo*. Avhandling levert til bedømmelse for graden Ph.D. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Niemi, Einar, Jan Eivind Myhre og Knut Kjelstadli (2003): *I nasjonalstatens tid 1814-1940*. Norsk innvandringshistorie, bind 2. Oslo: Pax.
- Nordbø, Thov. M. (2013): *Rom i tiggerstaden, rapport om rumenske rom i Oslo*. [Upublisert] Oslo: Frelsesarmeens sosialtjeneste.
- Rosvoll, Maria (2013): "Antisiganisme". I *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nr. 1/2-2013. s.7-39.
- Rosvoll, Maria og Natasha Bielenberg (2012): *Antisiganisme, stereotypier og diskriminering av rom*. HL-senterets temahefte nr. 14. Oslo: Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Røde Kors og Kirkens Bymisjon (2013): *Foreløpig rapport: akutt overnattingstilbud for fattige tilreisende EØS-borgere*. URL: <http://www.rodekors.no/Global/HK/Media/Rapporter/Forel%C3%B8pig%20rapport%20revidert%202013-10-09.pdf> [Lesedato: 02.11.2014)
- Sahlin, Ingrid (2008): "Urban Definitions of People and Places". I *In my Caravan, I feel like Superman*. Doherty, Joe & Bill Edgar (red.). St Andrews: FEANTSA, Centre for housing research. s. 101-126.
- Sahlin, Ingrid (2001): "Gränskontroll och disiplin som två kontrollstrategier". I *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nr 1/2-2001. s. 119-139.

- Skjelsbæk, Inger. (2006): "Victim and Survivor: Narrated Social Identities of Women Who Experienced Rape During the War in Bosnia-Herzegovina." I *Feminism & Psychology*. Vol 16(4). SAGE. s. 373-403.
- Skjelsbæk, Inger (2007): "Interpreting the interpreter: Reflections on Transcribes Fieldwork Interviews with Interpreters." I *Voicing Silence. A Political Psychological Analysis of the Aftermath of the Bosnian War Rapes*. Thesis for the degree doctor rerum politicarum. Faculty of Social Sciences and Technology Management. Trondheim: NTNU
- Solberg, Anne (1996): "Erfaringer i feltarbeid". I *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tesar, Catalina. (2011): *Good „traditional” Gypsies in Romania, de-ethnicized beggars abroad. Politics of representation and work ethics among Cortorari*. [Upublisert oversatt artikkel. Utgitt på rumensk som del av en antologi]: "Tigan bun traditional in Romania, cersetor de-etnicizat in strainatate. Politici ale re-prezentarii publice si etica muncii la romii Cortorari". I *Spectrum. Cercetari sociale despre romi*. Toma, Stefánia og László Fosztó (red.). Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale. s. 281-313.
- Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Verdensbanken (2014): *Diagnostics and Policy Advice for Supporting Roma Inclusion in Romania*. Washington: The World Bank
- Vevstad, Vigdis (red.). (2010): *Utlendingsloven: lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her: kommentarutgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Young, Jock (1999): *The exclusive society. Social exclusion, crime and difference in late modernity*. London: SAGE Productions.
- Young, Jock (2003): "Merton With Energy, Katz With Structure. The Sociological of Vindictiveness and the Criminology of Transgression", i *Theoretical Criminology* Sage Publications Lts. s. 389-414.

Artikler

Aftenposten 08.06.2012: «Tiggere hevder politiet kjører dem langt ut av byen og forlater dem». URL: <http://www.aftenposten.no/oslo/Tiggere-hevder-politiet-kjorer-dem-langt-ut-av-byen-og-forlater-dem-6846204.html#.UxW8jvldV0w> [Lesedato: 30.04.2014]

Aftenposten 30.04.2012: “Politiet stengte teltleir med romfolk i Marka”. URL: <http://www.aftenposten.no/oslo/Politiet-stengte-teltleir-med-romfolk-i-Marka-6817883.html#.U2EZhPmSzTp> [Lesedato: 30.04.2014]

Aftenposten 15.02.2013: «Det er deres by nå». URL: <http://www.aftenposten.no/meninger/Det-er-deres-by-na-7122460.html> [Lesedato: 30.04.2014]

Aftenposten 12.04.2014: «To av tre sier ja til tiggerforbud». URL: <http://www.osloby.no/To-av-tre-sier-ja-til-tiggeforbud-7535654.html#.U2EaXfmSzTp> [Lesedato: 30.04.2014]

BBC 01.10.2013: “Hungarian homeless law bans sleeping rough”. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24347061> [Lesedato: 30.04.2014]

Dagbladet 19.01.2008, «Den tause armé», URL: <http://www.dagbladet.no/kultur/2008/01/19/524332.html> [Lesedato: 30.04.2014]

Dagbladet 02.09.2013, «Jeg ønsker meg at Høyre tar til vettet», URL: <http://www.dagbladet.no/2013/09/02/nyheter/samfunn/innenriks/valg13/romfolk/29021551/> [Lesedato: 30.04.2014]

DittOslo 05.06.2011: «- Jeg er ikke en dårlig mann, jeg stjeler ikke». URL: <http://www.dittoslo.no/nyheter/jeg-er-ikke-en-darlig-mann-jeg-stjeler-ikke-1.6305595> [Lesedato: 30.04.2014]

DittOslo 05.10.2011: «Griller hunder og bæsjer i buskene», URL: <http://www.dittoslo.no/nyheter/griller-hunder-og-besjer-i-buskene-1.6534144> [Lesedato: 30.04.2014]

Drammens Tidende 18.06.2012: «Rumensk politisjef: - Vi gir tiggerne bøter». URL: <http://www.dt.no/nyheter/rumensk-politisjef-vi-gir-tiggerne-boter-1.7402450> [Lesedato: 30.04.2014]

Klassekampen, 21.01.2012: «Bekjemp teknokratiet på dets eget felt». s. 20-21.

Klassekampen, 09.04.2013: «Avliver mytene om rom». s. 8-9.

Klassekampen 21.12.2013: «Det er fullt i herberget». s. 16-19.

Le Monde Diplomatique, oktober 2012: «Nei, romfolket er ikke nomader». s. 22.

Morgenbladet, 24-30. august 2007: «Med lua i handa». s. 40.

NRK 02.12.2010: «Kulda rammer romfolket hardest». URL: <http://www.nrk.no/norge/romfolket-mest-sarbare-i-kulda-1.7405697> [Lesedato: 30.04.2014]

NRK 20.10.2011: «- Ruskengeneralen bør gå av». URL: <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/-ruskengeneralen-bor-ga-av-1.7842323> [Lesedato: 30.04.2014]

NRK, 27.05.2012: «-Romfolket er lettast å ta». URL: <http://www.nrk.no/verden/-romfolket-er-lettast-a-ta-1.8153466> [Lesedato: 30.04.2014]

NRK 11.07.2012: «Nær 80 prosent flere anmeldelser av tyveri på offentlig sted». URL: <http://www.nrk.no/norge/mer-tyveri-pa-offentlig-sted-1.8240206> [Lesedato: 30.04.2014]

NRK 15.07.2012: «Jensen: - Nok er nok, sett opp buss, send dem ut.» URL: http://www.nrk.no/norge/jensen_-_nok-er-nok_-_send-dem-ut-1.8244413 [Lesedato: 30.04.2014]

NRK 16.10.2012: «Barn leker blant avføring og søppel». URL: <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/gjor-fra-seg-i-sofienbergparken-1.8359399> [Lesedato: 30.04.2014]

- NRK 03.04.2013: «Regjeringen avviser forbud mot tigging». URL:
http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Regjeringen-avviser-forslag-om-forbud-mot-tigging-7163454.html#.UxRPu_mwJ1F [Lesedato: 30.04.2014]
- NRK, 25.04.2013: «Romfolk nekter å forlate Borgen». URL:
<http://www.nrk.no/ostlandssendingen/nekter-a-forlate-borgen-1.11000376> [Lesedato: 30.04.2014]
- NRK 07.05.2013a: «Sier nei til regjeringas tiggerpakke». URL:
<http://www.nrk.no/valg2013/sier-nei-til-tiggerpakke-1.10991745> Lesedato: 30.04.2014]
- NRK 07.05.2013b: «Frp: – Dusj til tiggerne sender et signal om at de er ønsket her». URL:
http://www.nrk.no/okonomi/frp_-tiggertiltak-gir-feil-signaler-1.11016405 Lesedato: 30.04.2014]
- NRK 04.07.2013: «Ingen tiggerinvasjon i Oslo». URL:
<http://www.nrk.no/ostlandssendingen/ingen-tiggerinvasjon-i-oslo-1.11115650>
[Lesedato: 30.04.2014]
- OsloBy 17.07.2012: «Romfolk hetset på nett». URL: <http://www.osloby.no/nyheter/Romfolk-hetset-pa-nett-6944290.html#.UzqhuPmSx0w> [Lesedato: 30.04.2014]
- OsloBy 07.02.2013: «Politiet innrømmer å ha kjørt bort romfolk». URL:
<http://www.osloby.no/nyheter/Politiet-innrommer-a-ha-kjort-bort-romfolk-7112257.html#.UxcOIldV0w> [Lesedato: 30.04.2014]
- OsloBy, 29.04.2013: «Oslo vil ikke ha Regjeringens hjelpetiltak for romfolk». URL:
http://www.osloby.no/Oslo-vil-ikke-ha-Regjeringens-hjelpetiltak-for-romfolk-7187759.html#.UxB0T_IdV0w [Lesedato: 30.04.2014]
- OsloBy 10.05.2013: «Bystyret gjør det lettere å jage vekk bostedsløse». URL:
<http://www.osloby.no/nyheter/Bystyret-gjor-det-lettere-for-politiet-a-jage-vekk-bostedsløse-7198187.html#.UxRrOvmwJ1E> [Lesedato: 30.04.2014]

OsloBy 11.07.2012: «Byrådsleder: - Slutt å gi romfolk penger». URL:
<http://www.osloby.no/nyheter/Byradsleder--Slutt-a-gi-romfolk-penger-6940413.html#.UxBx5PldV0w> [Lesedato: 30.04.2014]

OsloBy 09.08.2013: «Politiet fjerner P-plasser for å bli kvitt rom-camping». URL:
<http://www.osloby.no/nyheter/Politiet-fjerner-P-plasser-for-a-bli-kvitt-rom-camping-7275382.html#.UyMl1PldV0w> [Lesedato: 30.04.2014]

OsloBy 29.08.2013: «Stenger Sinsenkrysset med betong og større steiner». URL:
<http://www.osloby.no/nyheter/Stenger-Sinsenkrysset-med-betong-og-storre-steiner-7292204.html#.Ut5YYRA1jcs> [Lesedato: 30.04.2014]

VG 30.04.2013: «1 av 4 nordmenn åpner lommeboken for tiggere». URL:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/tigging/1-av-4-nordmenn-aapner-lommeboken-for-tiggere/a/10109647/> [Lesedato: 30.04.2014]

Vårt land, 27.03.2013: «Håndtrykk for fred». URL:
<http://www.nytid.no/nyheter/artikler/20130327/handtrykk-for-fred/> [Lesedato: 30.04.2014]

Lover og forskrifter

Avfallsforskriften. FOR 2004-06-01-930: Forskrift om gjenvinning og behandling av avfall

Diskrimineringsloven. LOV 2005-06-03 nr. 33: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv.

Fremmedloven. LOV 1927-04-22 nr. 4: Utlendingers adgang til riket.

Menneskerettsloven. LOV 1999-05-21 nr. 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

Politielloven. LOV 1995-08-04 nr. 53: Lov om politiet.

Politivedtekt for Oslo politidistrikt. FOR 2007-06-06-577: Forskrift om politivedtekt, Oslo kommune, Oslo.

Straffeloven. Lov 1902-05-22 nr. 10: Almindelig borgelig straffelov.

Utlendingsloven. LOV 2008-05-15-35: Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her.

Dokumenter og brev

Byrådsavdeling for kultur og næring, 09.07.2013: «Invitasjon til å bidra i et anti-diskriminerings tiltak i Oslo kommune». [Brev sendt til frivillige organisasjoner, ikke tilgjengelig på nett]

Byrådssak 66/13: Oslo kommunes politivedtekt – Forslag til ny § 2-1 femte ledd om overnatting utendørs». URL:
http://www.sak.oslo.kommune.no/sru/utv_caseinfo.asp?utvalg=B&caseno=986576&d_ayno=131&Year=2013-5-15&db_source=2 [Lesedato: 30.04.2014]

Byrådssak 21/14: «Forskrift om Oslo kommunes tilskudd til frivillige og ideelle organisasjoner på helse- og sosialområdet». URL:
http://www.sak.oslo.kommune.no/dok/Vedlegg%5C2014_02%5C1039025_1_1.PDF
[Lesedato: 30.04.2014]

NOU 2004:6: *Mellom effektivitet og personvern*. Justis- og beredskapsdepartementet

Oslo Politidistrikt, 30.05.2012. «Situasjonen vedrørende tigging i Oslo». [Brev til Politidirektoratet] URL:
http://www.sak.oslo.kommune.no/dok/Vedlegg/2013_04/1003006_1_1.PDF
[Lesedato: 30.04.2014]

Oslo Politidistrikt, 27.09.2013. «Tigging på offentlig sted – svar på brev av 12.09.13» [Brev til Politidirektoratet. Unntatt offentlighet]

Prop. 83 L (2013-2014): *Endringer i politiloven (tigging)*. Justis- og beredskapsdepartementet

Regjeringen, 07.05.2013: «Tiltaksplan mot tigging». URL:
<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/jd-2/nyheter-og-pressemeldinger/pressemeldinger/2013/revidert-nasjonalbudsjett-2013-tiltakspl.html?id=726716> [Lesedato: 30.04.2014]

Regjeringen, 02.04.2014: «Vil redusere tilstrømning av romfolk». URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/aktuelt/nyheter/2014/bulgaria.html?id=754586>

[Lesedato: 30.04.2014]

Spesialenhetens påtalevedtak 2013: Sak nr. xxx276 489/12-123. URL:

<http://www.spesialenheten.no/LinkClick.aspx?fileticket=%2bi9OF1dUZBQ%3d&tabid=4676&language=nb-NO> [Lesedato: 30.04.2014]

St.prp. nr. 80 (1997-98): *Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter*. Utenriksdepartementet.

Vedlegg

Vedlegg 1 – Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2 – Intervjuguide roma

Vedlegg 3 – Intervjuguide hjelpeorganisasjoner

Vedlegg 4 – Intervjuguide politi

Vedlegg 5 – Informasjonsskriv og samtykkeerklæring, hjelpeorganisasjoner/politi

Vedlegg 6 – Mal for muntlig samtykke

Vedlegg 7 – Konfidensialitetsavtale, tolk

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 79
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Kjersti Ericsson
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 25.01.2013

Vår ref: 32832 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 18.01.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

32832	<i>Møter mellom utenlandske tiggere og norske kontroll- og hjelpeapparat</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Kjersti Ericsson
Student	Hanna Mari Hauan

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Hanna Mari Hauan, Brugata 15, 0186 OSLO

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 32832

Personvernombudet kan ikke se at det i prosjektet behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Personvernombudet legger til grunn at man ved transkripsjon av intervjuer eller annen overføring av data til en datamaskin, ikke registrerer opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner, verken direkte eller indirekte. Alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med prosjektet må være anonyme. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken direkte gjennom navn eller personnummer, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom navneliste/koblingsnøkkel eller krypteringsformel og kode.

Interview guide

Introduction

- Where do you come from?
- How long have you been here?
- Why did you come to Norway?
 - have you been in other countries?

Life in Oslo

- A normal day, what do you do?
 - begging, collecting bottles, playing music, collecting garbage
 - good day, bad day
- At night, where do you sleep?
 - how does the sleepingban affect you?
- Do you feel safe here?

Experiences with the police/security guards

- Have you been in contact with the police or security guards?
- If so, in what ways?
 - tickets/fines?
 - have you been told you can't stay certain places? And If so, how do you know where you are allowed to stay and not?
 - do you ever make resistance?
- How do you communicate?
- Do you feel protected by the police?
- What do you think about the Norwegian police compared to the police in other countries or Romania?

Experiences with help-organizations/social services

- What kind of cantinas do you go to?
 - Salvation army, Møtestedet, Evangeliesenteret

Vedlegg 2

- What do you think of these places?
 - the staff, the food, opening hours
 - do you feel these places and their staff is taking care of you and respect you?
- Have you been in contact with Folk er Folk (and/or the new organization “Romfolk”)?
 - in what way? What do you think about them?
- Do you have access to healthcare?
 - what do you do if you get ill?

Relations to the Norwegian society

- Lately, the media has been very interested in the roma people, and a lot have been written in the newspapers.
 - what do you think about this interest?
 - has this focus been for the better or worse for the beggars?
- Many Norwegians want roma beggars to leave Oslo. How do you feel about that?
 - unfair? Can you understand it?
- Do you feel respected by the Norwegian society?
 - in what ways/how?
 - if not from everybody, why do you think that is?
- Do you feel discriminated by the Norwegian society?
 - maybe both?

Conclusion

- If you could be the mayor of Oslo for one day, what would you do for the roma beggars?
- What are your hopes/dreams for the future?

PS: don't forget to thank them. Tell them that their story and information have been useful, interesting and informative. Wish them good luck tell them I hope their condition will improve in near future.

Vedlegg 3

Hovedspørsmål	Underspørsmål	Forslag til formuleringer
(innledning)	<ul style="list-style-type: none">- hvor lenge har du jobba her, hva slags arbeidsoppgaver har du	Når begynte du..
1 Tilbud	<ul style="list-style-type: none">- materielle ting som mat, overnattning, dusj, vask- rådgivning, samtaler, gudstjenester- åpningstider- hvordan får folk vite om stedet? Informasjon- forskjell på tilbudet som gis utenlandske tiggere og andre?- samarbeid m andre org, evt polit?- registrering? antall, hvor de kommer fra	<p>Når begynte du..</p> <p>Hva synes du om (eks institusjon)</p> <p>Vil du si at...</p> <p>Har du et eksempel..</p> <p>Kan du fortelle litt om en slik episode..</p> <p>Har du noen tanker om...</p>
3 Erfaringer	<ul style="list-style-type: none">- en vanlig dag på jobben- positive/negative erfaringer- inntrykk av de utenlandske tiggerenes situasjon, hvor er det skoa trykker?- hva sier de som kommer og ber om hjelp?- er det spesielle problemer/utfordringer du vil trekke frem?	
2 Holdninger/tanker	<ul style="list-style-type: none">- behovet for hjelp- får dere dekket dette behovet?- organisasjonens holdninger til utenlandske tiggere: bør de kontrolleres mer/minnre, bør de hjelpes mer/minnre, i så fall, hvordan- tiggerforbud, soveforbud- kontrollapparatet, polit, vektene- hva kan gjøres for å forbedre situasjonen?- hvorfor er dette arbeidet viktig for deg? Verdier	
(noe du vil legge til?)	(evt be om tilbakemelding)	

Vedlegg 4

Innledning: fortelle litt om prosjektet.

- Lest infoskriv?
 - anonymitet
- Har intervjuet tiggere og hjelpeorg, nysgjerrig på åssen ting ser ut fra politiets side. Egne erfaringer eller kollegers
 - forklar litt om gruppa jeg er interessert i. Primært tiggere, flaskesamlere osv. Hva kaller politiet dem?

Bakgrunnsinfo

- Hvor lenge har du jobbet i politiet?
- Kan du beskrive en normal dag på jobben?

Kontakten med romfolk

- På hvilke måter er du og dine kolleger i kontakt med romfolk?
- Hva er de vanligste årsakene til at dere oppsøker gruppa?
 - Henvendelser fra publikum, eget initiativ
 - Ordensforstyrrelser, tilgrising
- Forskjell mellom norske og utenlandske tiggere?
 - Andre utfordringer knytta til romfolk enn nordmenn? I så fall, hva?
- Er det noen utfordringer knytta til kommunikasjon?
 - Hvordan kommuniserer dere – norsk, engelsk, andre språk?
 - Hvordan sikrer dere at beskjeder blir forstått?
 - En tigger jeg intervjuet fortalte at en gang politiet oppsøkte dem hadde de med seg skriftlige beskjeder på rumensk på telefonen, er det vanlig praksis?

Virkemidler dersom de overtrer lover og regler

- Bortvisning
 - Når er det vanlig å bortvise? (soving, agg tigging, ansamlinger?)
 - Benytter dere dere av det ofte?
 - Hvordan sikrer dere at de forstår det og at det overholdes?
 - På sentrum fortalte de meg at når man bortviser så må man notere alle navn osv. De jeg har prata med forteller meg at politiet ofte bare sier «go go og», husjer dem vekk på en måte. Kan det skje fordi det er pes å notere absolutt alle navnene? Altså, de er jo ofte ganske mange folk, mye jobb for politiet.
 - Flere har også fortalt at de har fått beskjed om at de ikke får tigge utenfor butikker. Er det et generelt forbud eller er det butikkene som bestemmer og evt tar kontakt med dere? Eller er det vektere som har ansvar for sånt?

Vedlegg 4

- Parker – grilling. Fler har fortalt at de ikke får være i parker og grille o.l. – fått beskjed om å gå, mens nordmenn får være i fred. Hvorfor? (kaste vann på grillen)
- Bøter
 - Når er det det gis bøter? (er det slik at de må innom stasjonen hvis de skal få bot?)
 - Jeg intervjuet en tigger som fortalte at hun hadde fått en bot på 3000 (på stedet) for å sove ute. Hva skal til for at det skjer?
 - Skrives det ut bøter for andre ting? (tilgrising, urinering, andre ordensforstyrrelser)
 - Gir dere mye bøter til denne gruppa?
- Bortkjøring
 - Benyttes det virkemiddelet fortsatt? (ble jo en stor sak etter at spesialenheten for politisaker tok tak i det)
 - Da det ble benyttet, hva skulle til for at det ble tatt i bruk?
 - Hva slags effekt har/hadde det?
- Anholdelse/innbringelse
 - Hva skal til for at det skjer?
- Advarsel?

Campingforbudet

- Har presiseringen av vedtekten hatt noe å si for dere?
- Hovedforskjeller før og etter
 - Har det fungert? (er det færre som sover ute? Eller har det ført til nye strategier?)
 - Hvis dere nå finner noen som sover ute, hva gjør dere da? (annerledes praksis enn før soveforbudet?)
 - På sentrum fortalte de at de stort sett bare bortviser. Hvorfor ikke bøtelegge med en gang?
 - Henviser dere folk til RK/KB (overnattingstilbudet)?
 - Hvordan tror du det hadde fungert dersom ikke overnattingstilbudet hadde eksistert?
 - Hva synes du om (det nye) campingforbudet? Har det gjort jobben din enklere?
- Sinsenkrysset
 - Fler jeg har intervjuet forteller at de sover under Sinsenkrysset. Det virker som om de stort sett får være i fred der. Hvorfor?
 - Er Sinsenkrysset en gråsone ift politivedtekten fordi det ikke er tettbygd område?
- Er dere hardere på å overholde forbudet ovenfor romfolk enn andre?

Vedlegg 4

- Har du vært med på å vekke noen som har sovet et sted de ikke får være og bedt dem om å flytte seg?
 - hvordan føles det? (når du vet at de mest sannsynlig bare vil finne seg et annet sted?)

Tigging

- Hva er aggressiv tigging? (jeg har lest mange steder at agg tigg ikke er tillatt i Norge. Står det noe sted eller er det bare en norm? Straffelovens 350? Stod vel også noe om agg tigg i de gamle vedtektene.)
 - Har politiet noen retningslinjer ift hva det er og hvordan det skal håndteres?
 - Kan det bøtelegges?
- Fler jeg har intervjuet forteller at de har fått beskjed av politiet om å ikke tigge stående eller gående, at de må sitte. Er dette vanlig praksis?
- Hva synes du om tigging? Tiggerforbud? Meldeplikt?
- En ting jeg har lurt litt på, de som spiller instrumenter. Har de alltid tillatelse til det? Hvordan fungerer egentlig det der?

Kriminalitet

- Hva er dine (evt dine kollegers eller politiets) tanker om koblingen mellom tigging og kriminalitet?
 - Tror du det er mange av tiggerne som også er kriminelle? (i så fall, på hvilke måter? Tung kriminalitet?)
- Ser dere koblinger mellom tiggere og organisert kriminalitet?
 - Menneskehandel?
- Denne gruppa har jo lenge blitt assosiert med kriminalitet. Har du noen tanker om hvorfor det er slik?
- Hvor står egentlig romfolk på politiets prioriteringsliste?

Avslutning

- Hva ser du som den største utfordringa (for politiet) når det gjelder denne gruppa?
- Hva tror du kan gjøres for å forbedre situasjonen?
- Hvem er det som har ansvar?

Husk å takke og at hvis de kommer på noe mer som jeg burde vite eller kommer på noe de har sagt som jeg ikke bør vite, så må de ta kontakt.

Informasjonsskriv

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave

Mitt navn er Hanna Mari Hauan og jeg er masterstudent ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi på Universitetet i Oslo. Temaet for masteroppgaven er tilreisende tiggere og gatefolk i Oslo (primært folk fra Romania med rom-bakgrunn). I oppgaven vil jeg se på møter mellom tilreisende tiggere og gatefolk og representanter for politiet, vektere, og ulike frivillige organisasjoner.

Jeg ønsker å finne ut på hvilke måter representanter for politiet, vektere og ulike frivillige organisasjoner er i kontakt med de tilreisende og hvilke utfordringer de stilles ovenfor i sitt arbeid. Jeg er interessert i erfaringer knyttet til dette arbeidet, både positive og negative. Videre er jeg interessert i hva dere tenker om situasjonen til de tilreisende, hvem som har ansvar og hva som kan gjøres for å endre situasjonen.

Hvis det er i orden for deg som blir intervjuet ønsker jeg å benytte meg av båndopptaker i tillegg til å ta notater under intervjuet. Vi blir sammen enige om tid og sted og jeg kommer gjerne til din arbeidsplass om det passer best. Jeg antar at intervjuet vil vare omtrent en time.

Alle opplysninger vil behandles konfidensielt, det vil si at de ikke er tilgjengelige for andre enn meg og min veileder. Personidentifiserbare data er ikke relevant for prosjektet, så alle personopplysninger vil anonymiseres fra starten. Intervjuet vil bli brukt i masteroppgaven, men alt anonymiseres slik at utsagn og opplysninger ikke kan tilbakeføres til deg. I tillegg vil all data fra intervjuet bli slettet når prosjektet er ferdig.

Å delta i prosjektet er helt frivillig. Alle deltakere kan trekke seg når som helst, både i løpet av intervjuet og i løpet av prosjektet, uten å gi noen nærmere begrunnelse. Om du trekker deg fra prosjektet får det ingen følger for deg og all informasjon du har formidlet vil bli slettet.

Prosjektet er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og det blir finansiert av Statens lånekasse for utdanning.

Dersom du har lyst til å delta er det fint om du signerer den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefonnummer 984 03 969, eller sende e-post til h.m.hauan@student.jus.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Kjersti Ericsson på telefon 22 85 01 41 eller ved å sende e-post til kjersti.ericsson@jus.uio.no.

Med vennlig hilsen

Hanna Mari Hauan
Brugata 15
0168 Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien

Sted:

Dato:

Signatur:

.....

.....

.....

Information

Request to participate in an interview

My name is Hanna Mari Hauan and I am a master student at the University of Oslo. I am writing about foreign roma that comes to Oslo to make money. I am interested in how foreign roma are met, among others, by the police and security guards, but also by different organizations like the Church City Mission and the Salvation Army.

I want to find out what challenges this group faces when they come to Oslo, and especially how they experience the encounter with police, security guards and help organizations. I am interested in the experiences of these meetings, both positive and negative. Moreover, I am interested in what they think about their lives, and what can be done to improve it.

If it is okay for you, I will use a tape recorder in addition to taking notes during the interview. No information will be available to anyone other than myself and my supervisor. All data will be anonymous so that no statement can be attributed to the interviewee. In addition, all data from the interview are deleted when the project is finished.

Participation in the project is entirely voluntary. All participants can withdraw at any time, both during the interview and during the project, without giving any further explanation. If you withdraw from the project it will have no consequences for you and all information you have provided will be deleted.

The project is reported to Personvernombudet for forskning, Norwegian Social Science Data Services (NSD) and funded by the State Educational Loan Fund.

Agreement of confidentiality

Basically, the information from the interview is not available to anyone other than myself and my supervisor. However, as a translator, you will have access to this information. It's important for me that the informant's privacy is being respected and that what they say is not going to be used against them. Therefore, I want to ask you to sign this agreement of confidentiality. It says that you are not, in any way, going to misuse the information from the informant, neither during nor after the interview. It also says that you are not going to share any information that can be traced back to specific persons.

Place

Date

Signature

.....